Reetta Uusikulku

Saavutettavuus ja yhdenvertaisuus museotyössä

Kohti moninaisempaa osallisuutta

Museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto TAKO ry 2026

© Reetta Uusikulku
ISBN 978-952-88-2762-7
Toimittaja: Reetta Uusikulku
Taitto: Alasin Media Oy, Manu Pärssinen
Julkaisija: Museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto TAKO ry
Tampere 2026

Reetta Uusikulku

Saavutettavuus ja yhdenvertaisuus museotyössä

Kohti moninaisempaa osallisuutta

TAKO

Sisällys

Lukijalle 8
Koontityön taustaa 8
Näin käytät tätä julkaisua 10
Luvun viitteet 11

1. Yleinen saavutettavuus 12
Luvun viitteet 14

2. Fyysinen saavutettavuus 15
2.1 Toimintakyvyn merkitys fyysisessä saavutettavuudessa 15
2.2 Ympäristön saavutettavuuden osa-alueet 16
2.3 Aistiystävälliset tilat vähentävät aistikuormitusta 17
2.4 Aistiystävällinen toimintakulttuuri tukee erilaisia aistiprofiileita 19
2.5 Lisätietoa fyysisen saavutettavuuden toimista 20
Luvun viitteet 22

3. Palveluiden saavutettavuus 24
3.1 Turvallisemmat ja rohkeammat tilat palveluissa 25
3.1.1 Turvallisemman tilan näkyväksi tekeminen 25
3.1.2 Rohkeamman tilan periaatteet lisää ymmärrystä ja rohkaisee avoimeen vuorovaikutukseen 25
3.2 Kuvailutulkkaus välittää visuaalisesti havaittavan tiedon objektiivisesti 26
3.2.1 Teknologisia ratkaisuita kuvailuun 26
3.3 Lisätietoa palveluiden saavutettavuuden toimista 27
Luvun viitteet 28

4. Sosiaalinen saavutettavuus 29
4.1 Lisätietoa sosiaalisen saavutettavuuden toimista 30
Luvun viitteet 31

5. Viestinnän saavutettavuus 32
5.1 Kielellinen eli sisällön saavutettavuus ja selkeä kieli 33
5.2 Selkokieli lisää ymmärtämistä 34
5.3 Alt-tekstit auttavat ymmärtämään kuvat 35
5.4 Sanakartta auttaa hahmottamaan tilaa 35
5.5 Videoiden saavutettavuus tarjoaa videon sisältämän tiedon ja äänen mahdollisimman monelle 36
5.6 Lisätietoa viestinnän saavutettavuuden toimista 37
Luvun viitteet 39

6. Sosiaalisen median viestinnän saavutettavuus 40
6.1 Saavutettavan julkaisun luominen sosiaalisessa mediassa 40
6.2 Lisätietoa sosiaalisen median viestinnän saavutettavuuden toimista 41
Luvun viitteet 42

7. Digitaalinen saavutettavuus 43
7.1 Digitaalinen saavutettavuus laissa ja direktiiveissä 44
7.2 Tekninen, kognitiivinen ja kielellinen saavutettavuus ovat verkkopalvelun saavutettavuuden kolme osa-aluetta 45
7.3 Käytettävyys on helppokäyttöisyyttä 46
7.4 Hakukonelöydettävyys auttaa saavutettavuutta 46
7.5 WCAG-ohjeistus luo perustan verkkopalveluiden saavutettavuudelle 47
7.5.1 Saavutettava sisältö 48
7.5.2 Ymmärrettävä ja helposti hahmotettava sisältö sekä käyttökokemus luovat myönteistä tunnetta 49
7.5.3 Saavutettavuusseloste ja saavutettavuuden arviointi auttavat hahmottamaan saavutettavuuden vaatimusten toteutumista 50
7.5.4 Saavutettavuutta voi testata itse 51
7.6 Lisätietoa digitaalisen saavutettavuuden toimista 52
Luvun viitteet 54

8. Kognitiivinen eli sisällön saavutettavuus 56
8.1 Lisätietoa kognitiivisen saavutettavuuden toimista 58
Luvun viitteet 59

9. Tiedon saavutettavuus 60
9.1 Saavutettavat tiedostot 60
9.2 Tiedon saavutettavuuden toimien lisätietoja 61
9.2.1 Ohjeita saavutettavien tiedostojen tekemiseen tekstinkäsittelyohjelmilla 61
9.2.2 Ohjeita saavutettavien tiedostojen tekemiseen esittelyohjelmilla ... 61
9.2.3 Ohjeita saavutettavien Excel-tiedostojen tekemiseen 62
9.2.4 Ohjeita saavutettavien Microsoft Whiteboard -tiedostojen tekemiseen 62
9.2.5 Ohjeita saavutettavien pdf-tiedostojen tekemiseen 62
Luvun viitteet 63

10. Vuorovaikutuksen saavutettavuus 64
10.1 Osallistaminen, osallistuminen ja osallisuus 64
10.2 Lisätietoa vuorovaikutuksen saavutettavuuden toimista 67
Luvun viitteet 68

11. Pedagoginen saavutettavuus 69
11.1 Sosiaalinen (kuva)tarina 71
11.2 Lisätietoa pedagogisen saavutettavuuden toimista 72
Luvun viitteet 73

12. Kulttuurin saavutettavuus 74
12.1 Lisätietoa kulttuurisesta saavutettavuudesta 75
Luvun viitteet 76

13. Luova eli vaihtoehtoinen saavutettavuus 77
Luvun viitteet 79

14. Yhdenvertaisuuden sanastoa 80
14.1 Moninaisuus 80
14.2 Yhdenvertaisuus 84
14.2.1 Muodollinen yhdenvertaisuus 84
14.2.2 Tosiasiallinen yhdenvertaisuus 85
14.2.3 Positiivinen erityiskohtelu 86
14.3 Inklusiivisuus 86
14.4 Saavutettavuusläheisyys 87
Luvun viitteet 88

15. Sensitiivisyys ja kieli moninaisuuden huomioimisessa 90
15.1 Kulttuurisensitiivisyys, kulttuurinen kompetenssi ja kulttuurisen moninaisuuden huomioiminen 90
15.2 Syrjimätön ja inklusiivinen kieli 91
15.3 JEDI-ajattelu moninaisuuden huomioimisen tukena 92
15.4 Lisätietoa moninaisuuden huomioimisen toimista 93
Luvun viitteet 95

16. Saavutettavuudella kohti moninaista osallisuutta 96

Lähteet 99
Lukijalle 99
Yleinen saavutettavuus 100
Fyysinen saavutettavuus 103
Palveluiden saavutettavuus 107
Sosiaalinen saavutettavuus 109
Viestinnän saavutettavuus 109
Sosiaalisen median saavutettavuus 112
Digitaalinen saavutettavuus 112
Kognitiivinen eli sisällön saavutettavuus 116
Tiedon saatavuus 117
Vuorovaikutuksen saavutettavuus 117
Pedagoginen saavutettavuus 118
Kulttuurin saavutettavuus 119
Vaihtoehtoinen eli luova saavutettavuus 121
Yhdenvertaisuuden sanastoa 122
Sensitiivisyys ja kieli moninaisuuden huomioimisessa 127

Lukijalle

Koontityön taustaa

Olen laatinut tämän *Saavutettavuus ja yhdenvertaisuus museotyössä – Kohti moninaista osallisuutta* -julkaisun, jotta saavutettavuus ja yhdenvertaisuus on mahdollista huomioida systemaattisesti museotyön eri prosesseissa. Julkaisu on tarkoitettu museoiden henkilöstölle, johdolle, näyttely- ja kokoelmatyötä tekeville, yleisötyöntekijöille, viestinnän ammattilaisille sekä kaikille museoalan saavutettavuudesta ja yhdenvertaisuudesta kiinnostuneille. Tämä julkaisu ei pyri tarjoamaan, eikä voi antaa, tyhjentävää asiantuntijamaista ohjeistusta kaikkiin saavutettavuuden osa-alueisiin, vaan kokoaa keskeisiä periaatteita, käsitteitä, työkaluja ja lisätietolähteitä museoiden arjen tueksi. Saavutettavuuteen, yhdenvertaisuuteen ja moninaisuuteen liittyvät käsitteet, suositukset ja käytännöt kehittyvät jatkuvasti. Tämän vuoksi osa termeistä ja toimintatavoista voi muuttua ajan myötä.

Saavutettavuus- ja yhdenvertaisuustyö ei kohdistu ainoastaan museon yleisöihin, vaan se on myös organisaation sisäistä kehittämistä sekä osa museon laajempaa yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Kulttuurin saavutettavuus ja moninaisuuden huomioiminen liittyvät lisäksi kokoelmatyöhön: siihen, miten erilaiset ryhmät ja ilmiöt päätyvät osaksi kulttuuriperinnön tallennusta sekä millaisia käsitteitä ja asiasanoja niiden kuvaamiseen käytetään. Muuttuvassa yhteiskunnallisessa tilanteessa ja lisääntyvän polarisaation myötä museoilta odotetaan yhä enemmän saavutettavuutta, osallisuutta, moninaisuuden huomioimista ja vastuullista toimintaa. Museoiden yhteiskunnallista tehtävää tarkasteltiin myös Nordisk Museumsforbundin vuoden 2025 Museums in Society -konferenssissa, jossa keskusteltiin museoiden merkityksestä muuttuvassa yhteiskunnassa sekä niiden sosiaalisesta roolista. Yhdenvertaisuuden odotuksiin vastaaminen edellyttää saavutettavuuden tarkastelua osana kaikkea museotyötä, eikä erillisenä toimintona.

Kulttuurialalla käydään parhaillaan laajaa keskustelua kulttuuri-ilmastonmuutoksesta, englanniksi Cultural Climate Change, CCC, jonka Suomessa on tehnyt tunnetuksi Oulu2026-hanke. Kulttuuri-ilmastonmuutoksella tarkoitetaan kulttuurin avulla tapahtuvaa yhteiskunnallista muutosta, jossa korostuvat osallisuus, yhteisöllisyys ja uusien yhteyksien rakentaminen ihmisten välille. Sen tavoitteena on vahvistaa kulttuurin merkitystä yhteiskunnassa, lisätä kulttuurista osallisuutta sekä tavoittaa myös niitä ihmisiä ja yhteisöjä, jotka ovat perinteisesti jääneet kulttuuripalveluiden ulkopuolelle. Tämä edellyttää myös yhteiskunnan moninaisuuden huomioimista ja sen varmistamista, että kulttuurin tekeminen, kokeminen ja kulttuuriperintöön osallistuminen ovat yhdenvertaisesti kaikkien saavutettavissa. ICOMin, International Council of Museums, vuonna 2026 uusituissa eettisissä ohjeissa todetaan muun muassa, että museoiden tulee taata pääsy kaikille ja pyrkiä poistamaan osallistumisen esteitä, mukaan lukien fyysiset, virtuaaliset, kielelliset, sosiokulttuuriset ja taloudelliset esteet. Lisäksi ICOM ohjeistaa, että museoiden tulee edistää kulttuuriperinnön moniäänisiä tulkintoja.[1]

Aloitin saavutettavuuskoonnin laatimisen omalle organisaatiolleni syksyllä 2023, kun huomasin saavutettavuuden tietopaketin olevan hyvä työkalu saavutettavuuden toimien niin sanottuun sisäänajoon. Tuolloin aloitti toimintansa myös Tampereen historiallisten museoiden yhdenvertaisuustyöryhmä, joka myöhemmin sai nimen TARMO. TARMO tulee sanoista tasa-arvo, moninaisuus ja osallisuus. Toimin työryhmässä Postimuseon edustajana. Postimuseon näyttelytilat sijaitsevat Tampereen historiallisten museoiden hallinnoimassa museokeskus Vapriikissa. Työryhmän toiminnan alussa me jäsenet kokosimme oppaita ja linkkilistoja aiheesta toiminnan tueksi, joten tämä koontini tarkoitus oli olla näiden tietojen kokoamateos. Aluksi kutsuin koontia leikillisesti saavutettavuusraamatuksi. Työn edetessä kävi nopeasti ilmi, kuinka laaja ja moniulotteinen kokonaisuus saavutettavuus on. Kevyeksi suunniteltu tietopaketti laajeni kattamaan kauttaaltaan saavutettavuuden eri osa-alueet sekä niiden väliset yhteydet.

Lähdeviittausten tarkistamisessa olen hyödyntänyt tekoälyohjelmia Copilotia ja ChatGPT:tä. Vastuu lähteiden tarkistamisesta ja julkaisun sisällöstä on kuitenkin ollut minulla. Verkkosivujen olemukseen kuuluu, että niitä muutetaan ja vaihdetaan uusien elementtien käyttöönoton yhteydessä ja brändimuutoksissa. Tämänkin julkaisun lähteinä käytettyjä verkkosivuja on poistettu käytöstä. Olen kuitenkin merkinnyt ne lähdeluetteloon ja informoinut, jos sivua ei enää ole löydettävissä.

Olen saanut yhdenvertaisuustyöhöni suurta tukea koko TARMO-työryhmältä, erityisesti puheenjohtaja Outi Penninkankaalta, Postimuseon määräaikaisilta työltekijöiltä museopedagogi Mari Liimataiselta ja näyttelytutkija Seija-Leena Nevalalta. Sydämellinen kiitos! Postimuseon viestintäsuunnittelija Mirka Ylä-Mattila osaa taitavasti ottaa haltuun uuden tiedon ja lisätä sen osaksi viestinnän arkea. Sinun ansiostasi Postimuseon viestinnästä on kehittynyt saavutettava ja moninaisuutta arvostava. Kiitän vielä tuesta ja avusta tämän julkaisun laatimisessa TAKO ry:n verkostokoordinaattori Valtteri Korvaa sekä Tampereen historiallisten museoiden tutkija Asla Heikkaria, jotka ovat antaneet arvokkaita näkemyksiään. Ilman teitä tämä julkaisu ei olisi saanut tarvittavia viimeistelyjä.

Saavutettavuusasiat tulivat osaksi työnkuvaani tekemäni Postimuseon asiakaskokemus- ja viestintäanalyysin (2022) kautta sekä osallistumisestani kohtaamispaikka Kuplan suunnitteluun saavutettavuusnäkökulmasta. Taustani on viestinnässä, brändimarkkinoinnissa sekä informaatio- ja palvelumuotoilussa. Viestinnässä painotuin saavutettavaan viestintään yhdistäen sen asiakaslähtöiseen näkökulmaan. Museoalalle olen päätynyt korona-aikana museologian ja kulttuurihistorian opintojen kautta.

Saavutettavuus- ja yhdenvertaisuusosaamistani olen laajentanut koulutuksilla, joista merkittävin on ollut Kulttuuria kaikille -palvelun pitämä Moninaisuuden sillanrakentaja -kurssi. Tämä koulutus on antanut minulle valmiuksia tarkastella yhdenvertaisuuteen liittyviä kysymyksiä, rakentaa yhteyksiä eri toimijoiden välille sekä kehittää käytännön työkaluja moninaisuuden huomioimiseen.

Museotyössä toimitaan kulttuuriperinnön parissa, ja museoilla on yhteiskunnallinen vastuu edistää kulttuurin saavutettavuutta, yhdenvertaisuutta ja demokraattisuutta sekä tukea ihmisten kulttuuri-identiteetin rakentumista. Tämä näkyy sekä ICOMin vuonna 2022 hyväksymässä museomääritelmässä että Suomen museolaissa.[2]

Koonnin tarkoituksena onkin tukea saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden huomioimista museotyön eri prosesseissa sekä lisätä tietoisuutta saavutettavuuden moniulotteisuudesta. Nämä eivät ole yksittäisiä toimenpiteitä, vaan jatkuvaa kehittämistyötä. Julkaisun tavoitteena on vahvistaa moninaista osallisuutta museotoiminnassa sekä tarjota tukea ja käytännön välineitä siihen, että saavutettavuus voidaan huomioida luontevana osana museoiden arkea, päätöksentekoa ja toimintakulttuuria. Moninaisen osallisuuden edistäminen tukee tosiasiallista yhdenvertaisuutta, joka on keskeinen tavoite suomalaisessa yhdenvertaisuuslainsäädännössä sekä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa.[3]

Näin käytät tätä julkaisua

Tämä saavutettavuuskoonti koostuu eri saavutettavuuden osista, yhdenvertaisuuden sanastosta ja moninaisuuden huomioinnista sensitiivisyyden ja kielen kautta. Julkaisun rakenne mahdollistaa sen, että voit perehtyä ensisijaisesti omaa työtäsi koskeviin saavutettavuuden osa-alueisiin. Esimerkiksi yleisötyön osalta yleiseen, fyysiseen, palveluiden, kognitiiviseen ja pedagogiseen saavutettavuuteen, kokoelmatyössä hyödyksi ovat sosiaalinen, kulttuurin ja tiedon saavutettavuudet. Vaihtoehtoinen eli luova saavutettavuus käsittelee suunnitteluprosessia, jossa huomioidaan moniaistisuus, joustavuus ja esteettömyys. Näitä on hyvä huomioida näyttelyprosessissa.

On kuitenkin tärkeää huomioida, että monet saavutettavuustoimet limittyvät ja tukevat toisiaan. Tapahtumien ja palveluiden saavutettavuus muodostuu useiden osa-alueiden yhteisvaikutuksesta, kuten fyysisestä, sosiaalisesta, viestinnällisestä, tiedollisesta ja digitaalisesta saavutettavuudesta. Saavutettavuutta voidaan parantaa poistamalla erilaisia osallistumisen esteitä, jotka voivat liittyä esimerkiksi ympäristöön, palveluihin, viestintään, asenteisiin tai tiedon ymmärrettävyyteen. Näiden osa-alueiden huomioiminen rinnakkain tukee kokonaisvaltaista saavutettavuutta, yhdenvertaisuutta ja mahdollisuuksia osallistua kulttuuriin.[4]

Olen koonnut tämän julkaisun useista lähteistä, koulutuksista ja verkkosisällöistä. Useat periaatteet ja havainnot toistuvat eri lähteissä. Käyttämäni lähteet löytyvät lukujen loppujen viittauksista sekä koonnin lopussa olevasta Lähteet-luvusta. Jokaisen luvun lopusta löytyy kukin luvun osalta käsiteltyjen tietojen toimista lisätietolinkkilistauksia, joihin olen koonnut aiheeseen liittyviä oppaita ja muita tietolähteitä. Linkkien takaa verkkosivuilta löytyy konkreettisia ohjeita ja syventävää tietoa kyseisen osa-alueen saavutettavuuden toimiin. Olen kirjoittanut oppaan verkkolähteet ja viitteet kokonaisina verkko-osoitteina eli suorina linkkeinä. Ratkaisun tarkoituksena on varmistaa, että lähteet ovat luotettavasti löydettävissä ja tunnistettavissa myös mahdollisten verkkosivu-uudistusten jälkeen. Tällöin on helpompi hahmottaa lähteen alkuperä ja etsiä tietoa uudelleen. Tiedostan, ettei suorien linkkien käyttö ole saavutettavuussuositusten mukaista, sillä ruudunlukuohjelmat lukevat pitkät verkko-osoitteet merkki merkiltä. Valinnan olen tehnyt puhtaasti siksi, että lähteet säilyisivät tunnistettavina.

Toivon, että julkaisu toimii sekä käytännön työvälineenä että keskustelunavauksena siitä, miten saavutettavuutta, yhdenvertaisuutta ja moninaista osallisuutta voidaan vahvistaa museoiden toiminnassa.

Luvun viitteet

1 Oulun kulttuurisäätiö 2022; Oulu2026; International Council of Museums (ICOM).

2 ICOM Museum Definition 2022; Finlex 2019: Museolaki 314/2019.

3 Finlex 2014: Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014; Ihmisoikeuskeskus: YK:n vammaisyleissopimus; Yhdenvertaisuusvaltuutettu: Vammaisten henkilöiden oikeudet; Invalidiliitto: YK:n vammaissopimus.

4 Kuntaliitto: Mitä on saavutettavuus, mitä sillä saavutetaan ja ketkä siitä hyötyvät?; Opetus- ja kulttuuriministeriö: Kulttuurin saavutettavuus ja moninaisuus; Kulttuuria kaikille -palvelu: Saavutettavuus; Invalidiliitto: Saavutettavuus.

1. Yleinen saavutettavuus

Saavutettavuus ja esteettömyys on perinteisesti ajateltu erillisinä, mutta nykypäivänä niitä pidetään kokonaisuutena, jonka molemmat puolet täydentävät toisiaan yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämisessä. Esteettömyys liittyy erityisesti fyysisen ympäristön, kuten rakennusten, ulkoalueiden ja liikennejärjestelyjen käytettävyyteen, kun taas saavutettavuus kattaa tiedon, viestinnän, palveluiden ja digitaalisten sisältöjen saavutettavuuden. Näiden tekijöiden kehittäminen vähentää ympäristön aiheuttamia esteitä ja tukee eri ihmisryhmien mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan yhdenvertaisesti.[1]

Tarkemmin sanoen esteettömyys tarkoittaa sitä, että rakennettu ympäristö on toimiva erityisesti henkilöille, joilla on fyysisiä toiminta- tai aistirajoitteita. Saavutettavuus taas kuvaa, kuinka helposti palveluja, tietoa ja järjestelmiä voidaan käyttää riippumatta ihmisen ominaisuuksista, kuten toimintakyvystä, kielitaustasta tai sosioekonomisesta asemasta. Se kattaa myös asenteet, toimintakulttuurin ja vuorovaikutuksen.[2]

Nykyaikaisessa saavutettavuusajattelussa esteettömyys ja saavutettavuus ymmärretään yhä useammin osana laajempaa kokonaisuutta, jota kutsutaan yleiseksi saavutettavuudeksi. Yleinen saavutettavuus kattaa fyysisen esteettömyyden ja aistiystävällisyyden lisäksi palveluiden, sosiaalisen, kulttuurisen ja viestinnällisen saavutettavuuden sekä moninaisuuden huomioimisen ilmapiirissä ja asenteissa.[3] Museoissa yleinen saavutettavuus tarkoittaa koko museokokemuksen tarkastelua kävijän näkökulmasta. Se ulottuu saapumisesta ja verkkosivuista näyttelysisältöihin, asiakaspalveluun, osallistumismahdollisuuksiin sekä kokoelmiin liittyvän tiedon saavutettavuuteen. Pyrkimyksenä on, että mahdollisimman moni voi osallistua kulttuuriperinnön kokemiseen, tulkintaan ja tuottamiseen omista lähtökohdistaan käsin.

Yleinen saavutettavuus on kokonaisvaltainen ajattelutapa, jonka tavoitteena on mahdollistaa mahdollisimman monen ihmisen osallistuminen yhteiskunnan toimintaan erilaisista vammoista, rajoitteista tai elämäntilanteista riippumatta. Se on luonteeltaan asiakaslähtöistä ja korostaa erilaisten käyttäjien tarpeiden, tilanteiden ja toimintakykyjen huomioimista. Tästä näkökulmasta saavutettavuus on keskeinen osa yhdenvertaisuuden edistämistä ja syrjinnän ehkäisyä. Saavutettavuuden tavoitteena ei ole ainoastaan esteiden poistaminen, vaan yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien luominen erilaisille ihmisille.[4] Saavutettavuus ja yhdenvertaisuus liittyvätkin läheisesti toisiinsa. Hyvä saavutettavuus luo edellytyksiä yhdenvertaisuuden toteutumiselle, mutta yhdenvertaisuus edellyttää myös aktiivisia toimia sen varmistamiseksi, että erilaiset ihmiset voivat osallistua ja tulla huomioiduiksi omista lähtökohdistaan.

Kun saavutettavuus on huomioitu suunnittelussa pysyviä toiminta- ja aistirajoitteita omaavien henkilöiden osalta, siitä hyötyvät usein myös muut käyttäjät. Henkilöillä voi olla tilapäisiä rajoitteita tai he voivat toimia kuormittavissa ympäristöissä. Esimerkiksi tilapäinen murtuma, meluisa ympäristö tai häikäisevä valaistus voivat vaikeuttaa palvelujen käyttöä. Tällaista saavutettavuuden huomioivaa suunnittelua kutsutaan Suunnittele kaikille -periaatteeksi, Design for All, tai Universal Design -ajatteluksi.[5]

Suunnittele kaikille -periaatteen tarkoituksena on huomioida monenlaiset käyttäjät suunnittelun alusta asti ja toteuttaa palvelu, jota mahdollisimman monenlaiset ihmiset voivat hyödyntää. Kaikille sopivan suunnittelun lähtökohtana on, että tehdään mahdollisimman monelle soveltuvia ratkaisuja. Näin vähenee tarve erillisille erityisratkaisuille, kun ihmisten moninaiset tarpeet huomioidaan jo suunnittelun alkuvaiheessa.[6]

Kaikille sopiva suunnittelu ei sulje pois henkilön oikeutta saada tarvitsemiaan palveluja. Tämän takia saavutettavuuden on hyvä olla myös joustavuutta: joustava palvelu on mahdollista mukauttaa kunkin ryhmän tarpeisiin. Tällöin korostuu myös sosiaalinen saavutettavuus, eli erilaisten ihmisten tarpeiden huomioiminen, sekä yhdenvertainen, turvallinen ja joustava palvelu.[7]

Yleisen saavutettavuuden toteutumista tukevat erilaiset esteettömyys- ja saavutettavuuskriteerit ja -tarkastuslistat, jotka perustuvat lainsäädäntöön, rakennusmääräyksiin, standardeihin sekä järjestöjen ja hankkeiden tuottamaan tietoon. Kulttuuria kaikille -palvelu tarjoaa kattavasti työkaluja ja ohjeita kulttuuripalvelujen saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseen.[8]

Saavutettavuutta huomioiva organisaatio edistää moninaisuutta kaikessa toiminnassaan. Viestintä tavoittaa erilaisia yleisöjä saavutettavilla tavoilla, palvelut ja hinnoittelu eivät muodosta tarpeettomia osallistumisen esteitä, ja toiminta järjestetään esteettömissä sekä aistiystävällisissä ympäristöissä. Yhdenvertainen asiakaspalvelu tukee osallistumista, tietoa ja elämyksiä on tarjolla eri aistien välityksellä, ja ymmärtämisen esteitä vähennetään esimerkiksi tarjoamalla sisältöjä useilla kielillä sekä selkokielellä. Museoissa hyvä saavutettavuus lisää mahdollisuuksia osallistua, oppia, kokea ja toimia aktiivisena kulttuuriperinnön käyttäjänä.[9]

Yleinen saavutettavuus on ikään kuin sateenvarjokäsite, joka kokoaa yhteen fyysisen esteettömyyden, digitaalisen saavutettavuuden, saavutettavan viestinnän, yhdenvertaiset palvelut sekä sosiaalisesti turvallisen ja osallistavan toimintakulttuurin. Yleinen saavutettavuus ei ole pelkästään yksittäinen toimenpide tai tarkistuslista, vaan toimintatapa, jossa ihmisten moninaisuus huomioidaan kaikessa suunnittelussa, päätöksenteossa ja palvelujen toteuttamisessa. Saavutettavuuden kehittäminen ei hyödytä ainoastaan niitä kävijöitä, joilla on erityisiä tarpeita, vaan parantaa palvelujen laatua ja käytettävyyttä kaikkien kävijöiden näkökulmasta.

Luvun viitteet

1 Invalidiliitto: Saavutettavuus; Kuuloliitto: Esteettömyys; Näkövammaisten liitto: Verkkopalveluiden saavutettavuus.

2 Invalidiliitto: Saavutettavuus; Kuuloliitto: Esteettömyys; Finlex 2014: Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014; Central Coordinating Committee ECA 2003; WHO 2001.

3 Kosunen, T. 202; Neuromoninaiset 2024, Kehitysvammaliitto/ Papunet: Kognitiivinen saavutettavuus; Saavutettavasti.fi/ Saavutettavuuskirjasto Celia: Verkkosisältöjen saavutettavuus; Kulttuuria kaikille -palvelu: Mitä on saavutettavuus?.

4 Tikka, M. ym./ Käyttäytymisen ja viestinnän osaamiskeskus (CUBE) 2024; European Commission 2020; Selkokeskus/ Kehitysvammaliitto: Selkokielen mittari; Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2025; Ihmisoikeusliitto 2022; Finlex 2014: Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.

5 Center for Universal Design 2003; Steinfeld, E. & Maisel, J. 2012; Krug, S. 2006; Kosunen, T. 2021, Neuromoninaiset 2024: Osaamistarpeiden tunnistaminen; Papunet/Kehitysvammaliitto: Kuka hyötyy saavutettavuudesta?; Saavutettavasti.fi/ Saavutettavuuskirjasto Celia: Verkkosisältöjen saavutettavuus; European Commission 2019.

6 Visit Finland 2024; AccessibleEU 2024; Blackwell 2022; Kilpelä, N.: Rakennustieto Oy / Ympäristöministeriö; Invalidiliitto: Saavutettavuus; Traficom 2025; Digi- ja väestötietovirasto.

7 Krug, S. 2006; Kosunen, T. 2021; Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2025; Neuromoninaiset 2024; Invalidiliitto: Saavutettavuus.

8 Kulttuuria kaikille -palvelu; Kuntaliitto: Mitä on saavutettavuus, mitä sillä saavutetaan ja ketkä siitä hyötyvät?.

9 Kulttuuria kaikille -palvelu. Mitä on saavutettavuus kulttuurikentällä?; Selkokeskus: Selkokieli; Kehitysvammaliitto/ Papunet: Kognitiivinen saavutettavuus; Kosunen, T. 2021; Oikeusministeriö / Yhdenvertaisuus.fi 2022.

2. Fyysinen saavutettavuus

Esteettömyys on perinteisesti liitetty rakennetun ympäristön toimivuuteen, mutta viime vuosina sitä on alettu tarkastella osana laajempaa fyysisen saavutettavuuden kokonaisuutta. Fyysinen saavutettavuus korostaa esteettömyyden lisäksi yhdenvertaisuutta, käyttäjien moninaisuutta ja aistiystävällisyyttä. Esteettömyys-termi on edelleen laajasti käytössä, mutta fyysinen saavutettavuus kuvaa paremmin nykyistä kokonaisvaltaisempaa näkökulmaa. Fyysinen saavutettavuus tarkoittaa siis esteettömiä tiloja sekä yhdenvertaisia mahdollisuuksia liikkua, toimia ja käyttää palveluja. Siihen kuuluvat esimerkiksi liikkumis-, näkemis- ja kuulemisympäristön saavutettavuus, tilojen käytettävyys sekä ympäristön aistiystävällisyys. Tavoitteena on, että mahdollisimman moni voi käyttää tiloja ja osallistua toimintaan omista ominaisuuksistaan riippumatta. Fyysinen saavutettavuus voidaan tiivistää esteettömyyden, käytettävyyden ja aistiystävällisyyden kokonaisuudeksi.[1]

Esteetön, selkeä ja aistiystävällinen ympäristö helpottaa itsenäistä liikkumista, asiointia ja osallistumista. Monille ihmisille se on yhdenvertaisen toiminnan ja osallisuuden edellytys.[2]

2.1 Toimintakyvyn merkitys fyysisessä saavutettavuudessa

Nykyinen saavutettavuusajattelu perustuu käsitykseen toimintakyvystä moniulotteisena ja yksilöllisesti vaihtelevana kokonaisuutena. Tämän vuoksi fyysistä saavutettavuutta tarkastellaan nykyisin pelkkää liikkumisen esteettömyyttä laajemmin. Toimintakyky jaetaan yleensä fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen ja kognitiiviseen toimintakykyyn. Fyysiseen toimintakykyyn kuuluvat esimerkiksi lihasvoima, liikkeiden hallinta, liikkuminen ja keskushermoston toiminta, ja siihen liittyvät läheisesti myös näkö- ja kuuloaisti. Psyykkinen toimintakyky liittyy tiedon ja tunteiden käsittelyyn sekä toiminnan suunnitteluun, sosiaalinen toimintakyky vuorovaikutukseen ja toimintaan sosiaalisessa ympäristössä. Kognitiivinen toimintakyky puolestaan kattaa muun muassa tiedon vastaanottamisen, käsittelyn ja säilyttämisen sekä muistin, oppimisen, tarkkaavaisuuden, hahmottamisen ja toiminnanohjauksen. Toimintakyky ei ole pysyvä ominaisuus, vaan se voi vaihdella esimerkiksi iän, terveydentilan, ympäristön tai elämäntilanteen mukaan. [3]

Ihmisen ja ympäristön välinen vuorovaikutus rakentuu aistihavaintojen, tiedonkäsittelyn ja toiminnan kokonaisuutena. Käytännössä lähes kaikki arjen tehtävät edellyttävät useiden toimintakyvyn osa-alueiden samanaikaista käyttöä. Jos käyttäjän täytyy esimerkiksi vastata tietokoneen näytöllä näkyvään kysymykseen valitsemalla "kyllä" tai "ei", hänen on ensin havaittava näytöllä esitetty tieto, tunnistettava ja ymmärrettävä sanat, arvioitava vaihtoehdot sekä lopuksi tehtävä valinta hiirellä, näppäimistöllä tai muulla syöttölaitteella. Näin näkemiseen, kuulemiseen, kognitiiviseen tiedonkäsittelyyn ja fyysiseen toimintaan liittyvät kyvyt muodostavat yhdessä toimivan kokonaisuuden.[4]

Kaikkia toimintakyvyn vaihteluita ei ole mahdollista huomioida yhdessä ratkaisussa, sillä eri käyttäjäryhmien tarpeet voivat olla keskenään ristiriitaisia. Tämän vuoksi

saavutettavuussuunnittelussa pyritään ratkaisuihin, jotka palvelevat mahdollisimman laajaa käyttäjäjoukkoa ja tukevat erilaisia tapoja havaita, ymmärtää ja käyttää ympäristöä, palveluja ja tietoa.[5] Museoissa tämä tarkoittaa esimerkiksi näyttelyiden, opasteiden, palveluiden ja digitaalisten sisältöjen suunnittelua siten, että ne ovat mahdollisimman monen saavutettavissa.

2.2 Ympäristön saavutettavuuden osa-alueet

Ympäristön saavutettavuus rakentuu ennen kaikkea liikkumis-, näkemis- ja kuulemisympäristön saavutettavuudesta. Nämä osa-alueet muodostavat sen, mitä on perinteisesti kutsuttu esteettömyydeksi. Liikkumisympäristön saavutettavuuteen kuuluvat muun muassa tasoerojen ratkaisut, tilojen mitoitus, kulkuväylien leveydet ja opasteiden sijoittelu. Näkemisympäristön saavutettavuuteen vaikuttavat esimerkiksi valaistus, kontrastit, tilan hahmotettavuus ja visuaalisten opasteiden selkeys. Kuulemisympäristön saavutettavuus rakentuu akustiikasta, taustamelun hallinnasta, kuulon apuvälineistä ja visuaalisen tiedon tarjoamisesta äänen rinnalla.[6]

Ympäristön näkökulmasta ymmärtämisen saavutettavuus tarkoittaa selkeitä ja helposti hahmotettavia tilaratkaisuja sekä opasteiden ja informaation johdonmukaisuutta. Tämä tukee erityisesti henkilöitä, joilla on hahmottamiseen, muistamiseen tai tiedonkäsittelyyn liittyviä haasteita, mutta hyödyttää kaikkia käyttäjiä.[7]

Julkisissa tiloissa fyysiseen saavutettavuuteen vaikuttavat esimerkiksi kynnykset, portaat, ovien leveydet, hissien käytettävyys apuvälineiden kanssa sekä esteettömien WC-tilojen saatavuus. Näiden ratkaisujen taustalla ovat rakennusmääräykset, standardit ja esteettömyysohjeistukset. Fyysistä saavutettavuutta voidaan tukea myös viestinnällisin keinoin. Esimerkiksi ääniopasteet, kuvailutulkkaus, kohokartat, 3D-mallit, sanakartat ja sosiaaliset kuvatarinat auttavat hahmottamaan tilaa sekä valmistautumaan museovierailuun jo etukäteen.[8]

Kuulovammaisille henkilöille esteetön kuunteluympäristö edellyttää hyvää akustiikkaa, vähäistä taustamelua, toimivia äänensiirtojärjestelmiä sekä visuaalisia tukikeinoja. Hyvän kuunteluympäristön kriteerit ovat:

- Mahdollisimman vähäinen tilan kaikuisuus.
- Mahdollisimman vähäinen taustamelu.
- Tiloissa, joissa käytetään äänentoistojärjestelmää, on käytössä induktiosilmukka.
- Riittävän voimakas ja häikäisemätön valaistus.[9]

Ympäristön saavutettavuuden tavoitteena on, että mahdollisimman moni voi liikkua, hahmottaa ympäristöä, vastaanottaa tietoa ja osallistua toimintaan itsenäisesti ja turvallisesti.

2.3 Aistiystävälliset tilat vähentävät aistikuormitusta

Hahmotamme ympäristöämme ja omaa kehoamme seitsemän perusaistin avulla. Aistit voidaan jakaa kolmeen pääryhmään: kaukoaisteihin, lähiaisteihin ja kehoaisteihin. Kaukoaistit, eli näkö-, kuulo- ja hajuaisti, välittävät tietoa ympäristöstä. Lähiaistit, tunto- ja makuaisti, auttavat havaitsemaan kehon välittömän lähiympäristön tapahtumia. Kehoaistit puolestaan kertovat kehon asennosta, liikkeistä ja tasapainosta. Niihin kuuluvat asento- ja liikeaisti eli proprioseptio sekä tasapainoaisti. Aistien avulla olemme vuorovaikutuksessa ympäröivän maailman ja oman kehomme kanssa. Erilaiset aistikokemukset muodostuvat usean aistin yhteisvaikutuksesta.[10]

Aistikokemus syntyy, kun aistit välittävät tietoa ympäristöstä ja kehosta aivoille, jotka tulkitsevat ja yhdistävät sitä aiempiin kokemuksiin, muistoihin, tunteisiin ja odotuksiin. Aistitiedon tulkintaan vaikuttavat aiempien kokemusten lisäksi tarkkaavuus, vireystila ja yksilölliset ominaisuudet. Siksi sama ympäristö tai tilanne voidaan kokea hyvin eri tavoin.[11]

Aistitiedon käsittely on näin monivaiheinen prosessi, joka edellyttää aistinelinten ja aivojen saumatonta yhteistyötä. Joskus aistimusten vastaanottaminen tai niiden tulkinta voi poiketa totutusta esimerkiksi aistivamman, aivovamman, muun neurologisen vaurion tai kehityksellisen erityispiirteen vuoksi. Tällöin ihminen voi olla tavanomaista herkempi tai vähemmän herkkä erilaisille aistiärsykkeille, kuten äänille, valoille, kosketukselle, hajuille tai liikkeelle.[12]

Arjessa altistumme jatkuvasti suurelle määrälle aistiärsykkeitä. Jotta keskittyminen olennaiseen olisi mahdollista, aivomme suodattavat suuren osan ympäristön tiedosta pois. Tarkkaavuus ja vireystila vaikuttavat siihen, mitkä ärsykkeet nousevat tietoiseen havainnointiin ja miten niihin reagoimme. Esimerkiksi meluisa tai visuaalisesti kuormittava ympäristö voi vaikeuttaa keskittymistä, kun taas rauhallinen ympäristö tukee tarkkaavuuttamme ja vuorovaikutusta.[13]

Yhä useammat tutkimukset ovat tarkastelleet informaation monikanavaisuuden, erilaisten alustojen ja teknologioiden vaikutuksia ihmisten toimintaan ja hyvinvointiin. Näiden mukaan ihmisten aivot väsyvät liiallisesta aistimustulvasta, ja se voi näkyä esimerkiksi ärtyisyytenä, keskittymisvaikeuksina tai hankaluutena toimia rakentavasti vuorovaikutustilanteissa. Aistimme joutuvat koetukselle erityisesti tietotulvan ja sosiaalisen median visuaalisten sisältöjen läpikäymisen takia.[14]

Jokainen meistä aistii ja kokee ympäröivän maailman eri tavoin, sillä me ihmiset eroamme yksiöinä siinä, miten voimakkaasti reagoimme ympäristön ärsykkeisiin sekä kuinka helposti palaudumme niistä. Tavanomaiset arkiympäristöt voivat kuormittaa yksilöllisesti jokaista meitä eri tavoin ja vaikuttaa keskittymiseemme, toimintakykyymme, hyvinvointiimme ja arjen sujuvuuteen. Autismikirjon henkilöillä sekä monilla neurologisia tai kehityksellisiä erityispiirteitä omaavilla ihmisillä aistitiedon käsittely voi poiketa valtaväestöstä. Esimerkiksi noin 90 prosentilla henkilöistä, joilla on cp-vammaoireyhtymä, esiintyy poikkeavuuksia kosketustunnossa sekä asento- ja liikeaistissa. Myös yli- tai aliherkkyys erilaisille aistiärsykkeille sekä muut aistitoiminnan haasteet voivat vaikuttaa esimerkiksi keskittymiseen, vireystilaan, mielialaan, käyttäytymiseen, toiminnan suunnitteluun ja osallistumiseen.[15]

Aistiherkkyydestä puhuttaessa käytetään joskus myös käsitettä erityisherkkyys, englanniksi Highly Sensitive Person, HSP. Sillä tarkoitetaan synnynnäistä normaalia psykofyysistä ominaisuutta, jossa ihminen reagoi ympäristön ärsykkeisiin ja tunteisiin keskimääräistä herkemmin. Sen arvioidaan olevan melko yleinen ominaisuus, jota esiintyy eriasteisena osalla väestöstä. Erityisherkkyys ei ole diagnoosi eikä sairaus, vaikka sen piirteet voivat osittain muistuttaa joidenkin neuropsykiatristen tai neurologisten ilmiöiden piirteitä. Koska aistit vaikuttavat laaja-alaisesti kokemukseen, on tilojen aistiystävällisyys tärkeä osa saavutettavuutta. Aistiystävällisessä ympäristössä pyritään vähentämään tarpeetonta kuormitusta sekä tukemaan mahdollisimman monen ihmisen mahdollisuuksia toimia, osallistua ja viihtyä tilassa.[16]

Suomen kielessä käytettyjä aistitoimintoja korostavia termejä on useita, kuten aistiesteettömyys, aistiystävällisyys, aistiergonomia ja aisti-inklusiivisuus. Näiden käsitteiden välillä on vivahde-eroja, mutta aistiesteettömyys ja aistiystävällisyys ovat vakiintuneita termejä, joilla tarkoitetaan ympäristöjen suunnittelua siten, että ne kuormittavat käyttäjien aisteja mahdollisimman vähän ja tukevat sujuvaa toimintaa. Aistiergonomia puolestaan tarkoittaa ympäristön ja tilojen suunnittelua siten, että ne tukevat ihmisen aisteja ja vähentävät haitallista aistikuormitusta. Se liittyy vahvasti kognitiiviseen ergonomiaan, joka pyrkii keventämään aivojen tietotulvaa ja helpottamaan keskittymistä. Tämän yhteydessä puhutaan aivoystävällisemmästä työstä. Aistiesteettömässä suunnittelussa ympäristöjä pyritään toteuttamaan siten, että ne kuormittavat käyttäjien aisteja mahdollisimman vähän. Aistiesteettömyys on olennainen osa inklusiivista suunnittelua ja saavutettavuutta. Inklusiivinen suunnittelu pyrkii huomioimaan ihmisten moninaiset tarpeet ja luomaan ympäristöjä, jotka ovat mahdollisimman saavutettavia kaikille käyttäjille heidän aistiprofiilistaan riippumatta. Tällainen lähestymistapa tukee yhdenvertaisuutta ja osallisuutta sekä nykyisten että tulevien käyttäjien tarpeet huomioivaa ympäristön kehittämistä. Aisti-inklusiivisuudella tarkoitetaan pitkälti samaa kuin aistiystävällisessä suunnittelussa: ympäristöjen suunnittelua siten, että ne minimoivat erilaisia aistikuormittavuuden lähteitä, kuten näköaistia häiritsevää valaistusta ja kuuloaistille epämiellyttävää hälinää. Aistiystävällinen ympäristö tukee käyttäjän hyvinvointia, keskittymistä ja palautumista juuri vähentämällä liiallisia aistiärsykkeitä, kuten melua, valaistusta ja visuaalista kuormitusta.[17]

Myös työympäristön aistiärsykkeiden hallittu vähentäminen poistaa häiriötekijöitä ja helpottaa kognitiivista työskentelyä. Aistiystävälliset työtilat tukevat myös palautumista tarjoamalla mahdollisuuden vetäytyä rauhalliseen ympäristöön, jossa aistiärsykkeet on minimoitu. Tällaiset tilat, kuten hiljaiset huoneet tai rentoutumistilat, voivat edistää stressistä palautumista ja hyvinvointia jo lyhyessä ajassa. Aistiystävällinen ympäristö lisää työhyvinvointia, sillä miellyttävät ja hallitut aistikokemukset voivat vähentää kuormitusta, helpottaa keskittymistä, tukea työn sujuvuutta ja auttaa palauttamaan voimavaroja.[18]

Pienilläkin ratkaisuilla voidaan merkittävästi edistää aistiystävällisyyttä. Esimerkiksi häikäisemätön ja säädettävä valaistus vähentää kuormitusta. Myös melun vähentäminen on tärkeää, sillä voimakas tai jatkuva ääni kuormittaa kaikkia ja voi estää joidenkin osallistumista tai keskittymistä. Aistiystävällisissä tiloissa suositaan miellyttäviä ja vähän kuormittavia materiaaleja sekä kiinnitetään huomiota rauhalliseen värimaailmaan. Lisäksi tilojen selkeys, tavaroiden looginen sijoittelu ja helposti ymmärrettävät opasteet helpottavat ympäristön hahmottamista. Näin ympäristö tukee kaikkien hyvinvointia, osallistumista ja yhdenvertaista toimintaa.[19]

Yleinen haaste monille on tuoksuherkkyys, joka vaikuttaa 10–40 prosenttiin väestöstä. Oireet, kuten päänsärky, väsymys, silmien kirvely, pahoinvointi ja hengitysvaikeudet, voivat vaikuttaa merkittävästi elämänlaatuun. Arjen tuotteet, esimerkiksi deodorantit, hajuvedet, hiuslakat ja tietyt kemikaalit, voivat laukaista näitä oireita. Tämän takia useat tuoksuherkät henkilöt jättävät välistä tietyt julkiset tilat ja palvelut. Monet organisaatiot ovatkin siirtyneet tuoksuttomiksi ja viestivät siitä esimerkiksi erilaisin symbolein tiloissaan. Aistiystävällisiin tiloihin kuuluu näin voimakkaiden tuoksujen minimoiminen.[20]

2.4 Aistiystävällinen toimintakulttuuri tukee erilaisia aistiprofiileita

Fyysisen ympäristön lisäksi aistiystävällisyyteen kuuluu toimintakulttuuri, jossa huomioidaan ihmisten erilaiset tavat kokea ja käsitellä ympäristöään. Tällainen toimintakulttuuri liittyy läheisesti neuromoninaisuuden huomioimiseen. Aistiystävällinen toimintakulttuuri sisältää tilanteiden ennakointia, palautumishetkien mahdollistamista sekä arvostavaa ja ymmärtävää kohtaamista myös kuormittavissa vuorovaikutustilanteissa. Aistiystävällinen toimintakulttuuri perustuu erilaisuuden hyväksymiseen, arvostavaan kohtaamiseen sekä ymmärrykseen siitä, että ihmiset kokevat ympäristönsä, aistiärsykkeet, sosiaaliset tilanteet ja stressin yksilöllisesti. Tämä edellyttää neuromoninaisuuden ja erilaisten aistiprofiilien huomioimista toiminnassa, vuorovaikutuksessa ja käytännöissä.[21]

Yhtenä toimintakulttuurin muotona toimivat neuroystävälliset tai autismiystävälliset ohjeet, jotka auttavat ennakoimaan tilanteita kertomalla etukäteen, mitä tapahtuu, millainen ympäristö on ja miten siellä voi toimia. Tällaiset ohjeet voivat sisältää esimerkiksi tietoa aistiärsykkeistä, ruuhka-ajoista, tilojen rakenteesta tai mahdollisuudesta vetäytyä rauhalliseen tilaan.

Suomessa autismiystävällisiä käytäntöjä on edistetty muun muassa Autismiystävällinen-sertifikaatin avulla, jonka sisältöä on ollut laatimassa myös Suomen Autismikirjon Yhdistys, Autismiliitto ja Autismiyhdistys PAUT ry. Nämä muodostavat toimikunnan, joka katsoo, että kriteerit sertifikaatin myöntämiseen täyttyvät. Sertifikaatin tarkoituksena on helpottaa neurokirjon henkilöiden pääsyä palveluihin sekä kannustaa organisaatioita kehittämään toimintatapojaan autismiystävällisemmiksi. Autismiystävällinen-sertifikaattia voi hakea Suomen Autismikirjon Yhdistykseltä.[22]

Työyhteisöissä aistiystävällisen toimintakulttuurin tulee olla osa johtamista, viestintää prosesseja, toimintatapoja ja rakenteita. Työympäristöissä aistiystävällisyys tarkoittaa joustavuutta ja kykyä mukauttaa toimintaa tilanteisiin, joissa henkilön voimavarat voivat heikentyä aistikuormituksen vuoksi. Työelämässä aistiystävällisyys tarkoittaa vahvuuksien huomioimista, työn rakenteiden selkeyttä sekä joustavia käytäntöjä, kuten aistiympäristön mukauttamista, etätyömahdollisuuksia, joustavaa työaikaa ja riittäviä taukoja. Neuromoninaisuuden huomioiminen on esimerkiksi sitä, että tunnistamme erilaisten aistien herkkyydet, oppimistyylit ja keskittymiskyvyn tarpeet. Ytimekkäästi sanottuna aistiystävällinen toimintakulttuuri on yhteisön asenteiden, toimintatapojen ja ympäristön muotoilemista niin, että ne tukevat erilaisten aistiprofiilien huomioimista hyväksyvällä ja ennakoitavalla ilmapiirillä, joustavilla toimintatavoilla sekä aistiesteettömyydellä.[23]

Aistikuormitusta kertyy vähitellen päivän aikana useista pienistä ärsykkeistä, jolloin ihminen ei välttämättä kuormitushetkellä tunnista kokonaiskuormitustaan. Kuormitus ei tyypillisesti synny yhdestä tekijästä, vaan useiden ärsykkeiden kumuloitumisesta, jolloin pienetkin kuormitustekijät voivat yhdessä johtaa ylikuormitukseen. Neuroepätyypillisillä henkilöillä aistikuormitusta voi lisätä myös maskaaminen, englanniksi masking, jolla tarkoitetaan omien neuroepätyypillisten piirteiden, käyttäytymisen tai tuen tarpeiden peittämistä ympäristön odotusten mukaisiksi. Maskaaminen toimii usein selviytymisstrategiana tilanteissa, joissa henkilö pyrkii välttämään leimautumista tai syrjintää. Maskaamista esiintyy myös muilla vähemmistöryhmillä keinona lisätä turvallisuuden tunnetta ja vähentää syrjinnän riskiä. Sitä voidaan tehdä sekä tietoisesti että osittain tiedostamatta. Maskaaminen on yleisempää silloin, kun piirteet eivät ole ulospäin selvästi havaittavia ja henkilö pystyy toimimaan tyypilliseltä vaikuttavalla tavalla. Maskaaminen on yksilölle kuormittavaa, sillä jatkuva oman toiminnan tarkkailu, säätely ja mukauttaminen kuluttaa voimavaroja ja voi pitkällä aikavälillä johtaa merkittävään psyykkiseen ja kognitiiviseen uupumukseen.[24]

Aistiystävällinen toimintakulttuuri on tärkeä erityisesti siksi, että se voi vähentää aistikuormitusta ja siihen liittyvää maskaamisen tarvetta. Sen tavoitteena on vähentää tarpeetonta kuormitusta sekä mahdollistaa, että erilaiset ihmiset voivat osallistua ja toimia omista lähtökohdistaan käsin. Näin aistiystävällisyys tukee sekä hyvinvointia että yhdenvertaisuutta. Kun erilaiset tavat kokea ympäristöä, aistiärsykkeitä ja vuorovaikutustilanteita huomioidaan, jokaisella on paremmat mahdollisuudet osallistua, oppia, työskennellä ja toteuttaa omaa potentiaaliaan.[25] Aistiystävällinen toimintakulttuuri ei siten hyödytä ainoastaan neuroepätyypillisiä henkilöitä, vaan tekee ympäristöistä ja yhteisöistä toimivampia, ennakoitavampia ja saavutettavampia kaikille.

2.5 Lisätietoa fyysisen saavutettavuuden toimista

Löydät fyysisen saavutettavuuden konkreettisista toimista tietoa Invalidiliiton Julkinen rakennus -alasivun alta: https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/rakennetun-ymparistonesteettomyys/julkinen-rakennus.

Luiskan kaltevuudesta ja mitoituksesta on säädetty Valtioneuvoston asetuksessa rakennuksen esteettömyydestä: https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadoskokoelma/2017/241#Pidp451133872.

Säännösten soveltamiseen liittyvät suositukset on koottu Ympäristöministeriön ohjeeseen rakennuksen esteettömyydestä: https://ym.fi/rakentamismaaraykset.

Näkemiseen liittyvistä saavutettavuuden toimista on koottu laaja-alainen selostus Näkövammaisten liiton saavutettavuus ja esteettömyys -alasivun alta: https://www.nakovammaistenliitto.fi/fi/saavutettavuus-ja-esteettomyys.

Näkövammaisten liiton Esteettömyys-sivuilta löytyy rakennetun ympäristön osalta neuvoja toimista: https://www.nakovammaistenliitto.fi/fi/esteettomyys.

Näkövammaisten liiton sivuilta Opasteet, kohokyltit ja kohokartat löytyy myös hyvin tietoa opasteiden sijainnista, valaistuksesta ja heijastuksista, värityksestä ja kontrasteista sekä kirjasimista ja pistekirjoituksesta sekä sanakartoista ja ääniopasteista rakennetussa ympäristössä: https://www.nakovammaistenliitto.fi/fi/opasteet-kohokyltit-ja-kohokartat.

Axessiblen sivuille on koottu tietoa älykkäästä äänimajakasta: https://axessible.fi/.

Hyvän kuunteluympäristön kriteereistä ja esteettömästä kuunteluympäristöstä löytyy tietoa Kuuloliiton Esteetön ympäristö -verkkosivulta: https://www.kuuloliitto.fi/toiminta/esteettomyys/kuunteluymparisto/.

Aistiystävällisyyden toimista sisustuksessa kertoo muun muassa Piia Heikkilä blogikirjoituksessaan Hyvinvointia tukevaa sisustusta kuvataan erilaisin termein: https://www.riveliarch.fi/blog/hyvinvointia-tukevaa-tilaa-kuvataan-erilaisin-termein.

Kaiaon Mitä on aistiystävällisyys? Vinkkejä työpaikalle -esite tarjoaa nimensä mukaisesti vinkkejä aistiystävällisyyden edistämiseen (PDF): https://kaiao.fi/wp-content/uploads/2024/09/MITA-ON-AISTIYSTAVALLISYYS-VINKKEJA-TYOPAIKALLE.pdf. Kaiaolta löytyy myös Neuromoninaisuus työelämässä. Vinkkejä HR:lle -esite (PDF): https://kaiao.fi/wp-content/uploads/2024/09/NEUROMONINAISUUS-TYOELAMASSA-HR.pdf.

Autismiystävällinen-sertifikaatin myöntämiskriteerit löytyvät Suomen Autismikirjon Yhdistyksen sivuilta: https://asy.fi/autismiystavallinen/kriteerit/.

Esimerkki Autismiystävällisistä ohjeista löytyy Amos Rexin verkkosivuilta: https://amosrex.fi/tule-meille/autismiystavalliset-ohjeet/.

Neuroystävällisten ohjeiden esimerkki taas on The Irish Festival of Oulu -festivaalin sivustolla: https://irkku.fi/fi/festivaali/neuroystavalliset/.

Hyvä esimerkki laajasta museon saavutettavuuskoosteesta löytyy Ateneumin Saavutettavuus ja esteettömyys -verkkosivulta: https://ateneum.fi/saavutettavuus-ja-esteettomyys/.

Luvun viitteet

1 Invalidiliitto: Julkinen rakennus; Kulttuuria kaikille -palvelu: Mitä on saavutettavuus; Kuuloliitto: Esteetön kuunteluympäristö; Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2025; Krug , S. 2006; Kosunen, T. 2021; Invalidiliitto: Esteettömyys; Kehitysvammaliitto/ Papunet: Mitä on käytettävyys?.

2 Kuntaliitto: Mitä on saavutettavuus, mitä sillä saavutetaan ja ketkä siitä hyötyvät?; Invalidiliitto: Esteettömyys; Hyviö; WHO 2001; Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2025.

3 Krug, S. 2006; Kuutti, W. 2003; Mielonen, J. & Hintikka, K. J./ Taideteollinen korkeakoulu. 1998; Hyviö.

4 Kalakoski 2020 ym.; Koskela, A.-K. 2003. Työturvallisuuskeskus 2020.

5 Aalto-yliopisto 2024; Österlund, M. 2024; Kosunen, T. 2021; Kehitysvammaliitto/ Papunet: Kuka hyötyy saavutettavuudesta?.

6 Invalidiliitto: Esteettömyys; Kuntaliitto: Kuntien saavutettavuusopas; Kuuloliitto 2022; Tampereen Tilapalvelut 2018.

7 Invalidiliitto: Julkinen rakennus; Invalidiliitto: Opasteet, materiaalit, värit, valaistus; Kuntaliitto: Kuntien saavutettavuusopas.

8 Kulttuuria kaikille -palvelu: Mitä on saavutettavuus; Näkövammaisten liitto: Esteettömät opasteet, kohokyltit ja kohokartat; Invalidiliitto: saavutettavuus; Ympäristöministeriö 2018; Finlex 2017: Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä 2017, 241/2017; Tampereen Tilapalvelut 2018.

9 Kuuloliitto: Esteettömyys.

10 Kehitysvammaliitto/ Papunet: Aistien toiminta.

11 Kehitysvammaliitto/ Papunet: Aistien toiminta.

12 Kehitysvammaliitto/ Papunet: Aistien toiminta.

13 Kehitysvammaliitto/ Papunet: Aistien toiminta.

14 Lampikoski, T. 2021; Lab Open 2025; Tikka, M. ym./ Käyttäytymisen ja viestinnän osaamiskeskus (CUBE) 2024; Rantamaa, S. & Rauramo, P. / Työturvallisuuskeskus ry.

15 Kosunen, T. 2021; Lab Open 2025; Neuromoninaiset 2024; Jussila 2025; Kehitysvammaliitto/ Papunet: Aistien toiminta; Cp-liitto: Aistitoiminnan haasteita; Autismiliitto: Aistitoiminta; Itla; Satakunnan ammattikorkeakoulu 2019.

16 Itla; Kosunen, T. 2021; Lab Open 2025; Satakunnan ammattikorkeakoulu 2019; Neuromoninaiset 2024; Papunet: Aistien toiminta; HSP Suomi ry: Erityisherkkyys ja eri diagnoosit; HSP Suomi ry: Erityisherkkyys.

17 Itla; Satakunnan ammattikorkeakoulu 2019; Mikiwer, I/ LAB-ammattikorkeakoulu 2024; Eficode/ Saarinen E.

18 Oulun yliopisto 2025; Autismiliitto: Aistitoiminta.

19 MindOwl 2024; Building Blocks Therapy 2025; ADHD-liitto: Aistiesteetön ympäristö hyödyttää jokaista.

20 Hengitysliitto; Routamaa-Päiviö, N. / Haaga-Helia 2022.

21 Oulun yliopisto 2025; Autismiliitto: Aistitoiminta; Valteri 2024; Coiffait, F.-M. 2024; Taide- ja kulttuurialan ammattijärjestö TAKU ry; Seppälä, R. / Auntie Solutions Oy.; Tuukkanen, K./ ODL 2024.

22 Suomen Autismikirjon Yhdistys.

23 Ilmarinen/ Kelhä, S. 2025; Coiffait, F.-M. 2024; Valteri 2024.

24 Neuromoninaiset 2024; Tikka, M. ym./ Käyttäytymisen ja viestinnän osaamiskeskus (CUBE) 2024; Kosunen, T. 2021; Kinni, S. 2025; Flander, N. 2026; Raymaker, D. M. ym. 2020; Teoh, J. 2024.

25 Ilmarinen/ Kelhä, S. 2025; Coiffait, F.-M. 2024; Valteri 2024.

3. Palveluiden saavutettavuus

Palveluiden saavutettavuus tarkoittaa sitä, että mahdollisimman monilla ihmisillä on yhdenvertainen mahdollisuus käyttää palveluita. Se muodostuu muun muassa kohtuullisesta hinnoittelusta, fyysisestä saavutettavuudesta, yhdenvertaisesta asiakaspalvelusta, monikanavaisesta viestinnästä sekä erilaisten kielellisten, aistiin liittyvien ja tiedonkäsittelyn tarpeiden huomioimisesta.[1]

Kulttuuri- ja museoalan palveluiden saavutettavuuden keskeisiä elementtejä ovat myös turvallisemman tilan periaatteet ja sensitiivinen, syrjimätön kieli. Turvallisemman tilan rinnalla voidaan puhua rohkeamman tilan periaatteistakin. Niiden tavoitteena ei ole ristiriitojen välttäminen, vaan kunnioittavan keskustelun mahdollistaminen myös vaikeista ja tunteita herättävistä aiheista. Rohkeammassa tilassa korostuvat esimerkiksi omien oletusten ja näkökulmien tarkastelu, epämukavuuden sietäminen, tilan antaminen muille sekä virheistä oppiminen. Erityisesti museoissa tällainen lähestymistapa voi auttaa käsittelemään yhteiskunnallisesti merkittäviä, monimutkaisia ja ristiriitaisia aiheita.[2]

Saavutettavuus näkyy myös palveluiden sosiaalisessa turvallisuudessa ja yhdenvertaisessa kohtelussa. Jokaisen asiakkaan kunnioittava kohtaaminen sekä oletuksista vapaa vuorovaikutus tukevat kokemusta siitä, että kaikki ovat tervetulleita palvelun käyttäjiksi. Tämä tarkoittaa sitä, ettei ihmisistä tehdä oletuksia esimerkiksi heidän taustansa, toimintakykynsä, sukupuolensa, kielensä tai kulttuurinsa perusteella. Sensitiivinen ja syrjimätön kieli tukee osaltaan kokemusta siitä, että kaikki ovat tervetulleita palvelun käyttäjiksi.[3]

Palveluiden saavutettavuus edellyttää myös monikanavaista viestintää, joka auttaa varmistamaan, että mahdollisimman moni saa tarvitsemansa tiedon. Kaikki asiakkaat eivät käytä digitaalisia palveluita tai omaa riittäviä digitaitoja, eikä kaikilla ole käytössään internetyhteyttä tai älylaitteita. Tämän vuoksi palveluista on tärkeää tarjota tietoa useissa eri kanavissa. Esimerkiksi lipun ostamisen tai näyttelyistä tiedon saamisen tulisi olla mahdollista sekä sähköisesti että tarpeen mukaan puhelimitse tai kasvokkain.[4]

Tietoa ja palveluita tulisi tarjota useiden aistikanavien kautta, jotta mahdollisimman moni voi vastaanottaa ja ymmärtää niihin liittyvän tiedon. Saavutettavuutta voidaan parantaa esimerkiksi selkokielen, kuvallisten ohjeiden, tekstitysten, kuvailutulkkauksen, viittomakielen ja muiden tulkkauspalveluiden avulla. Lisäksi palveluista on tärkeää viestiä eri kielillä, jotta tieto tavoittaa mahdollisimman laajasti erilaiset asiakasryhmät. Erityisesti selkeä ja ymmärrettävä kieli hyödyttää monia käyttäjäryhmiä, mutta samalla se helpottaa tiedon omaksumista kaikille palvelun käyttäjille.[5]

Lopulta palveluiden saavutettavuus rakentuu fyysisen ympäristön, viestinnän, vuorovaikutuksen ja toimintatapojen yhteisvaikutuksesta. Mahdollisimman moni voi käyttää palveluita yhdenvertaisesti, turvallisesti ja sujuvasti, kun ne suunnitellaan erilaiset käyttäjät huomioiden. Saavutettavat palvelut edistävät samalla osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja mahdollisuutta osallistua kulttuuriin omista lähtökohdista käsin.

3.1 Turvallisemmat ja rohkeammat tilat palveluissa

Turvallisemman tilan periaatteilla tarkoitetaan toimintatapoja, joiden tavoitteena on luoda mahdollisimman turvallinen, kunnioittava ja syrjimätön ympäristö kaikille tilassa toimiville ihmisille. Turvallisemman tilan rinnalla voidaan puhua myös rohkeamman tilan periaatteista, jotka korostavat avointa vuorovaikutusta, oppimista ja erilaisten näkökulmien kohtaamista.[6]

3.1.1 Turvallisemman tilan näkyväksi tekeminen

Turvallisemman tilan periaatteita voidaan tehdä näkyviksi sekä toimintatavoilla että erilaisilla symboleilla ja tunnuksilla. Fyysisiä elementtejä ovat muun muassa sateenkaarilippu, Syrjinnästä vapaa alue -kyltti ja Invalidiliiton Yhdenvertaista palvelua kaikille -merkki. Yhdenvertaista palvelua kaikille -merkki viestii halusta kehittää palveluiden saavutettavuutta ja esteettömyyttä sekä toivottaa kaikki asiakkaat tervetulleiksi. Merkki ei kuitenkaan tarkoita, että palvelu olisi täysin esteetön. Sen tukena käytettävä itsearviointimateriaali auttaa tunnistamaan kehittämiskohteita ja edistämään yhdenvertaisuutta. Syrjinnästä vapaa alue on syrjinnän, kiusaamisen ja häirinnän vastainen kampanja, jonka avulla organisaatiot voivat kertoa sitoutumisestaan syrjimättömyyden periaatteeseen. Kampanja kannustaa pohtimaan, mitä syrjimättömyys tarkoittaa, millaisin keinoin yhdenvertaisuutta organisaatiossa edistetään ja miten toimia, jos joku kokee syrjintää. Syrjinnästä vapaa alue -merkki kertoo, että syrjintään suhtaudutaan vakavasti.[7]

3.1.2 Rohkeamman tilan periaatteet lisää ymmärrystä ja rohkaisee avoimeen vuorovaikutukseen

Rohkeampi tila täydentää turvallisemman tilan näkökulmaa korostamalla, että oppiminen, osallisuus ja yhdenvertaisuus edellyttävät myös valmiutta kohdata vaikeita, kiistanalaisia tai epämukavia aiheita. Siinä, missä turvallisempi tila pyrkii luomaan mahdollisimman turvalliset olosuhteet, rohkeampi tila rohkaisee osallistujia tarkastelemaan omia oletuksiaan, sietämään epämukavuutta ja osallistumaan avoimeen, kunnioittavaan ja vastuulliseen vuorovaikutukseen. Tavoitteena ei ole ristiriitojen välttäminen, vaan niiden rakentava käsittely siten, että erilaiset näkökulmat voivat tulla kuulluiksi. Näin rohkeampi tila voi edistää oppimista, purkaa eriarvoisuutta sekä lisätä ymmärrystä ja saavutettavuutta.[8]

Yhdessä turvallisemman ja rohkeamman tilan periaatteet tukevat palveluiden saavutettavuutta luomalla ympäristön, jossa erilaiset ihmiset voivat osallistua, tulla kuulluiksi ja kohdatuksi yhdenvertaisesti.

3.2 Kuvailutulkkaus välittää visuaalisesti havaittavan tiedon objektiivisesti

Kuvailutulkkaus on saavutettavuuspalvelu, jossa visuaalinen informaatio välitetään sanallisesti henkilöille, jotka eivät voi nähdä tai hahmottaa sitä riittävästi. Kuvailutulkkaus voi kohdistua esimerkiksi esineisiin, tiloihin, kuviin, taideteoksiin, näyttelyihin ja tapahtumiin. Kuvailutulkkauksessa kuvailutulkki välittää näkövammaiselle ihmiselle sanallisesti sen informaation, jonka hän visuaalisesti näkee mahdollisimman objektiivisesti, loogisesti ja ymmärrettävästi ilman tulkintaa tai arvottamista. Kuvailutulkkaus korvaa siis sokean henkilön näköhavainnon ja tukee heikkonäköisen henkilön näköhavaintoa. Kuvailumenetelmiä ovat muun muassa suullinen kuvailutulkkaus, sosiaalishaptinen kommunikaatio eli kosketukseen perustuva kuvailu sekä tekstimuotoinen kuvailu, kuten verkkosivujen ja sosiaalisen median kuvien Alt-tekstit. Kuvailutulkkauksen lopputuote on kuvailutulke, joka voi olla puhuttu tai kirjallinen tuotos. Se voi olla myös äänitettynä kuvailutulkkausäänite, joka on mahdollista kuunnella esimerkiksi paikan päällä museossa tai etänä. Äänite mahdollistaa kuvailutulkkauksen kuuntelun ajasta ja paikasta riippumatta. Kuvailutulke voi pohjautua käsikirjoitukseen tai syntyä spontaanisti.[9]

Kuvailu on keskeinen osa yhdenvertaista tiedonsaantia ja saavutettavuutta. Kuvailu tukee osallisuutta mahdollistamalla osallistumisen yhteisiin kokemuksiin sekä kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen elämään yhdenvertaisesti muiden kanssa. Kuvailua voivat tuottaa sekä koulutetut ammattilaiset että muut henkilöt arjessa.[10]

3.2.1 Teknologisia ratkaisuita kuvailuun

Kuvailutulkkauksen lisäksi näkövammaisten henkilöiden itsenäistä tiedonsaantia ja liikkumista tukevat erilaiset teknologiset ratkaisut. Esimerkiksi MyMoveo-sovelluksella voi aktivoida langattomia äänimajakoita, äänitageja sekä jalankulkijoiden äänisignaaleja (APS) esimerkiksi suojateillä, asemilla, julkisissa tiloissa ja tapahtumissa. Äänitagien avulla on helppo paikallistaa kiinnostavat kohteet, kuten sisäänkäynnit, vastaanottopisteet, ja saada opastusta eri paikoissa, joissa äänitagit ovat käytössä. Ne helpottavat ympäristön hahmottamista ja turvallista liikkumista. Se on ilmainen, näkövammaisille ja huononäköisille henkilöille tarkoitettu sovellus, jolla saa tunnistuksen ja Ilmoitukset läheisistä äänilaitteista sekä valitun äänitagin käynnistysäänisignaalit (APS) suojateillä sekä kiinnostavien kohteiden äänimajakat.[11]

Tänä päivänä monet näkövammaisista henkilöistä ovat alkaneet käyttää tekoälylaseja, jotka auttavat ihmisten tunnistamisessa ja ympäristön kuvailemisessa. Niiden avulla pystyykin lisäämään arjen itsenäisyyttä. Lasien tekoälybotilta voi myös muun muassa kysyä kellonaikaa, päivämäärää, säätilaa, museossa luettaa näyttelytekstejä ja kysellä esineistä, pyytää apua Be My Eyes -palvelun vapaaehtoiselta tai WhatsApp-videopuhelua ystävältä.[12]

Be My Eyes -palvelu on sovellus, jonka kautta näkevät vapaaehtoiset toimivat näköapuna näkövammaisille henkilöille videopuhelun välityksellä. Tanskalainen näkövammainen henkilö Hans Jørgen Wiberg perusti Be My Eyes -yhteisön vuonna 2012, jotta näkövammaiset henkilöt saisivat avun jokapäiväisissä, näköä vaativien ongelmien ratkaisuissa. Sovellus yhdistää näkevän vapaaehtoisen ja näkövammaisen henkilön. Näkövammainen henkilö voi näkeviä silmiä tarvitessaan soittaa joko näkevälle vapaaehtoiselle tai Be My Eyes -palvelussa mukana

olevien yritysten saavutettavaan asiakaspalveluun.[13] Muita näkövammaisten henkilöiden käyttämiä palveluita ja niiden ohjeita löytyy Näkövammaisten liiton Ohjepankin Laitteet-sivuilta: https://ohjepankki.nakovammaistenliitto.fi/category/laitteet/.

3.3 Lisätietoa palveluiden saavutettavuuden toimista

Syrjinnästä vapaa alue -merkistä löydät tietoa Yhdenvertaisuusvaltuutetun sivuilta: https://yhdenvertaisuus.fi/syrjinnasta-vapaa-alue.

Yhdenvertaista palvelua kaikille -merkistä on tietoa Invalidiliiton sivuilla: https://www.invalidiliitto.fi/invalidiliitto/palvelut-yrityksille-ja-yhteisoille/yhdenvertaista-palvelua-kaikille.

Kuvailutulkkauksesta ja kuvailusta löydät tietoa Näkövammaisten liiton sivuilta: https://www.nakovammaistenliitto.fi/fi/kuvailu-ja-kuvailutulkkaus.

Kuvailutulkkauksen käsikirja -oppikirjasta saa kattavan tiedon kuvailutulkkauksesta teoreettisesta näkökulmasta ja käytännöllisenä taitona (PDF): https://sites.tuni.fi/app/uploads/sites/1113/2026/06/kuvailutulkkauksen-kasikirja.pdf.

Luvun viitteet

1 Center for Universal Design 2003; Invalidiliitto: Saavutettavuus; W3C 2024.

2 Kulttuuria kaikille -palvelu: Mitä on saavutettavuus?; Neuromoninaiset; Invalidiliitto: Saavutettavuus; Kuntaliitto: Mitä on saavutettavuus, mitä sillä saavutetaan ja ketkä siitä hyötyvät?; Arao, B. & Clemens, K. 2013; Kalliolan Setlementti.

3 Yhdenvertaisuusvaltuutettu: Yhdenvertaisuuden edistäminen; Selkokeskus: Kohtaaminen ja läsnäolo – Näin puhut selkokieltä; Kulttuuria kaikille -palvelu: Mitä on saavutettavuus?; Kehitysvammaliitto/ Papunet: Aistit – kanava vuorovaikutukseen.

4 Kehitysvammaliitto/ Papunet: Aistit – kanava vuorovaikutukseen; Saavutettavasti.fi: Saavutettavuus sosiaalisessa mediassa ja monikanavaisessa viestinnässä; Eficode: Mitä eroa on saavutettavuudella ja inklusiivisuudella?.

5 Saavutettavasti.fi: Selkeä kieli; Selkokeskus: Selkokieli; Kehitysvammaliitto/ Papunet: Selkokieli.

6 Kulttuuria kaikille -palvelu: Turvallisemman tilan periaatteet; Arao, B. & Clemens, K. 2013; Oulun kaupunki.

7 Kulttuuria kaikille -palvelu: Turvallisemman tilan periaatteet; Invalidiliitto: Yhdenvertaista palvelua kaikille -merkki; Yhdenvertaisuus.fi: Syrjinnästä vapaa alue – tietoa kampanjasta.

8 Arao, B. & Clemens, K. 2013.

9 Näkövammaisten liitto: Kuvailu ja kuvailutulkkaus; Kuvailutulkkaus 2022; Ketola, A. ym. 2026.

10 Näkövammaisten liitto: Kuvailu ja kuvailutulkkaus; Ketola, A. ym. 2026.

11 Näkövammaisten liitto: Kuvailu ja kuvailutulkkaus; Google play: MyMoveo.

12 Ohjepankki/ Näkövammaisten liitto: Ray-Ban Meta -älylasien käyttö; Meta: Tekoälylasit vaivattomaan yhteydenpitoon.

13 Tenhami, Marianne/ Airut 3/2020.

4. Sosiaalinen saavutettavuus

Sosiaalinen saavutettavuus on olennainen osa kokonaisvaltaista saavutettavuutta, ja se kytkeytyy tiiviisti pedagogiseen ja kulttuuriseen saavutettavuuteen. Se liittyy asenteisiin, yhdenvertaisuuteen, syrjimättömyyteen sekä siihen, että jokainen ihminen kohdataan arvostavasti. Käytännössä sosiaalinen saavutettavuus ilmenee joustavina palveluina, myönteisinä asenteina, kulttuurisensitiivisyytenä, sensitiivisen kielen käyttönä, häirintäyhdyshenkilötoimintana sekä turvallisemman tilan periaatteina. Nämä ovat myös osa sosiaaliseen saavutettavuuteen läheisesti liittyvää asenteellista saavutettavuutta. Museo- ja kulttuurialalla sosiaalisesti saavutettava toiminta vahvistaa osallisuutta, lisää luottamusta ja tukee erilaisten yleisöjen mahdollisuuksia osallistua kulttuurielämään omista lähtökohdistaan käsin. Museo voi edistää sosiaalista saavutettavuutta sekä työyhteisönä että kulttuuripalveluiden tarjoajana. Tämä koskee henkilöstön yhdenvertaista kohtelua sekä kokoelma-, näyttely- ja yleisötyötä.[1]

Se, kenen tarinoita kerrotaan, tallennetaan ja tuodaan näkyviksi, kertoo siitä, ketä yhteiskunnassa pidetään merkityksellisenä. Media ja museot ovat perinteisesti tarkastelleet historiaa valtaväestön näkökulmasta. Tämän seurauksena monet vähemmistöryhmät ovat jääneet näkymättömiksi tai heidän kokemuksiaan on kuvattu yksipuolisesti. Tämä voi ylläpitää käsityksiä siitä, ketkä nähdään yhteiskunnassa normina, sekä vaikeuttaa vähemmistöihin kuuluvien ihmisten mahdollisuuksia tunnistaa itsensä osaksi yhteistä historiaa ja kulttuuria. Erityisesti tapa, jolla esimerkiksi vammaisia ihmisiä kuvataan, vaikuttaa sekä muiden asenteisiin että heidän käsitykseensä itsestään ja omista mahdollisuuksistaan.[2]

Kun vähemmistöjen elämää, kokemuksia ja toimintaa tuodaan näkyväksi osana yhteiskuntaa ja yhteistä kulttuuriperintöä, voidaan laajentaa käsitystä siitä, ketkä kuuluvat yhteiskuntaan ja millaisia rooleja ihmisillä siinä voi olla. Samalla voidaan vahvistaa yhdenvertaisuutta ja vähentää ihmisten tarkastelua toisistaan erillisinä ryhminä. Tämä on tärkeää myös niille ihmisille, jotka eivät koe kuuluvansa yhteiskunnassa normina pidettyyn enemmistöön mutta eivät myöskään mihinkään tiettyyn vähemmistöyhteisöön tai alakulttuuriin. Tällaisia voivat olla esimerkiksi osa lievästi fyysisesti vammaisista tai neuroepätyypillisistä ihmisistä.[3]

Kun museot tallentavat ja esittävät yhteiskunnan moninaisuutta, ne voivat lisätä ymmärrystä eri ihmisryhmien, yhteisöjen ja kulttuurien välillä. Samalla on tärkeää huolehtia siitä, ettei moninaisuuden huomioiminen johda vähemmistöjen omien kulttuurien ja kokemusten sulauttamiseen osaksi yhteiskunnassa vallitsevaa kulttuurista normia. Sosiaalisesti saavutettavassa museotyössä erilaiset kokemukset ja kulttuurit voivat tulla näkyviksi myös niiden omista lähtökohdista käsin.

Sosiaalinen saavutettavuus näkyy muun muassa asiasanoituksessa, kuvailussa ja näyttelyteksteissä käytettävässä sensitiivisessä kielessä. Se liittyy myös vuorovaikutuksen, pedagogisen saavutettavuuden ja tiedon saavutettavuuden toteutumiseen.

Sosiaalinen saavutettavuus ei rajoitu yksittäisiin toimenpiteisiin, vaan muodostuu organisaation arvoista, toimintakulttuurista ja päivittäisistä käytännöistä. Museoissa se ilmenee siinä, ketkä pääsevät osallistumaan, millaisia tarinoita kerrotaan, miten ihmisistä puhutaan ja millaisia mahdollisuuksia eri ryhmillä on tunnistaa itsensä osaksi yhteistä kulttuuriperintöä. Näin sosiaalinen saavutettavuus tukee yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja yhteiskunnallista yhteenkuuluvuutta.

4.1 Lisätietoa sosiaalisen saavutettavuuden toimista

Sosiaalisen saavutettavuuden toimista on hyviä ohjeita Kulttuuria kaikille -palvelun -sivuilla: https://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus_sosiaalinen_saavutettavuus.

Työturvallisuuskeskus tuo Monimuotoisuus työyhteisössä -sivullaan esiin Moninaisuutta huomioivia käytänteitä ja huomioita: https://ttk.fi/tyoturvallisuus/toimialakohtaista-tietoa/sosiaali-ja-terveysala/terveydenhuoltoala/monimuotoisuus-tyoyhteisossa/.

Luvun viitteet

1 Yhdenvertaisuusvaltuutettu; Ihmisoikeusliitto: Taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet; Kulttuuria kaikille -palvelu: Saavutettavuus ja sosiaalinen saavutettavuus; Kulttuuria kaikille -palvelu: Sosiaalinen saavutettavuus; Neuromoninaiset 2024; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018; Kosunen, T. 2021.

2 Kulttuuria kaikille -palvelu: Saavutettavuus ja sosiaalinen saavutettavuus; Kulttuuria kaikille -palvelu: Sosiaalinen saavutettavuus; Neuromoninaiset 2024; Yhdenvertaisuusvaltuutettu.

3 Kulttuuria kaikille -palvelu: Saavutettavuus ja sosiaalinen saavutettavuus; Kulttuuria kaikille -palvelu: Sosiaalinen saavutettavuus; Neuromoninaiset 2024; Yhdenvertaisuusvaltuutettu.

5. Viestinnän saavutettavuus

Viestinnän saavutettavuus tarkoittaa viestinnän suunnittelua, toteuttamista ja jakamista siten, että mahdollisimman moni voi löytää, saada, ymmärtää ja käyttää tietoa toimintakyvystään, kielitaidostaan, taustastaan tai käyttämästään teknologiasta riippumatta. Saavutettava viestintä hyödyntää selkeää kieltä, erilaisia viestintäkanavia sekä vaihtoehtoisia tiedonvälityksen tapoja. Se vähentää viestintään liittyviä esteitä, edistää yhdenvertaisuutta ja mahdollistaa osallistumisen mahdollisimman monelle. Saavutettavan viestinnän keinoja ovat esimerkiksi sanakartat, sosiaaliset kuvatarinat, selkeä yleiskieli, selkokieli sekä syrjimätön ja sensitiivinen kieli.[1]

Saavutettavan viestinnän tavoitteena on varmistaa, että tieto on mahdollisimman monen löydettävissä, ymmärrettävissä ja hyödynnettävissä. Se tukee yhdenvertaista osallistumista, helpottaa itsenäistä asiointia ja auttaa tavoittamaan monenlaisia kohderyhmiä. Saavutettavaa viestintää voidaan tarkastella seuraavien periaatteiden kautta:

1. Huomioi ihmisten moninaisuus.
2. Tunnista ja tunne kohdeyleisösi.
3. Tee sisällöstä saavutettavaa.
4. Valitse kohdeyleisölle sopivat kanavat.
5. Pyydä ja hyödynnä palautetta.
6. Muista erityistilanteet.[2]

Periaatteet korostavat sitä, että saavutettavuus ei ole yksittäinen viestinnällinen ratkaisu, vaan koko viestintäprosessia läpileikkaava toimintatapa. Käytännössä tämä tarkoittaa saavutettavuuden huomioimista jo suunnitteluvaiheessa sekä viestinnän toimivuuden arviointia yhdessä kohderyhmien kanssa. Tavoitteena on, että erilaisilla ihmisillä olisi yhdenvertainen mahdollisuus löytää, ymmärtää ja hyödyntää tarjolla olevaa tietoa.[3]

Saavutettavuutta edistävät esimerkiksi selkeä ja ymmärrettävä kieli, vaihtoehtoiset tiedon esittämisen tavat sekä kohderyhmille tarkoituksenmukaiset viestintäkanavat. Digitaalisessa viestinnässä tämä tarkoittaa muun muassa ruudunlukuohjelmien huomioimista, kun taas painetuissa materiaaleissa luettavuutta tukevat selkeä typografia, riittävän suuri kirjasinkoko ja toimivat kontrastit.[4]

Saavutettavaan viestintään kuuluu myös kunnioittava ja syrjimätön kieli. Käsitteet ja niihin liittyvät suositukset muuttuvat ajan myötä, minkä vuoksi viestijän on tärkeää seurata ajankohtaista keskustelua sekä hyödyntää asiantuntijaorganisaatioiden ja eri yhteisöjen tuottamia suosituksia.[5] Voit myös kysyä henkilöltä itseltään, miten hän toivoo itseään kutsuttavan.

Lisätietoa syrjimättömästä ja sensitiivisestä kielestä löytyy luvusta 15 Sensitiivisyys ja kieli moninaisuuden huomioimisessa sekä julkaisusta *Sensitiivinen sanasto ja moninainen termistö*. Sensitiivinen sanasto ja moninainen termistö -julkaisu on saatavilla Museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto TAKO ry:n verkkosivuilla.

Viestinnän saavutettavuuteen liittyvät myös verkkoviestinnän saavutettavuus, käytettävyys ja käyttökokemus sekä sosiaalisen median saavutettava käyttö. Digitaalisessa viestinnässä saavutettavuus rakentuu teknisestä, kielellisestä ja kognitiivisesta saavutettavuudesta.[6] Sosiaalisen median ja digitaalisesta saavutettavuudesta kerron tarkemmin seuraavissa luvuissa 6 ja 7.

Viestinnän saavutettavuus on teknisten ratkaisujen lisäksi ihmisten erilaisten tarpeiden huomioimista viestinnän suunnittelussa ja toteutuksessa. Museoissa tämä näkyy selkeinä sisältöinä, monipuolisina viestintätapoina, saavutettavina materiaaleina sekä kunnioittavana ja osallistavana kielenkäyttönä, jotka tukevat tiedon, palveluiden ja kulttuurisisältöjen saavutettavuutta mahdollisimman monelle.

5.1 Kielellinen eli sisällön saavutettavuus ja selkeä kieli

Kielellinen eli sisällön saavutettavuus on ymmärrettävää, selkeää, helposti omaksuttavaa ja tarkoituksenmukaista tekstiä. Se auttaa käyttäjiä löytämään, ymmärtämään ja käyttämään tarvitsemiaan tietoja ja palveluja. Verkkosivustolla käytettävä kieli on hyvä olla tuttua ja havainnollista, helposti hahmotettavaa sekä asiallista, tilanteeseen sopivaa ja sävyltään käyttäjän huomioon ottavaa. Sen osana on vuorovaikutuksellinen eli mukaan ottava viestintä[7], jota käyn läpi luvussa 15.2 Syrjimätön ja inklusiivinen kieli.

Suomen kielen muodot voidaan hahmottaa jatkumona ammattikielistä yleiskieleen, selkeään yleiskieleen, selkokieleen ja helppoon selkokieleen. Selkeä kieli on ymmärrettävää yleiskieltä, joka välttää tarpeettoman vaikeita rakenteita, erikoissanastoa ja monimutkaisia ilmaisuja. Yleiskieli on eri ikä- ja ammattiryhmien yhteinen kielimuoto, joka on keskeisiltä muoto- ja rakennepiirteiltään tietynlaista normien mukaista kieltä. Yleiskieltä ymmärretään murrealueesta riippumatta. Kirjoitettuna sitä kutsutaan kirjakieleksi.[8]

Selkeä kieli on kieliopillisesti virheetöntä eikä sisällä hankalia erityistermejä. Selkeää kieltä käytettäessä kirjoitetussa tekstissä, erityisesti verkossa, tulee kertoa olennaisin asia ensin. Selkeän kielen teksti etenee loogisesti tärkeämmästä asiasta vähemmän tärkeään. Siinä käytetään lyhyitä virkkeitä ja jäsentelyä väliotsikoin. Selkeän kielen tekstissä ei käytetä lyhenteitä. Yleistajuisessa tekstissä vältetään käyttämästä tarpeetonta tiiviyttä. Selkeä kieli hyödyttää kaikkia tiedon käyttäjiä ja muodostaa perustan saavutettavalle viestinnälle.[9]

5.2 Selkokieli lisää ymmärtämistä

Selkokieli on helpommin ymmärrettävä kielen muoto, joka helpottaa ymmärtämistä erityisesti henkilöille, joilla on lukemisen tai kielellisen ymmärryksen haasteita. Selkokielessä asiat kerrotaan selkeästi eli sitä muutetaan selkeästä kielestä yksinkertaisemmaksi sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan. Selkokielessä on tuttuja sanoja ja lyhyitä lauseita. Selkokielessä huomioidaan myös lukijoiden kielelliset erityistarpeet: esimerkiksi suuntaamalla tekstiä lukijalle, käyttämällä tuttuja sanoja ja helppoja rakenteita sekä karsimalla tiedon määrää. Tieto tulee siis esille selkeästi. Selkokielen periaatteiden tuntemisesta on hyötyä, vaikka ei varsinaista selkokieltä käyttäisikään.[10]

Selkokieli sopii kaikille, joille lukeminen on vaikeaa. Suomessa on noin 800 000 ihmistä, jotka tarvitsevat selkokieltä. Se on tarkoitettu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä. Selkokielestä hyötyvät ihmiset, joiden kielitaidon puutteet vaikeuttavat arjen tilanteista, opinnoista ja työelämästä selviytymistä sekä yhteiskunnan toimintaan osallistumista. Selkokieltä tarvitsevat ihmiset voidaan jakaa kolmeen pääryhmään:

- Ihmiset, joilla on synnynnäisiä tai varhain ilmeneviä kielelliseen ymmärtämiseen vaikuttavia ominaisuuksia, kuten kehitysvammaiset henkilöt tai osa autismikirjon henkilöistä.
- Ihmiset, joiden kielelliset taidot ovat heikentyneet sairauden tai vamman seurauksena, esimerkiksi muistisairaat, afaattiset tai kielellisiin kykyihin vaikuttavia neurologisia sairauksia sairastavat tai aivovammautuneet henkilöt.
- Ihmiset, joiden suomen tai ruotsin kielen taito ei vielä vastaa äidinkielisen puhujan tasoa.

Selkokielen tarve voi olla elinikäinen tai lyhytkestoinen, mutta myös hyvin yksilöllinen. Kaikissa edellä kuvatuissa ryhmissä on myös niitä, jotka eivät hyödy selkokielestä. Selkokielestä hyötyvät myös kiireistä arkea elävät ihmiset, paljon tietoa työssään käsittelevät henkilöt sekä erilaisissa kriisi- ja muutostilanteissa olevat ihmiset.[11] Tämän vuoksi museo-organisaatiossa on hyvä käyttää selkeää tai selkokieltä esimerkiksi organisaation arjen muutosvaiheissa: äkillisissä henkilöstövaihdoksissa ja organisaation arjen työskentelyyn vaikuttavissa muutoksissa, kuten työtilojen vaihtumisen ja uusien käytäntöjen omaksumisen yhteydessä. Muutoinkin toiminnan yksinkertaistaminen hyödyntäisi sen toimintaa poikkeusoloissa.

Kirjoitetulle ja puhutulle selkokielelle on annettu Suomessa ohjeita, joiden avulla kieltä voi muokata helpommaksi. Ohjeista on apua kaikille, jotka haluavat kirjoittaa tai puhua selkokieltä. Ohjeissa on myös tietoa siitä, miltä selkokielinen julkaisu näyttää. Suomessa on käytössä kaksi selkokieltä: Suomen kielen selkokieltä kehittää Selkokeskus ja ruotsinkielistä selkokieltä Lättläst LL-Center. Selkokeskus on Kehitysvammaliiton Saavutettavuusyksikköön kuuluva tiimi. LL-Center on ruotsinkielisen kehitysvammajärjestön FDUV:n yksikkö. Molemmat tarjoavat myös koulutuksia selkokielisten tekstien laatimiseen ja selkokielen puhumiseen.[12]

Yleiskielisen tekstin voi muuttaa selkokielelle. Sitä kutsutaan mukauttamiseksi. Näin selkotekstit voivat olla suoraan selkokielelle kirjoitettuja tai selkokielelle yleiskielisistä lähtöteksteistä muokattuja. Mukauttamistyössä alkuperäistekstiä muokataan sisällön, sanaston ja rakenteen osalta helpommaksi ymmärtää. Lukijaksi ajatellaan ihminen, jolla on kielellisiä vaikeuksia.[13]

5.3 Alt-tekstit auttavat ymmärtämään kuvat

Alt-teksti eli vaihtoehtoinen teksti kuvailee kuvan keskeisen informaation henkilöille, jotka käyttävät ruudunlukijaa tai eivät voi nähdä kuvaa. WCAG-ohjeissa käytetään termiä tekstivastine. Alt-tekstin ensisijainen käyttötarkoitus on palvella näkövammaisia henkilöitä. Alt-teksti on kuitenkin hyödyllinen myös virhetilanteessa, jossa kuvaa ei saada ladattua. Tällöin vaihtoehtoinen teksti näkyy kuvan paikalla. Jos kuvalla ei ole vaihtoehtoista tekstiä, hakukoneet joutuvat päättelemään kuvan sisältöä esimerkiksi tiedostonimen perusteella. Vaihtoehtoinen teksti voi näin tukea hakukoneiden mahdollisuuksia tulkita kuvan sisältöä. Myös videosisällöllä tulee olla vaihtoehtoisia tekstivastineita. On huomattava, että heikkonäköiset ihmiset eivät välttämättä käytä ruudunlukuohjelmaa, jolloin alt-tekstit eivät palvele heitä. Tällöin kuvatekstin merkitys korostuu.[14]

Alt-tekstejä on hyvä käyttää sosiaalisessa mediassa, verkkosivustolla ja Word-, PDF- ja PowerPoint-tiedostoissa. Hyvä alt-teksti kuvaa ensisijaisesti kuvan tarkoituksen ja sen olennaisen informaation. Se kuvailee objektiivisesti sen, mitä kuvassa näkyy ja vastaa kysymykseen mitä kuvasta pitäisi ymmärtää. Eli kertoo lyhyesti, mitä tietoa kuvalla yritetään välittää. Alt-tekstissä ei tarvitse mainita esimerkiksi värejä, ellei se ole kuvan tulkinnan ja merkityksen kannalta tärkeää. Henkilön sukupuoli, ikä, vamma tai paidan väri on olennaista mainita vain, jos se on tärkeä tieto kuvan informaatiosisällön kannalta. Alt-tekstit tulee päättää aina pisteeseen.[15]

5.4 Sanakartta auttaa hahmottamaan tilaa

Sanakartta on reitin, tilan tai ympäristön sanallinen kuvaus. Se toimii näkövammaisen henkilön liikkumisen tukena. Sanakartasta on hyötyä erityisesti silloin, kun ympäristö ei ole entuudestaan tuttu. Sanakartat ohjaavat palvelujen ja tilojen käytössä äänireittien ja sanallisten ohjeiden avulla. Sanakartan avulla palvelun saavutettavuus paranee.[16]

Sanakartassa voi kuvata esimerkiksi museon sisäänkäynnin sijainnin, reitin lipunmyynnille, portaiden ja hissien paikat sekä tärkeimmät maamerkit rakennuksen sisällä. Esimerkiksi Postimuseo on julkaissut verkkosivuillaan sanakarttoja näyttelytiloihinsa ja näyttelytiloissa kulkemiseen. Linkit sanakarttoihin ovat Saavutettavuus Postimuseossa -sivulla: https://www.postimuseo.fi/saavutettavuus/. Nämä löytyvät myös Sanakarttapankista.

Sanakarttapankkiin kerätään sanakarttoja julkisista ja yksityisistä tiloista helpottamaan näkövammaisten liikkumista. Pankkiin voi ladata sanakarttoja eri puolelta Suomea. Sanakarttapankki rakentuu ja täydentyy Wikipedia-tyyliin niin, että sisältöä voi tuottaa ja muokata kuka tahansa. Sanakarttapankin avaaminen on yksi Näkövammaisten liiton 2021-2022 Sano se sanoin -teemavuoden toimista, joilla kiinnitetään huomiota sanallistamisen ja kuvailun merkitykseen näkövammaisille ihmisille.[17]

5.5 Videoiden saavutettavuus tarjoaa videon sisältämän tiedon ja äänen mahdollisimman monelle

Videoiden saavutettavuus on sitä, että videon sisältämä tieto ja ääni ovat mahdollisimman monen käyttäjän saavutettavissa riippumatta heidän toimintakyvystään, aisteistaan tai laitteistaan. Digipalvelulain videoille asettamat saavutettavuusvaatimukset tulevat WCAG 2.1 -ohjeistuksesta, jossa käytetään termiä aikasidonnainen media. Termillä tarkoitetaan mediasisältöä, joka voi olla

- pelkkää ääntä, kuten podcast-lähetykset;
- pelkkää videokuvaa ilman ääntä;
- äänen ja videokuvan yhdistelmää sekä
- ääntä ja/tai videokuvaa, johon sisältyy vuorovaikutusta.[18]

Videoiden saavutettavuuden keskeisiä keinoja ovat tekstitys, kuvailutulkkaus sekä vaihtoehtoisten esitysmuotojen tarjoaminen, jotta videolla esitetty tieto välittyy useamman kuin yhden aistin kautta. Monien ihmisten on helpompi omaksua asioita videoista kuin lukemalla. Jotta kuulovammaiset ja näkövammaiset henkilöt voivat seurata videoita, on tärkeää tekstittää ja kuvailutulkata videot. Tekstityksestä hyötyvät myös väliaikaisesti sitä tarvitsevat henkilöt: Hälyisässä ympäristössä ääntä voi olla vaikea kuulla, kun taas esimerkiksi kirjastossa tai avokonttorissa äänen käyttö ei aina ole mahdollista. Videoiden kevyt tekstittäminenkin hyödyttää kaikkia, sillä videoita katsotaan yhä enemmän ilman ääntä. Tällöin tekstitys takaa, että viesti tavoittaa katsojan. Tekstityksen tulisi kattaa videon puheen äänen lisäksi myös muut olennaiset äänet, kuten taustamusiikin, taustalla kuuluvan äänimaiseman tai vaikkapa toiminnan äänet. Jos videolla puhuu useampi henkilö eikä katsoja voi kuvasta päätellä, kuka on äänessä, tekstityksessä tulee käydä ilmi puhuja tai muu tunniste. [19]

Saavutettavuusvaatimuksissa on paljon sellaisia asioita, joihin yleisesti ei kiinnitetä huomiota videon saavutettavuuden osalta. Esimerkiksi jos sivuilla on video, jonka kaikki oleellinen tieto ei tule ilmi videon ääniraidasta, videolle pitää tehdä kuvaileva äänivastine. Äänivastine on videon kuvan selite eli kuvailutulkkaus. Se on erillinen ääniraita, jossa kerrotaan, mitä videolla tapahtuu. Äänivastineen pitäisi sisältää kaikki sellainen oleellinen tieto, jota ei videon omasta ääniraidasta saa selville. Kuvailutulkkaaja puhuu videon niissä kohdissa, joissa ei ole dialogia tai muita videon ymmärtämisen kannalta merkityksellisiä ääniä. Äänivastine on tarpeellinen, jos vaikkapa näyttää jotain asiaa vain visuaalisesti, mutta tapahtumia tukevaa ääntä videolla ei ole. On hyvä muistaa kertoa, jos videolla esitetään tekstimuotoista sisältöä, kuten esiintyvän henkilön nimi ja titteli. Äänivastineesta voi olla hyötyä esimerkiksi näkövammaisille henkilöille tai ihmisille, joiden on vaikea hahmottaa asiayhteyksiä. Äänivastine ei ole välttämätön, jos:

- Videon visuaalinen sisältö on puhtaasti koristeellista, eikä sillä ole merkitystä videon sisältöjen ymmärtämisen kannalta.
- Videon alkuperäisellä ääniraidalla tulee kaikki olennainen sisältö puhuttuna.
- Video on niin sanottu ”puhuva pää” -video.[20]

Kuvailutulkkauksesta olen kertonut luvussa 3.2 Kuvailutulkkaus välittää visuaalisesti havaittavan tiedon objektiivisesti.

5.6 Lisätietoa viestinnän saavutettavuuden toimista

Kansallinen Sivistysliitto ry:n Opintokeskus Kansio on tehnyt saavutettavamman viestinnän toimista oppaan verkkoon (PDF): https://www.kansio.fi/wp-content/uploads/2023/01/saavutettavuusopas-netti.pdf. Sieltä löytyy tietoa saavutettavan viestinnän tekemiseen.

Kulttuuria kaikille -palvelu on tuottanut Outi Salon kirjoittaman oppaan Viestintää kaikille – Saavutettavan viestinnän opas kulttuuritoimijoille, jossa käsitellään saavutettavaa viestintää ja on selkeitä ohjeita viestinnän suunnitteluun, kohdentamiseen ja viestintävälineiden saavutettavuudesta (PDF): https://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tietopaketit_ja_oppaat/Viestintaa_kaikille_Saavutettavan_viestinnan_opas_kulttuuritoimijoille.pdf.

Alt-tekstistä lisätietoa on Saavutettavasti.fi-sivustolta Kuvien vaihtoehtoiset tekstit -sivulla: https://www.saavutettavasti.fi/kuva-ja-aani/kuvat/.

Alt-tekstin muodostamiseen löytyy ohjeistus Helsingin kaupungin saavutettavuusohjeista: https://saavutettavuusmalli.hel.fi/saavutettavuusohjeita/alt-tekstin-pikaohje/.

Kuvailutulkkauksen käsikirja on ensimmäinen suomenkielinen kuvailutulkkauksen oppikirja, jossa käydään läpi kuvailutulkkausta teoreettisesta näkökulmasta ja käytännöllisenä taitona. Käsikirjan työryhmän lisäksi on ollut tekemässä laaja joukko suomalaisia kuvailutulkkauksen asiantuntijoita. Teos on ladattavissa osoitteesta: https://sites.tuni.fi/kuvailutulkkauksenkasikirja/lataa-teos/. PDF. Siihen kuuluu myös YouTube-kanava, josta löytyy asiantuntijoiden haastatteluja: https://www.youtube.com/@Kuvailutulkkauksenk%C3%A4sikirja.

Selkeää kieltä saa helposti noudattamalla seuraavia ohjeita, jotka löytyvät Saavutettavasti-sivustolta: https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus/selkea-kieli/.

Lisätietoa selkokielestä ja selkeästä kielestä löydät Saavutettavan kielen työkalupakista: https://www.saavutettavakieli.fi/.

Selkokeskus on luonut kattavat ohjeet selkokielestä ja ulkoasusta. Kannattaa tutustua Selkokeskuksen verkkosivuihin.

Näin kirjoitat selkokieltä: https://selkokeskus.fi/selkokieli/nain-kirjoitat-selkokielta/.

Näin puhut selkokieltä: https://selkokeskus.fi/selkokieli/nain-puhut-selkokielta/.

Selkojulkaisun ulkoasu: https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkojulkaisun-ulkoasu/.

Selkokuva: https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokuva/.

Selkokuvaopas: https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokuvaopas/.

Selkokieli verkossa: https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokieli-verkossa/.

ja Selkokieli videoissa: https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokieli-videoissa/.

Saavutettavuuskirjasto Celian tuottamalta Saavutettavasti.fi-sivustolta löytyy kootusti ohjeistuksia videoiden ja äänitteiden saavutettavuuden edistämisestä: https://www.saavutettavasti.fi/kuva-ja-aani/videot-ja-aanitteet/.

Samoin Traficomin Saavutettavuusvaatimukset-sivustolla on kattava tietopaketti Videoiden ja äänilähetysten saavutettavuudesta Digipalvelulain näkökulmasta: https://saavutettavuusvaatimukset.fi/fi/videoiden-ja-aanilahetysten-saavutettavuus.

Luvun viitteet

1 European Commission; W3C 2024; Sainio, A. 2002; Kansio; THL-Blogi 2025.

2 Mikkonen, M. (toim.) 2026; Hirvonen, M. & Kinnunen, T. (toim.) 2020; Kotimaisten kielten keskus: Vinkkejä kielelliseen saavutettavuuteen.

3 Traficom/ Saavutettavuusvaatimukset; Mikkonen, M. (toim.) 2026; THL-Blogi 2025.

4 Traficom/ Saavutettavuusvaatimukset; Mikkonen, M. (toim.) 2026; Kansio.

5 Mikkonen, M. (toim.) 2026; Kotimaisten kielten keskus: Vinkkejä kielelliseen saavutettavuuteen.

6 Saavutettavasti.fi: Verkkosisältöjen saavutettavuus ja WCAG; Selovuo, K. 2022; Kulttuuria kaikille -palvelu: Mitä on saavutettavuus?.

7 Saavutettavasti.fi: Verkkosisältöjen saavutettavuus ja WCAG; Selovuo, K. 2022; Monikulttuuriset opintopolut -hanke; THL-blogi 2025.

8 Kaiku kommunikaatio/ Lemmetty-Garcia, E.: Saavutettavuus; Selkokeskus: Selkokielen määritelmä; Kotus: Selkeää kieltä ja selkokieltä.

9 Kotus: Selkeää kieltä ja selkokieltä; Kielikello 4/2023.

10 Selkokeskus: Selkokielen tarve; Sainio, A. 2002; Kielikello 3/2002.

11 Selkokeskus: Selkokielen määritelmä; LL-Center.

12 Selkokeskus: Selkokielen määritelmä; Selkokeskus: Selkokielen tarve; LL-Center.

13 Selkenee: Selkomukautus.

14 Helsingin kaupunki: Saavutettavuusmalli. Tekstivastine eli alt-teksti; Saavutettavasti.fi: Kuvien vaihtoehtoiset tekstit.

15 Saavutettavasti.fi: Kuvien vaihtoehtoiset tekstit; Helsingin kaupunki: Saavutettavuusmalli. Tekstivastine eli alt-teksti.

16 Näkövammaisten liitto: Sanakarttapankki. Mikä on sanakartta?.

17 Näkövammaisten liitto: Sanakarttapankki. Mikä on sanakartta?.

18 Saavutettavasti.fi: Videot ja äänitteet.

19 Saavutettavasti.fi: Videot ja äänitteet; Selko Digital/ Telatie, M. 2022.

20 Saavutettavasti.fi: Videot ja äänitteet; Selko Digital/ Telatie, M. 2022; Kehitysvammaliitto/ Papunet: Sosiaalisen median saavutettavuus.

6. Sosiaalisen median viestinnän saavutettavuus

Sosiaalisen median viestinnän saavutettavuus tarkoittaa sitä, että julkaisuiden sisältö on mahdollisimman monen ihmisen havaittavissa, ymmärrettävissä ja käytettävissä toimintakyvystä, aisteista tai käytettävistä apuvälineistä riippumatta. Saavutettavuus hyödyttää erityisesti vammaisia henkilöitä, mutta myös monia muita käyttäjäryhmiä, kuten ikääntyneitä, suomea opettelevia sekä tilanteisesti saavutettavuutta tarvitsevia ihmisiä. Digitaalisten palvelujen tarjoamisesta annettu laki eli Digipalvelulaki velvoittaa lain soveltamisalaan kuuluvia toimijoita tekemään myös sosiaalisen median sisällöistä mahdollisimman saavutettavia.[1]

6.1 Saavutettavan julkaisun luominen sosiaalisessa mediassa

Sosiaalisessa mediassa saavutettavuutta saa luotua jo pienillä teoilla. Yleisesti ottaen on suositeltavaa luoda selkeää ja ymmärrettävää sisältöä sosiaaliseen mediaan. Tekstin puolesta selkeää sisältöä saa välttämällä erikoissanastoa ja lyhenteitä sekä suosimalla lyhyitä lauseita ja lauserakenteita. Tärkeimpänä yksittäisenä asiana saavutettavuuden kannalta sosiaalisessa mediassa pidetään kuitenkin Alt-tekstin eli vaihtoehtoisen tekstin eli tekstivastineen lisäämistä kuville. Alt-tekstit auttavat ymmärtämään kuvan silloinkin, kun sitä ei näkisi.[2] Alt-tekstejä käsittelen tarkemmin luvun 5 Viestinnän saavutettavuus alaluvussa 5.3 Alt-tekstit auttavat ymmärtämään kuvan sisältöä ja välittämään sen olennaisen informaation myös henkilöille, jotka eivät näe kuvaa.

Vaikka kuva, jossa on tekstiä, ei ole saavutettava, se on hyvin yleisessä käytössä sosiaalisessa mediassa. Tekstiä esittävästä kuvasta saa saavutettavan, kun kuvassa näkyvän ymmärtämisen kannalta oleellisen tekstin kirjoittaa julkaisuun myös tavallisena tekstinä. Mikäli kuvassa on paljon tekstiä, on hyvä laittaa kuvan Alt-tekstiin lyhyt kuvaus sen sisällöstä ja kirjoittaa kuvan tekstisisältö suoraan itse julkaisuun. Jos julkaisualustan merkkimäärä ei riitä kaiken tekstisisällön kirjoittamiseen, tulee tekstit löytyä erillisen linkin takaa.[3]

Jos kuva sisältää paljon tietoa tai sen ymmärtäminen on olennaista julkaisun sanoman kannalta, kuvan sisältämä tieto tulee tarjota myös tekstimuodossa. Esimerkiksi erilaisissa kuvaajissa tai diagrammeissa esitetty tieto ei ole kaikille saavutettava pelkkänä kuvana, siksi niiden sisältämä sisältö on hyvä avata julkaisutekstissä. Monimutkaisen kuvan alt-tekstissä kerrotaan vain lyhyesti, mitä tietoa kuvalla pyritään välittämään. Varsinainen tieto tulee sitten esittää itse julkaisussa. Näin kaikki saavat tiedon tekstimuodossakin.[4]

Varsinaisessa julkaisutekstissä on myös huomioitava aihetunnisteiden eli hashtagien kirjoitusasu: Mikäli yhdessä aihetunnisteessa on useampi kuin yksi sana, jokainen yksittäinen sana kannattaa aloittaa isolla kirjaimella. Tämä helpottaa monelle sanojen hahmottamista ja esimerkiksi ruudunlukuohjelma lukee sanat erikseen isoilla alkukirjaimilla. Esimerkiksi

#MuseotKaikille on saavutettavampi kuin #museotkaikille. Aihetunnisteet kannattaa myös sijoittaa julkaisun loppuun, sillä runsas aihetunnisteiden käyttö tekstin keskellä vaikeuttaa viestin lukemista ja kuuntelua ruudunlukijalla.[5]

Emojeja voi käyttää viestinnän tukena, mutta niitä kannattaa käyttää harkiten. Useat peräkkäiset emojit voivat vaikeuttaa sisällön ymmärtämistä ja kuormittaa ruudunlukuohjelmien käyttäjiä, sillä ohjelmat lukevat jokaisen emojin ääneen erikseen.[6] Ruudunlukuohjelmat lukevat emojit ääneen niiden nimillä, minkä vuoksi runsas emojien käyttö voi tehdä sisällöstä raskasta kuunnella. Esimerkiksi LinkedInissä Heidi Sirviö on jakanut videon siitä, miten ruudunlukuohjelma lukee peräkkäiset emojit: https://lnkd.in/p/dYvmZCdD. Tämä havainnollistaa hyvin kuinka vaikeat luettelomaiset emojit ovat ruudunlukuohjelmille.[7]

Videoiden saavutettavuuden keskeisiä keinoja ovat tekstitys, kuvailutulkkaus ja videon sisällön tarjoaminen myös tekstimuodossa.[8] Näistä olen kertonut tarkemmin edellisen Viestinnän saavutettavuus -luvun alaluvussa 5.5 Videoiden saavutettavuus tarjoaa videon sisältämän tiedon ja äänen mahdollisimman monelle sekä kuvailutulkkauksesta 3. Palveluiden saavutettavuus -luvun alaluvussa 3.2 Kuvailutulkkaus välittää visuaalisesti havaittavan tiedon objektiivisesti.

Sosiaalisen median kanavissa on asetuksia ja toimintoja, jotka parantavat saavutettavuutta. Sosiaalisen median sisältöjä tuottavien on hyvä seurata käyttämänsä kanavan saavutettavuusominaisuuksia ja ottaa käyttöön uusia saavutettavuutta parantavia toimintoja. Ohjeita saavutettavuuden parantamiseksi löytyy kanavien omista ohjeista ja usein eri kanavilla on omat saavutettavuustiimit, jotka viestivät parannuksista. Ajantasaisimmat ohjeet ovat yleensä englanniksi ja löytyvät esimerkiksi hakemalla ”kanavan nimi + accessibility”.[9]

Sosiaalisen median saavutettavuus rakentuu useista pienistä valinnoista. Selkeä kieli, vaihtoehtoiset tekstit, saavutettavat videot, harkittu emojien käyttö ja helposti hahmotettava rakenne parantavat sisältöjen saavutettavuutta. Samat ratkaisut hyödyttävät usein kaikkia käyttäjiä, eivät pelkästään apuvälineitä käyttäviä henkilöitä. Näin sosiaalinen media voi tavoittaa laajemman ja moninaisemman yleisön yhdenvertaisesti.

6.2 Lisätietoa sosiaalisen median viestinnän saavutettavuuden toimista

Saavutettavuudesta sosiaalisessa mediassa löydät lisätietoa Näkövammaisten liiton sivuilta: https://www.nakovammaistenliitto.fi/fi/saavutettavuus-sosiaalisessa-mediassa.

Kehitysvammaliitto ry:n Papunet-verkkopalvelusta löytyy lyhyt, mutta kattava informaatio sosiaalisen median saavutettavuudesta aiheen nimiseltä sivulta: https://papunet.net/saavutettavuus/ohjeita-ja-oppaita/sosiaalisen-median-saavutettavuus/.

Helsingin kaupunki on koonnut hyvät saavutettavuusohjeet sosiaalisen median saavutettavuudesta: https://saavutettavuusmalli.hel.fi/saavutettavuusohjeita/saavutettavuus-ja-sosiaalinen-media/helsingin-kaupungin-sosiaalisen-median-saavutettavuus-opas/.

Luvun viitteet

1 Saavutettavasti.fi: Videot ja äänitteet; Saavutettavasti.fi: Kuvien vaihtoehtoiset tekstit; Saavutettavasti.fi: sosiaalisessa mediassa; Papunet: Sosiaalisen median saavutettavuus;

2 Kehitysvammaliitto/ Papunet: Sosiaalisen median saavutettavuus; Selko Digital/ Telatie, M. 2022

3 Kehitysvammaliitto/ Papunet: Sosiaalisen median saavutettavuus.

4 Kehitysvammaliitto/ Papunet: Sosiaalisen median saavutettavuus.

5 Kehitysvammaliitto/ Papunet: Sosiaalisen median saavutettavuus; Selko Digital/ Telatie, M. 2022; Saavutettavasti.fi/ Kirsi, M.

6 Selko Digital/ Telatie, M. 2022; Saavutettavuus.fi: Saavutettavuus sosiaalisessa mediassa.

7 Sirviö, H. 2023: Emojit ja ruudunlukija.

8 Kehitysvammaliitto/ Papunet: Sosiaalisen median saavutettavuus.

9 Saavutettavuus.fi: Saavutettavuus sosiaalisessa mediassa.

7. Digitaalinen saavutettavuus

Digitaalinen saavutettavuus tarkoittaa digitaalisten palvelujen, kuten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten, suunnittelua ja toteuttamista siten, että mahdollisimman moni voi käyttää niitä toimintakyvystään, käyttämästään laitteesta tai apuvälineestä riippumatta. Digitaalisesti saavutettava palvelu on havaittava, hallittava, ymmärrettävä ja toimintavarma. Digitaalisen saavutettavuuden tavoitteena on lisätä yhdenvertaisuutta digitalisoituvassa yhteiskunnassa ja mahdollistaa itsenäinen asiointi mahdollisimman monelle ihmiselle.[1]

Liikenne- ja viestintävirasto Traficomin Saavutettavuusvalvonnan mukaan yli miljoona suomalaista tarvitsee saavutettavampia palveluja. Digipalvelujen tai laitteiden käyttöön on erityisesti vaikutusta seuraavilla rajoitteilla ja vammoilla:

- näkövammat ja heikentynyt näkö
- kuulovammat ja kuurous
- fyysiset ja motoriset rajoitteet sekä neurologiset sairaudet, oireina esimerkiksi jäykkyys, lihasheikkous, vapina tai halvaantuminen
- kehitysvammat
- luki- ja oppimisvaikeudet
- keskittymisvaikeudet
- mielenterveysongelmat
- muistihäiriöt
- muut kognitiiviset pulmat
- heikko suomen kielen taito
- tottumattomuus digitaalisten palvelujen käyttöön
- tilapäiset haasteet, kuten meluisa ympäristö, kirkas auringonpaiste, stressi tai kipsattu käsi [2]

Internetin käyttöä voivat vaikeuttaa myös muut käyttäjän ominaisuudet, kuten ikä, koulutus- ja tulotaso, asuinpaikka sekä niihin liittyvät tekijät. Esimerkiksi ikäihmisillä vaikuttavat muun muassa toimintakykyjen osalta näkö-, kuulo- tai kognitiiviset vaikeudet tai motoristen taitojen rajoitteet. Laitteiden sekä ohjelmistojen nopea vanheneminen tuo mukanaan käytettävyyden muutoksia. Näitä voi olla vaikea omaksua. Lisäksi ikäihmisillä voi olla haasteita ylipäätään taloudellisesti hankkia laitteita ja ohjelmia.[3]

Digipalveluiden saavutettavuuden ylläpito on jatkuva prosessi, jota ohjaavat esimerkiksi asiakaspalaute sekä uudet sisällöt ja toiminnallisuudet.[4]

7.1 Digitaalinen saavutettavuus laissa ja direktiiveissä

Suomessa digitaalista saavutettavuutta ohjaavat erityisesti laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019), julkisen sektorin saavutettavuusdirektiivi (EU 2016/2102) sekä esteettömyysdirektiivi (European Accessibility Act). Saavutettavuusvaatimukset perustuvat pääosin WCAG-ohjeistukseen eli verkkosisällön saavutettavuusohjeisiin. Digitaaliseen saavutettavuuteen kuuluvat myös verkossa julkaistavat tiedostot, kuten PDF-, Word- ja PowerPoint-tiedostot, joiden tulee olla saavutettavia samalla tavoin kuin verkkosivujen sisällön. Saavutettavan verkkopalvelun sisältöjä voidaan käyttää erilaisilla laitteilla, selaimilla ja avustavilla teknologioilla. Avustavalla teknologialla tarkoitetaan sellaista laitteistoa tai ohjelmistoa, joka avustaa ihmistä digitaalisen palvelun tai laitteen käytössä. Teknologia tarjoaa vaihtoehtoisia tapoja käyttää, hallita ja tulkita sisältöä. Avustavaa teknologiaa ovat esimerkiksi ruudunlukijat, erikoishiiret, puheentunnistusteknologiat sekä erilaiset tekstiä muuttavat ja suurentavat ohjelmat. Avustavaa teknologiaa käyttävien henkilöiden näkökulmasta on tärkeää, että sivusto on teknisesti saavutettava. Todellinen saavutettavuus muodostuu kuitenkin vasta, kun sekä tekninen että kognitiivinen saavutettavuus toteutuu palvelussa.[5]

Digitaalisen saavutettavuuden osalta keskeinen sääntelykehys on EU:n esteettömyysdirektiivi, European Accessibility Act, joka tuli voimaan vuonna 2019 ja jonka esteettömyysvaatimusten soveltaminen alkoi kesäkuussa 2025. Direktiivi koskee sekä julkista että osin yksityistä sektoria ja täydentää kansallista digipalvelulainsäädäntöä.[6]

Laki digitaalisten palveluiden tarjoamisesta (306/2019), eli Digipalvelulaki, velvoittaa käytännössä molempien direktiivien alaan kuuluvia toimijoita. Näin merkittävän osan digitaalisista palveluista tulee olla saavutettavia. Laki koskee julkishallinnon organisaatioita sekä sellaisia yrityksiä, jotka tarjoavat yhteiskunnallisesti merkittävimpiä peruspalveluita. Digipalvelulaki on Suomessa saavutettavuuden keskeisin lainsäädäntö. Laki valmisteltiin Euroopan parlamentin ja neuvoston antaman julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuusdirektiivistä (EU 2016/2102). Liikenne- ja viestintävirasto Traficomin digitaalisen esteettömyyden ja saavutettavuuden valvontayksikkö on lain noudattamista valvova viranomainen.[7]

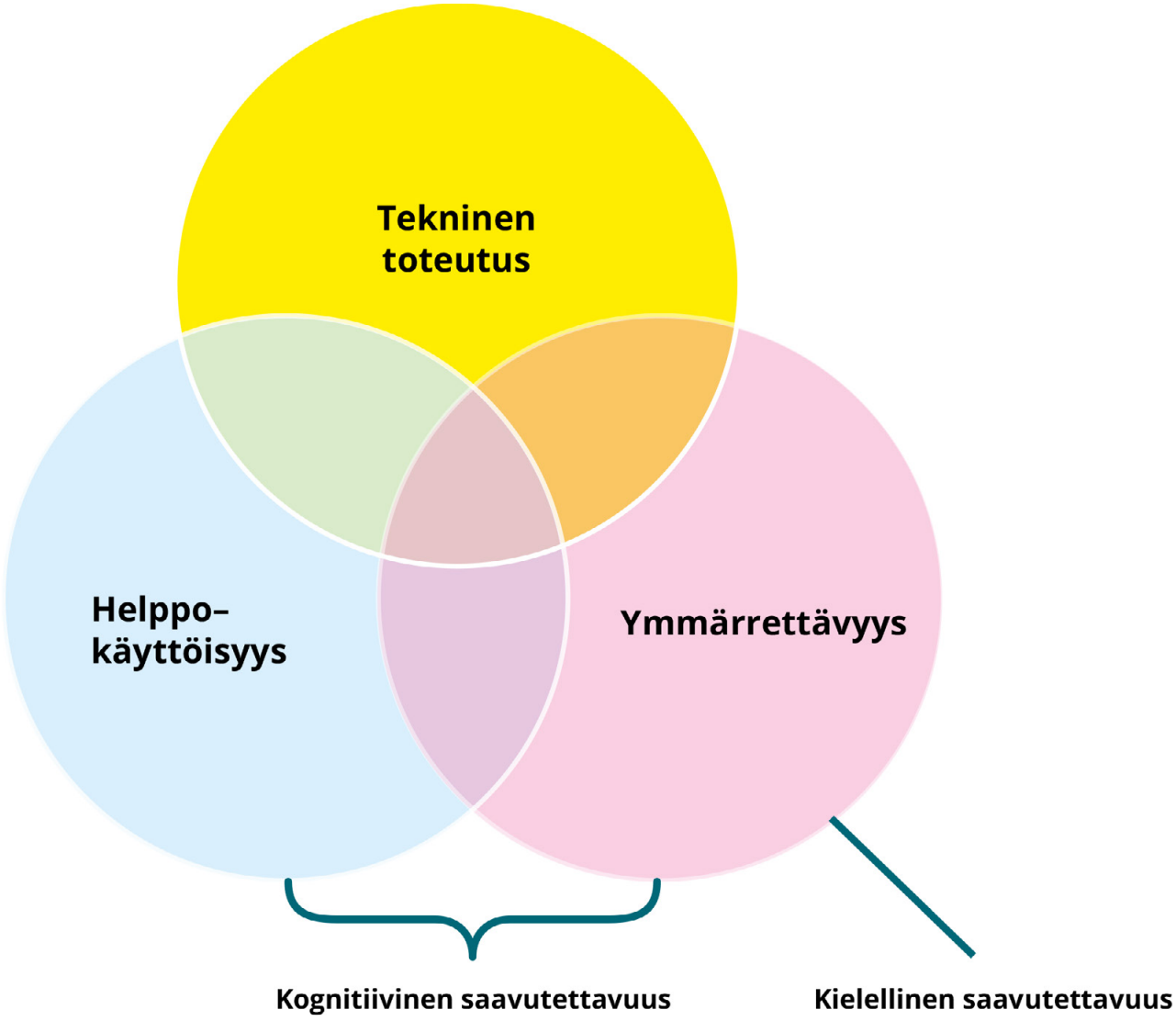
Digipalvelulain vaatimuksien perustana on kansainvälinen W3C:n verkkosisällön saavutettavuusohjeistus eli Web Content Accessibility Guidelines 2.1 -kriteeristö, lyhenne WCAG. WCAG-ohjeisto auttaa tekemään verkkosisällöstä helpommin havaittavaa, hallittavaa ja ymmärrettävää sekä sen käytöstä toimintavarmempaa. Kriteeristön minimitasoon riittää Verkkosisällön saavutettavuusohjeiden WCAG, 2.1 AA-tason noudattaminen.[8]

Lisäksi laki vaatii EN 301 549-standardin vaatimusten toteuttamista. Tämä tuo muutamia lisävaatimuksia esimerkiksi mobiilisovelluksille. Näihin saavutettavuusohjeistus ei ota kantaa. Taustalla vaikuttaa myös YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, joka korostaa vammaisten ihmisten osallisuutta ja mahdollisuutta itsenäiseen asiointiin myös digitaalisessa ympäristössä. Saavutettavuus on yksi sopimuksen keskeinen periaate.[9]

7.2 Tekninen, kognitiivinen ja kielellinen saavutettavuus ovat verkkopalvelun saavutettavuuden kolme osa-aluetta

Verkkopalvelun saavutettavuus koostuu kolmesta osa-alueesta:

- **Tekninen saavutettavuus**: sivuston toimivuus eri laitteilla ja avustavilla teknologioilla eli sivustolla noudatetaan verkkosisältöjen saavutettavuusohjeita;
- **Kognitiivinen saavutettavuus**: sisällön helppokäyttöisyys ja ymmärrettävyys;
- **Kielellinen saavutettavuus**: selkeä ja ymmärrettävä kieli, mukaan lukien selkokieli.

Kuva 1. Digitaalisen saavutettavuuden osa-alueet. Kognitiivinen saavutettavuus muodostuu ymmärrettävyydestä ja helppokäyttöisyydestä. Kielellinen saavutettavuus tukee ymmärrettävyyttä. Aidosti saavutettava verkkopalvelu edellyttää kaikkien osa-alueiden toteutumista.

Helppokäyttöisyys on sivuston helppoa hahmottamista ja vaivatonta käyttämistä. Helppokäyttöisyydestä on hyötyä kaikille. Siitä hyötyvät erityisesti digipalveluiden käyttöön tottumattomat henkilöt sekä ihmiset, joilla on haasteita oppimisessa, hahmottamisessa, muistamisessa, tekstien ymmärtämisessä, oman toiminnan ohjauksessa, kielellisissä taidoissa, lukutaidossa tai tarkkaavuudessa. Ymmärrettävyys liittyy kielen lisäksi siihen, miten sisältö on jäsennelty, esitetty ja löydettävissä. Nykyään on alettukin käyttää helppokäyttöisyydestä ja ymmärrettävyydestä yhteistä nimikettä kognitiivinen saavutettavuus toisena saavutettavuuden osa-alueena erotuksena teknisestä saavutettavuudesta. Tästä käytetään myös termiä sisällön saavutettavuus.[10]

Kognitiivisesti saavutettava verkkosivusto on suunniteltu ja toteutettu niin, että sitä on mahdollisimman helppo käyttää ja sieltä löytyvää tietoa on helppo ymmärtää. Kielen ymmärrettävyydestä on mahdollista käyttää myös termiä kielellinen saavutettavuus. Termi ei ole vielä täysin vakiintunut, joten yleisesti käytetään käsitettä selkeä ja saavutettava kieli. Näitä kävin läpi jo edellisessä luvussa.[11]

7.3 Käytettävyys on helppokäyttöisyyttä

Käytettävyys määritellään yleisesti ohjelmiston, palvelun tai tuotteen helppokäyttöisyytenä. Käytettävyys liittyy olennaisesti sivuston toimintoihin. Vaikka toiminnot, eli toiminnallinen hyödyllisyys, määräävätkin sivuston teoreettisen hyödyn, käytettävyys, eli toimintojen käytön sujuvuus, kertoo, kuinka onnistunutta näiden toimintojen käyttö on. Näin toiminnot yhdessä käytettävyyden kanssa muodostavat sivuston kokonaishyödyllisyyden. Käytettävyyden mittaaminen on näin niin käyttöliittymän arvioimista kuin käyttäjän kokemuksen huomioimista. Käytettävyydelle on laadittu myös muita tarkempia kuvauksia ja kriteeristöjä. Esimerkiksi ISO-standardi ISO 9241-11:2018 määrittelee käytettävyyden seuraavasti: ”Järjestelmien, tuotteiden ja palvelujen käytettävyyden suunnittelun ja arvioinnin tavoitteena on antaa käyttäjille mahdollisuus saavuttaa tavoitteensa tehokkaasti, tuloksellisesti ja tyytyväisinä ottaen huomioon käyttöyhteys.”[12]

Yleisimmin käytetty tarkempi määritelmä käytettävyydestä on käytettävyyden tutkimisen tutkijakonsultti Jakob Nielsenin luoma kriteeristö, jossa arvioidaan muun muassa opittavuuden, tehokkuuden, muistettavuuden, virheiden vähyyden ja käyttäjätyytyväisyyden avulla. Käytettävyys tarkoittaa sitä, että käyttäjä pystyy saavuttamaan tavoitteensa tehokkaasti, helposti ja miellyttävästi.[13]

7.4 Hakukonelöydettävyys auttaa saavutettavuutta

Hakukonelöydettävyys ei varsinaisesti kuulu saavutettavuusvaatimuksiin, mutta sillä on tärkeä rooli tiedon saavutettavuudessa. Sisällöstä ei ole hyötyä, jos käyttäjä ei löydä sitä. Näin hakukonelöydettävyys tukee saavutettavuutta, sillä käyttäjän on ensin löydettävä sisältö voidakseen hyödyntää sitä. Selkeät otsikot, looginen rakenne ja kuvaavat metatiedot parantavat sekä saavutettavuutta että löydettävyyttä.[14]

Hakukonelöydettävyyttä on mahdollista parantaa erilaisilla keinoilla, kuten hyvällä otsikoinnilla. Hyvässä otsikoinnissa otsikko on sisällöltään kuvaava, otsikkorakenne looginen ja otsikoita on käytetty riittävästi. Näin verkkosisällön saavutettavuus ja löydettävyys verkkohaun kautta paranee hyvän otsikoinnin avulla.[15]

7.5 WCAG-ohjeistus luo perustan verkkopalveluiden saavutettavuudelle

Web Content Accessibility Guidelines, WCAG, eli verkkosisällön saavutettavuusohjeet, käsittää ohjeistuksen verkkosisältöjen saavutettavuudesta. Sen ensimmäinen versio on julkaistu vuonna 1999, WCAG 2.0 -versio vuonna 2008. Saavutettavuusvaatimukset perustuvat tällä hetkellä WCAG 2.1 -ohjeistukseen, mutta myös WCAG 2.2:n uusia vaatimuksia suositellaan huomioitaviksi verkkopalveluiden kehittämisessä. Verkkosisällön saavutettavuusohjeistuksen ylätasolla on neljä periaatetta, jotka ovat havaittavuus, hallittavuus, ymmärrettävyys ja toimintavarmuus. Jälkimmäisestä käytetään 2.0-ohjeistuksessa termiä lujatekoisuus. Periaatteita tarkentavat 13 ohjetta sekä niiden toteutumista mittaavat onnistumiskriteerit, jotka määrittelevät saavutettavuuden käytännön vaatimukset.[16]

WCAG-kriteerit on jaettu A-, AA- ja AAA-tason kriteereihin. AAA-tason kriteerit täyttävä verkkopalvelu varmistaa saavutettavuuden mahdollisimman laajalle joukolle eri tavoin toimintarajoitteisia henkilöitä. Tiukimmat vaatimukset ovatkin näin tasolla AAA. Digipalvelulaki velvoittaa julkisia toimijoita toteuttamaan verkkopalvelut niin, että ne täyttävät WCAG 2.1 -standardin kriteerit A- ja AA-tasoilla. Nämä kriteerit täyttävä verkkopalvelu on saavutettava suurelle joukolle erilaisia käyttäjiä, mutta se ei huomioi aivan kaikkea. Ohjeita noudattamalla varmistetaan, että muun muassa näkövammaisten käyttäjien ruudunlukuohjelmien tai muiden avustavien teknologioiden on mahdollista tulkita sivun sisältöä oikein ja käyttäjä pystyy hyödyntämään verkkosivuston toiminnallisuuksia. On hyvä huomioida, että vaikka WCAG sisältää ymmärrettävyyteen liittyviä vaatimuksia, se ei yksin takaa, että sisältö olisi kaikille käyttäjille helposti ymmärrettävää tai että palvelu olisi käytettävyydeltään onnistunut.[17]

Verkkosisällön saavutettavuusohjeet ja siihen liittyvät tarkastuslistat antavat konkreettisia esimerkkejä suositelluista ja toimimattomistakin ratkaisuista. Sieltä on löydettävissä myös olennaisia hyvän saavutettavuuden pääseikkoja, joita ovat: havaittavuus, hallittavuus, ymmärrettävyys ja toimintavarmuus: Havaittavuudessa tärkeää on tarjota sisällön ja käyttöliittymän osat niin, että ne voi esittää monessa eri muodossa tarpeen niin vaatiessa. Hallittavuuden osalta vaatimuksena on, että palvelun on oltava käytettävissä erilaisilla laitteilla ja käyttö on loogista. Ymmärrettävyyden osalta sisältöjen, toiminnallisuuksien ja palvelujen on oltava ymmärrettäviä, ennakoitavia ja virheensietäviä. Toimintavarmuuden vaatimuksena on, että palvelujen on oltava yhteensopivia nykyisten ja tulevien laitteiden ja sovellusten kanssa, mukaan lukien avustavat teknologiat.[18]

Saavutettavuusohjeisto antaa käyttöön yhteisen perustan ja mittarit saavutettavien toteutusten luomiseksi. Sivuston on täytettävä nämä periaatteet ollakseen saavutettava, mutta saavutettavuuden onnistumiskriteerien täyttymisestä huolimatta sivusto voi olla huonosti saavutettava ja hankalakäyttöinen. Verkkosivustojen saavutettavuuden

ja käytettävyyden arviointiin on olemassa saavutettavuusohjeiston lisäksi useita muita menetelmiä. Koska näissä on omat vahvuutensa ja haasteensa, sivustoja on hyvä arvioida useammalla eri menetelmällä, jotta siitä saadaan mahdollisimman saavutettava. Hyvä saavutettavuus ei automaattisesti tarkoita hyvää käytettävyyttä. Käytettävyyttä arvioidaan tyypillisesti esimerkiksi opittavuuden, tehokkuuden, muistettavuuden, virheiden vähäisyyden ja käyttökokemuksen miellyttävyyden näkökulmista.[19]

Seuraavissa alaluvuissa esittelen verkkosisällön saavutettavuusvaatimuksista muutamia keskeisimpiä osa-alueita. Tarkemmat vaatimukset löytyvät Liikenne- ja viestintävirasto Traficomin ylläpitämältä saavutettavuusvaatimukset.fi-sivustolta.

7.5.1 Saavutettava sisältö

Digitaalisten palveluiden toiminnallista saavutettavuutta tarkasteltaessa on olennaista, että ratkaisut täyttävät selkeyden vaatimukset. Käyttölogiikan on oltava eri käyttäjäryhmille helposti omaksuttavissa ja hahmotettavissa. Saavutettavuus ja käytön sujuvuus varmistetaan johdonmukaisella ja riittävän yksinkertaisella rakenteella. Käyttäjän olisi hyvä myös voida hyödyntää aiemmin oppimaansa. Jos palveluun esimerkiksi tuodaan uusia työkaluja tai osioita, niiden on mukauduttava saumattomasti jo tutuksi tulleeseen toimintatapaan. Nämä ratkaisut liittyvät suoraan palvelun sisältöön, joka muodostaa keskeisen osan saavutettavaa käyttökokemusta.[20]

Käyttökokemus on myönteinen, kun käyttäjä löytää etsimänsä sisällön sen ollessa vielä helposti luettavissa ymmärrettävässä muodossa. Kun käyttäjien tiedontarpeet ja tavoitteet tunnetaan, voidaan tuottaa paremmin heidän tarpeitaan palvelevia sisältöjä. Merkittävää on myös sisällön esitystapa ja muotoilut. Esimerkiksi otsikoiden ja listauksien huolellinen käyttäminen tekee sisällöstä helposti silmäiltävää sekä parantaa luettavuutta. Luettavuutta taas haittaavat verkkosivujen pitkät muotoilemattomat tekstimassat tai liian suppea sisältö.[21]

Verkkosivuilla tärkeä sisällöllinen tekijä on selkeä ja ymmärrettävä kieli. Teknisesti saavutettavasta sisällöstä ei ole hyötyä, jos sisältöä ei ymmärrä. Ymmärrettävä kieli helpottaa ja nopeuttaa kaikkien asiakkaiden tiedonsaantia ja asioiden hoitamista verkkosivustolla.[22]

Kaikissa sivuston teksteissä on käytettävä konkreettista ja asiakaslähtöistä selkeää yleiskieltä tai selkokieltä. Kannattaa suosia lyhyitä kappaleita, väliotsikoita, listoja, kuvia ja videoita. Tärkein asia tulee sijoittaa tekstin alkuun tai korostaa sitä muilla keinoin. Myös linkkien ja toimintopainikkeiden teksteissä tulee käyttää asiakkaalle tuttua kieltä.[23] Selkeää ja ymmärrettävää kieltä käsittelen tarkemmin luvun 5. Viestinnän saavutettavuus alaluvussa 5.2 Selkokieli lisää ymmärtämistä.

7.5.2 Ymmärrettävä ja helposti hahmotettava sisältö sekä käyttökokemus luovat myönteistä tunnetta

Kun tekstiä tuottaa digitaalisiin palveluihin, on hyvä käyttää mahdollisimman pelkistettyä kieltä ja hyödyntää selkokielisyyden tarjoamia periaatteita. Tekstin selkeyttämisen tukena on suositeltavaa käyttää selkokielen periaatteita. Informaation vastaanottamista ja tekstin silmäiltävyyttä on mahdollista helpottaa sijoittamalla alkuun lyhyt johdatus siitä, mitä teksti pitää sisällään. Sisällön sisäistäminen helpottuu myös, kun käyttäjä voi hahmottaa tekstin eri elementit ja rakenteet vaivattomasti. Selkeä visuaalinen asettelu ja tekstin hyvä ryhmittely vähentävät kognitiivista kuormaa ja helpottaa tekstin, eri elementtien ja osa-alueiden hahmottamista. Se myös parantaa tekstin ymmärtämistä.[24]

Verkkosivuston ulkoasun selkeys ja visuaalinen ymmärrettävyys vaikuttavat suoraan siihen, miten helppoa palvelua on käyttää. Nämä ominaisuudet jäävät kuitenkin usein perinteisten, puhtaasti teknisten saavutettavuusvaatimusten ulkopuolelle. Tästä syystä pelkkä kansainvälisten WCAG-kriteerien täyttäminen ei automaattisesti takaa laadukasta käyttökokemusta. Digitaalinen palvelu saattaa virallisesti noudattaa saavutettavuuden minimistandardeja, mutta olla apuvälinekäyttäjille silti monimutkainen tai vaikeasti hallittava. Toisaalta heikko käytettävyys muodostuu helposti varsinaiseksi esteeksi kognitiivisia haasteita kokeville henkilöille, joiden kyky päätellä asioita vaikeutuu epäloogisen rakenteen vuoksi. Hyvä ja sujuva käytettävyys onkin erottamaton osa todellista saavutettavuutta.[25]

Sisällön laadun lisäksi verkkopalvelun teknisellä toteutuksella on suora yhteys saavutettavuuteen ja käyttökokemukseen. Tekninen laatu heijastuu kaikille käyttömukavuuden osa-alueille: esimerkiksi pitkät latausajat hidastavat asiointia ja toimimattomat linkit katkaisevat käyttäjän polun. Samoin puutteellisesti toimiva hakukone estää tiedon löytymisen tehokkaasti. Tämän vuoksi digitaalisen käyttöliittymän on oltava turvallinen, helposti omaksuttava ja ennen kaikkea loogisesti etenevä. Käyttäjät arvioivatkin järjestelmän onnistumista usein nimenomaan näkyvän käyttöliittymän ja sen ymmärrettävyyden, ei niinkään taustalla olevan monimutkaisen teknisen toiminnallisuuden perusteella.[26]

Verkkosivuston visuaalinen muotoilu on avainasemassa myönteisen tunnekokemuksen luomisessa. Myönteinen tunne verkkosivuston käyttämisestä syntyy, kun se miellyttää ihmisen visuaalisuutta. Käyttäjä muodostaa mielikuvansa verkkopalvelusta ensivaikutelman perusteella, joka nojautuu pitkältä juuri visuaalisuuteen. Visuaalinen ilme vaikuttaa merkittävästi verkkopalvelun käytettävyyteen eli koettuun helppokäyttöisyyteen. Tätä ilmiötä kutsutaan esteettisyys-käytettävyys-efektiksi, sillä ihmisillä on taipumus pitää kaunista sivustoa automaattisesti myös toimivampana. Kun käyttöliittymän valinnat tukevat ihmisen luonnollista havaintokykyä, sivuston käyttö keventää aivojen kuormitusta ja auttaa saavuttamaan tavoitteet sujuvasti, mikä jättää käyttäjälle onnistuneen tunteen.[27]

Käytettävyyden ja saavutettavuuden perusvaatimuksiin kuuluu, että verkkopalvelun on oltava käytettävissä joustavasti erilaisilla päätelaitteilla ja käyttötavoilla. Tämän vuoksi käyttöliittymän on oltava käyttötapaan mukautuva eli responsiivinen, jotta sen ulkoasu ja näkymät skaalautuvat optimaalisesti pöytäkoneille, tableteille ja älypuhelimille. Koska sivuston visuaalinen toimivuus ja yleinen käytettävyys riippuvat usein laitteesta, sen

käyttöjärjestelmästä, selainversiosta sekä näytön koosta, monipuolinen laitetestaaminen on välttämätöntä erilaisten saavutettavuusongelmien tunnistamiseksi. Lakisääteisten vaatimusten täyttämiseksi verkkosivujen on myös toimittava saumattomasti yhteen avustavien teknologioiden, kuten ruudunlukuohjelmien, kanssa, ja niiden käyttöliittymän on tuettava tekstin suurentamista.[28]

Esimerkiksi näkövammaiset käyttäjät, motorisia haasteita omaavat henkilöt sekä tehokäyttäjät navigoivat verkkosivustoilla usein pelkän näppäimistön avulla. Tämän vuoksi digitaalisten palveluiden on oltava täysin käytettävissä ilman hiiritoimintoja, ja näppäimistökomennoilla on voitava hallita sivuston kaikkia elementtejä. Kun henkilöllä on rajoitteita toimintakyvyssään, hän voi käyttää perinteisen hiiren sijaan erilaisia erikoisohjaimia, kuten pallo- tai päähiiriä. Lisäksi on henkilöitä, jotka saattavat ohjata järjestelmää yksinomaan katseellaan. Koska kosketusnäytön tai tasohiiren tarkka hallinta voi olla motoristen haasteiden tai käsien vapinan vuoksi vaikeaa, on kriittistä varmistaa, että kaikki napsautettavat painikkeet ja linkit ovat riittävän kookkaita sekä helposti tunnistettavia. Tämä tukee elementtien löytämistä ja sujuvaa käyttöä myös vaihtoehtoisilla ohjaustavoilla.[29]

7.5.3 Saavutettavuusseloste ja saavutettavuuden arviointi auttavat hahmottamaan saavutettavuuden vaatimusten toteutumista

Saavutettavuusselosteen tehtävänä on kuvata verkkopalvelun saavutettavuuden nykytila sekä eritellä mahdolliset poikkeamat lakisääteisistä vaatimuksista. Selosteen on tarjottava käyttäjälle selvät ohjeet siitä, miten saavutettavuuspalautetta voi antaa ja mistä tarvittava tieto on saatavilla saavutettavassa vaihtoehtoisessa muodossa. Dokumentti laaditaan aina joko organisaation oman itsearvioinnin tai ulkopuolisen asiantuntijan tekemän auditoinnin perusteella.[30]

Verkkosivustojen käytettävyyttä ja saavutettavuutta voidaan analysoida useilla eri menetelmillä. Monipuolisen arviointipohjan saavuttamiseksi onkin suositeltavaa yhdistellä eri tarkistustapoja, jotta palvelusta saadaan mahdollisimman saavutettava. Saavutettavuuden arviointityökaluja tulisi hyödyntää digitaalisen palvelun kaikissa kehitysvaiheissa aina käyttöliittymäsuunnittelusta ja koodauksesta sisällöntuotantoon saakka. Työtä ei missään tapauksessa kannata jättää projektin loppuvaiheeseen. Saavutettavien ratkaisujen toteuttaminen on suoraviivaisinta ja kustannustehokkainta silloin, kun vaatimukset huomioidaan jo heti prosessin alussa. Arviointia ja käyttäjätestausta tulee jatkaa myös sivuston julkaisun jälkeen. Huomioimalla esimerkiksi ruudunlukijakäyttäjien arjen kokemukset varmistetaan, että kaikki uusi sisältö soveltuu mahdollisimman laajalle käyttäjäkunnalle.[31]

Käytettävyysarvioinnin ensisijaisena tavoitteena on mitata järjestelmän käyttökelpoisuutta loppukäyttäjän näkökulmasta. Käyttöprosessissa korostuvat sekä käyttäjän tietoiset että tiedostamattomat tarpeet, joiden huomioiminen oikeissa käyttötilanteissa on oleellista verkkosivuston todellisen toimivuuden varmistamiseksi. Käytettävyysarviointi voidaan toteuttaa joko empiirisenä käyttäjätestauksena asiakkaiden kanssa tai asiantuntija-arviointina. Jälkimmäisessä tapauksessa käytettävyysasiantuntijat analysoivat sivustoa ja paikallistavat mahdollisia ongelmia vakiintuneita muistisääntöjä eli heuristiikkoja hyödyntäen. Kokonaisvaltaisessa arvioinnissa kannattaakin yhdistää informaatiomuotoilun keinoja, asiantuntijamenetelmiä sekä jatkuvaa käyttäjäkokemuksen mittaamista.[32]

Paras ratkaisu olisi, että ulkopuolinen asiantuntija arvioi verkkosivujen saavutettavuuden sekä helppokäyttöisyyden ja toimivuuden selkokieltä tarvitsevien ihmisten osalta. Verkkosivuille on myös suositeltavaa toteuttaa käyttäjätestaus, jossa testaajina toimivat erilaisia toimintarajoitteita omaavat ihmiset.[33]

HTML-koodin rakenteellisen virheettömyyden säännöllinen testaaminen on keskeinen osa digitaalisten palvelujen laadunvarmistusta. Automaattiset saavutettavuustarkistustyökalut tarjoavat kehittäjille tehokkaan tavan paikantaa lähdekoodista mekaanisia ja teknisiä saavutettavuusongelmia, kuten puuttuvia tekstivastineita tai virheellisiä koodirakenteita. Automaattiset työkalut kattavat kuitenkin vain osan saavutettavuuskriteereistä, minkä vuoksi niitä tulee aina käyttää empiirisen manuaalitestauksen tukena.[34]

Lisäksi automaattiset saavutettavuustarkistustyökalut eivät yksinään havaitse kaikkia ongelmia, eivätkä ne yleensä kykene ehdottamaan valmiita ratkaisuja. Nämä automaattiset työkalut etsivät sivun lähdekoodista virheitä, joiden korjaaminen tekee sivustosta yhteensopivan apuvälineiden kanssa. Lisäksi käytettävissä on työkaluja tekstin ja taustan välisen tummuuskontrastin mittaamiseen. Kansainvälisissä saavutettavuusohjeistuksissa kontrastisuhteille on määritetty täsmälliset numeeriset vähimmäisarvot, joiden on täytyttävä, jotta sivusto täyttää lain vaatimukset.[35]

Verkkopalvelussa on lakisääteisesti tarjottava mahdollisuus antaa saavutettavuuspalautetta. Käyttäjien saavuttamiseksi palautekanavia on hyvä tarjota monipuolisesti, kuten verkkolomakkeella, sähköpostitse tai puhelimitse. Sivustoa kannattaa kehittää jatkuvasti keräämällä käyttäjiltä säännöllisesti palautetta.[36]

7.5.4 Saavutettavuutta voi testata itse

Verkkosivuston saavutettavuutta voi arvioida alustavasti itsearvioinnilla. On kuitenkin huomioitava, että itsenäinen testaaminen ei korvaa aidoilla loppukäyttäjillä toteutettua saavutettavuus- ja käytettävyystestausta.[37]

Sivustoa kannattaa kokeilla käyttää pelkän näppäimistön avulla, sillä myös ruudunlukuohjelmia ohjataan pääosin näppäinkomennoilla. Laiteriippumattomuuden varmistamiseksi kaikki toiminnot on suunniteltava käytettäviksi ilman hiirtä. Käytännön testauksessa sivustoa selataan sarkain- (Tab), nuoli- ja Enter-näppäimillä, jolloin tulee varmistaa seuraavat asiat:

- **Toiminnallisuus**: Toimivatko kaikki elementit, kuten lomakkeiden objektit ja painikkeet, pelkillä näppäinkomennoilla?
- **Kohdistuksen näkyvyys:** Onko käyttäjälle selvää, mikä elementti on valittuna? Piirtyykö linkkien ympärille selkeä reunaviiva (fokus), kun sivustolla liikutaan sarkaimella (Tab)?
- **Navigointijärjestys**: Liikkuuko kohdistin sivulla loogisesti eli pääsääntöisesti ylhäältä alas ja vasemmalta oikealle?

Mitä selkeämpi ja yksinkertaisempi sivuston rakenne on, sitä varmemmin se toimii eri apuvälineillä. Koska monet käyttäjät suurentavat tekstiä näkörajoitteiden vuoksi, sivuston toimivuus tulee testata vähintään 200 prosentin suurennuksella. Tällöin on varmistettava, että sivun asettelu säilyy ehjänä eikä sisältöä tai toimintoja menetetä.[38]

Digitaalinen saavutettavuus ei ole vain teknisten vaatimusten täyttämistä, vaan käyttäjien erilaisten tarpeiden huomioimista palveluiden suunnittelussa, toteutuksessa ja ylläpidossa. Saavutettava verkkopalvelu on teknisesti toimiva, sisällöltään ymmärrettävä ja käytöltään sujuva. Kun saavutettavuus huomioidaan alusta alkaen, digitaaliset palvelut palvelevat yhdenvertaisesti mahdollisimman laajaa käyttäjäjoukkoa.

7.6 Lisätietoa digitaalisen saavutettavuuden toimista

Verkkosivut suositellaan toteutettavan noudattamalla Verkkosisällön saavutettavuusohjeita, joista tietoa löytyy muun muassa Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.1 -sivustolta https://www.w3.org/Translations/WCAG21-fi/.

HTML-koodin virheettömyyttä voi testata muun muassa W3C:n validaattorilla, joka löytyy osoitteesta https://validator.w3.org.

Enemmän asiaa väreistä ja niiden käytöstä nettisivuilla löydät w3schools.com verkkosivuista osoitteesta: https://www.w3schools.com/css/css_colors.asp.

Värien kontrastin on näppärä tarkistaa WebAIM:n color contrast checkerillä: https://webaim.org/resources/contrastchecker/.

Jos et esimerkiksi tiedä värin HEX-värikoodia, se on mahdollista tutkia esimerkiksi Google Chromen Eye Dropper laajennuksella: https://chrome.google.com/webstore/detail/eyedropper/hmdcmlfkchdmnmnmheododdhjedfccka.

Eficodelta voi ladata ilmaisen Digipalveluiden saavutettavuus -oppaan: https://www.eficode.com/fi/oppaat/saavutettavuusopas.

Muita saavutettavuuden työkaluja testaamiseen löydät Helsingin kaupungin saavutettavuusmallin sivuilta https://saavutettavuusmalli.hel.fi/saavutettavuusohjeita/tyokalut/. Samasta sivustosta löytyy myös tietoa erityiskäyttäjien huomioimiseen: https://saavutettavuusmalli.hel.fi/saavutettavuusohjeita/erityiskayttajien-huomioiminen/.

Erilaisiin rajoitteisiin liittyviä saavutettavuuden parannuksia on mahdollista tutkailla Medialuotsin sivuilta: https://medialuotsi.fi/saavutettavat-verkkosivut-osa-1-miksi-saavutettavuus-on-tarkeaa/.

Näköön liittyvät saavutettavuuden parannuksista on kerrottu Papunetin verkkosivuilla: https://papunet.net/saavutettavuus/miksi-saavutettava/kuka-hyotyy-saavutettavuudesta/nakoon-liittyvat-rajoitteet/.

Samoin Papunetistä löytyy kuuloon liittyvistä saavutettavuuden parannuksista tietoa: https://papunet.net/saavutettavuus/miksi-saavutettava/kuka-hyotyy-saavutettavuudesta/kuuloon-liittyvat-rajoitteet/.

Papunetissä on kerrottu lisäksi fyysisyyteen ja motorisuuteen liittyvistä saavutettavuuden parannuksista: https://papunet.net/saavutettavuus/miksi-saavutettava/kuka-hyotyy-saavutettavuudesta/fyysiset-ja-motoriset-rajoitteet/, kuten myös Kognitiivisiin ja kielellisiin vaikeuksiin liittyvistä saavutettavuuden parannuksista: https://papunet.net/saavutettavuus/miksi-saavutettava/kuka-hyotyy-saavutettavuudesta/kognitiiviset-ja-kielelliset-vaikeudet/.

Kognitiivisen saavutettavuuden huomioimisesta löytyy lisätietoa myös Laurean sivuilta: https://journal.laurea.fi/kognitiivinen-saavutettavuus-uhka-vai-mahdollisuus/#be951bd4.

Verkkosivuston saavutettavuudesta näkemisen kannalta löytyy Näkövammaisten liiton Mitä on saavutettavuus? -sivustolta: https://www.nakovammaistenliitto.fi/fi/saavutettavuus#header--verkkosivujen-saavutettavuus. Sivustolla on saavutettavuuden toimista näkövammaisille saavutettavien verkkosivustojen, etä- ja hybriditapahtumien ja sosiaalisen media saavutettavuuden osalta.

Saavutettavuusselosteen laatimisesta löytyy Traficomin saavutettavuusvaatimukset-verkkosivustolta: https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/saavutettavuusseloste/.

Lisää tietoa ja ohjeita saavutettavuudesta löydät Saavutettavasti.fi:n Hyödyllisiä sivustoja ja työkaluja -sivuilta: https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus/linkkeja-ja-tyokaluja/. Sivuston on tuottanut Saavutettavuuskirjasto Celia, joka nykyään on osa Kansallisarkistoa.

Kuntien saavutettavuusopas tarjoaa laaja-alaisesti ja kattavasti tietoa digitaalisesta saavutettavuudesta sekä verkkopalveluiden ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta: https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/saavutettavuusopas.

Luvun viitteet

1 European Commission 2019; Traficom/ Saavutettavuusvaatimukset: Digipalvelulain vaatimukset toimijoille; Niilo Mäki Instituutin Hahku-hanketoiminta/ Hahmotusvaikeuksien tietopalvelu; Selko Digital: Digitaalinen saavutettavuus.

2 Traficom/ Saavutettavuusvaatimukset: Digipalvelulain vaatimukset toimijoille; WHO 2011.

3 Ahola, N. ja Hirvonen, J./ Helsingin kaupunki 2021.

4 Selovuo, K. 2022.

5 Selko Digital: Digitaalinen saavutettavuus; Saavutettavasti.fi: Verkkosisältöjen saavutettavuus; Traficom/ Saavutettavuusvaatimukset: Digipalvelulain vaatimukset toimijoille.

6 Eficode; Saavutettavasti.fi: Verkkosisältöjen saavutettavuus; European Accessibility Act 2019.

7 Selko Digital: Digitaalinen saavutettavuus; Saavutettavasti.fi: Verkkosisältöjen saavutettavuus; European Commission 2019.

8 Selko Digital: Digitaalinen saavutettavuus; Saavutettavasti.fi: Verkkosisältöjen saavutettavuus; European Commission 2019.

9 Selko Digital: Digitaalinen saavutettavuus; Saavutettavasti.fi: Verkkosisältöjen saavutettavuus; European Commission 2019.

10 Selkeästi meille -hanke; European Commission 2019; Kehitysvammaliitto/ Papunet: Kognitiivinen saavutettavuus; WHO 2011; Selko Digital: Digitaalinen saavutettavuus.

11 Kehitysvammaliitto/ Papunet: Kognitiivinen saavutettavuus; Selovuo, K. 2022; World Wide Web Consortium 2025; Finlex 2019: Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta 306/2019.

12 Nielsen, J. 2000; Nielsen, J. & Tahir, M. 2002; ISO 9241-11:2018.

13 Krug, S. 2006.

14 Eficode; Selko Digital/ Telatie M. 2022. Saavutettavuus ja SEO.

15 Kehitysvammaliitto/ Papunet: Suunnittele sivun otsikkorakenne huolellisesti.

16 World Wide Web Consortium (W3C) 2024; Saavutettavasti.fi: WCAG; Traficom/ Saavutettavuusvaatimukset. Tietoa WCAG-ohjeistuksesta.

17 World Wide Web Consortium (W3C) 2024; Traficom/ Saavutettavuusvaatimukset. Tietoa WCAG-ohjeistuksesta.

18 World Wide Web Consortium (W3C) 2024; Traficom/ Saavutettavuusvaatimukset. Tietoa WCAG-ohjeistuksesta.

19 Selovuo, K. 2020; Selkeästi meille -hanke.

20 Helsingin kaupunki: Saavutettavuusmalli. Kognitiivinen saavutettavuus; Viljanen, V./ Valkohattu Oy 2020

21 Saavutettavasti.fi: Selkeät rakenteet; Selovuo, K. 2024.

22 Saavutettavakieli.fi/ Kervinen, M. & Niemi, L.: Saavutettavan kielen työkalupakki; Kehitysvammaliitto/ Papunet: Käytä selkeää ja ymmärrettävää kieltä.

23 Saavutettavakieli.fi/ Kervinen, M. & Niemi, L.: Saavutettavan kielen työkalupakki

24 Selko Digital/ Telatie M. 2024; Selkokeskus: Selkokieli verkossa.

25 Saavutettavuusopas.fi/ Selovuo Oy; Traficom: Tietoa WCAG-ohjeistuksesta.

26 Traficom/ Saavutettavuusvaatimukset: Saavutettavuusvaatimukset digipalveluille; Kuutti 2003.

27 Kuutti, W. 2003; Nielsen Norman Group / Moran, K. 2024; Silvennoinen, J. / Jyväskylän yliopisto 2024.

28 Kuutti, W. 2003; Traficom/ Saavutettavuusvaatimukset: Saavutettavuusvaatimukset digipalveluille.

29 Traficom/ Saavutettavuusvaatimukset: Saavutettavuusvaatimukset digipalveluille; Kehitysvammaliitto/ Papunet: Apuvälineiden helppokäyttöisyys ja ohjaintavat; Kuntaliitto: Kuntien saavutettavuusopas 3. Erilaisia tapoja käyttää digitaalisia palveluita.

30 Traficom/ Saavutettavuusvaatimukset.fi: Tietoa saavutettavuusselosteesta.

31 Invalidiliitto: Palvelujen saavutettavuuden kartoittaminen; Traficom/ Saavutettavuusvaatimukset.fi: Tietoa saavutettavuudesta; Näkövammaisten liitto: Verkkopalvelujen saavutettavuus.

32 Mielonen, S. & Hintikka, K. A./Taideteollinen korkeakoulu. 1998; Silvennoinen, J. / Jyväskylän yliopisto 2024; Midrocket 2026; Eleken 2026.

33 World Wide Web Consortium (W3C) 2024; Saavutettavuusvaatimukset.fi/Traficom: WCAG 2.1 -vaatimukset; Näkövammaisten liitto: Verkkopalvelujen saavutettavuus; Invalidiliitto: Verkkopalvelujen saavutettavuus.

34 World Wide Web Consortium (W3C) 2024; Saavutettavuusvaatimukset.fi/Traficom: WCAG 2.1 -vaatimukset; Näkövammaisten liitto: Verkkopalvelujen saavutettavuus; Invalidiliitto: Verkkopalvelujen saavutettavuus.

35 World Wide Web Consortium (W3C) 2024; Saavutettavuusvaatimukset.fi/Traficom: WCAG 2.1 -vaatimukset; Näkövammaisten liitto: Verkkopalvelujen saavutettavuus.; Invalidiliitto: Verkkopalvelujen saavutettavuus.

36 Saavutettavuusvaatimukset.fi/ Traficom: WCAG 2.1 -vaatimukset; Kuntaliitto: 2. Mitä on saavutettavuus, mitä sillä saavutetaan ja ketkä siitä hyötyvät?.

37 Saavutettavuusvaatimukset.fi/ Traficom: WCAG 2.1 -vaatimukset; Näkövammaisten liitto: Verkkopalvelujen saavutettavuus.; Invalidiliitto: Verkkopalvelujen saavutettavuus.

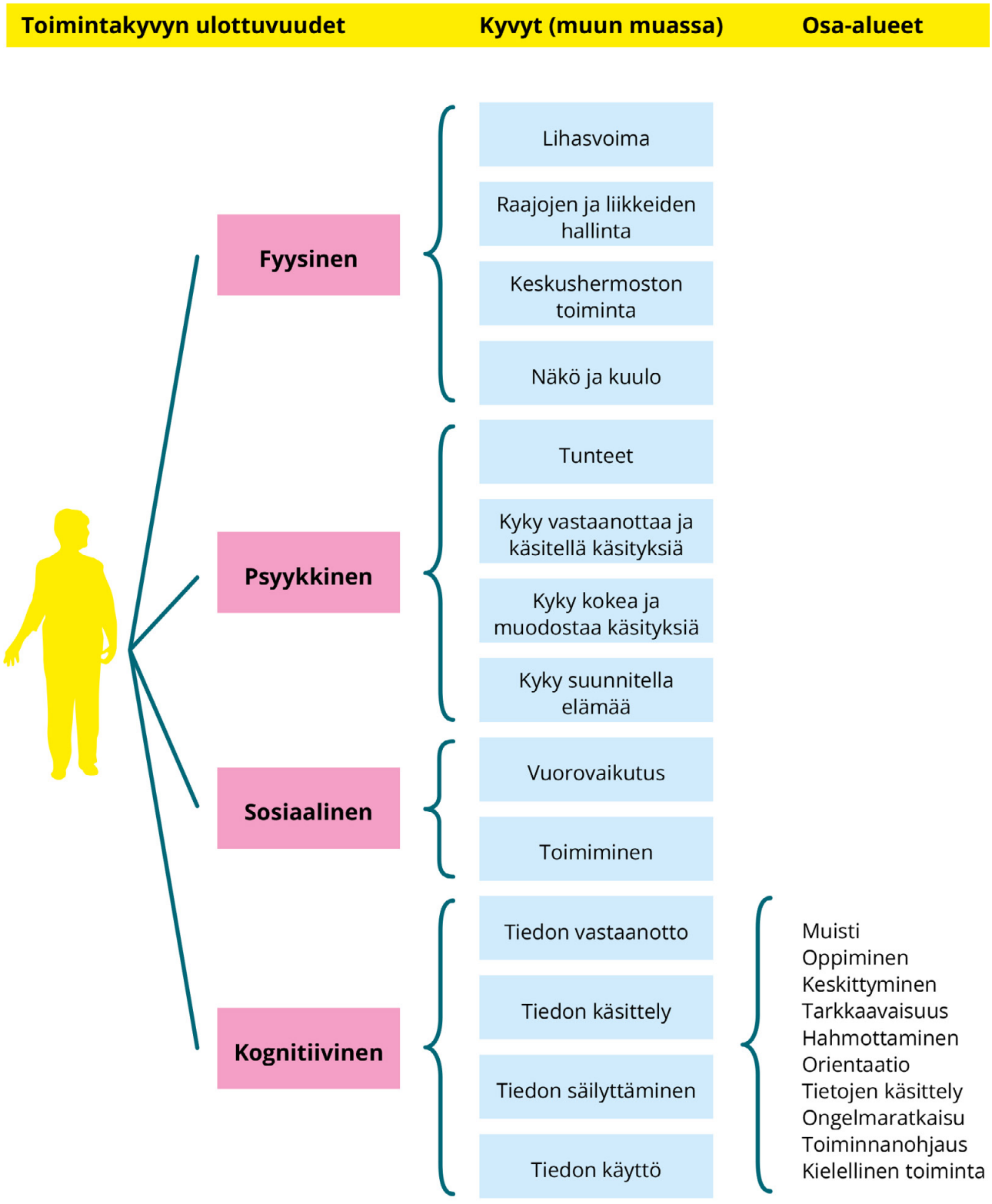
38 Saavutettavuusvaatimukset.fi/ Traficom: WCAG 2.1 -vaatimukset; Näkövammaisten liitto: Verkkopalvelujen saavutettavuus.; Invalidiliitto: Verkkopalvelujen saavutettavuus.

8. Kognitiivinen eli sisällön saavutettavuus

Kognitiolla tarkoitetaan ihmismielen kykyä vastaanottaa, käsitellä, tallentaa ja hyödyntää tietoa. Tämä kokonaisuus kattaa muun muassa havaitsemisen, ajattelun, oppimisen, muistamisen, kielen ymmärtämisen sekä ongelmanratkaisun ja päätöksenteon. Koska ihmiset käsittelevät informaatiota yksilöllisesti, tiedonkäsittelyn taidoissa esiintyy suurta luonnollista vaihtelua, jota kutsutaan kognition variaatioksi. Esimerkiksi neuroepätyypillisten henkilöiden tavat hahmottaa ympäristöä ja käsitellä tietoa voivat poiketa siitä, mikä määritellään neurotyypilliseksi.[1]

Kognition variaatiot voivat vaikeuttaa tiedon vastaanottamista, tulkintaa sekä vuorovaikutusta erilaisissa toimintaympäristöissä. Nämä haasteet heijastuvat usein digitaalisten sisältöjen, kuten verkkosivujen, käyttöliittymien, PDF-ohjeiden, e-kirjojen ja oppaiden, omaksuttavuuteen. Kognitiivisesta saavutettavuudesta hyötyykin huomattava osa väestöstä: ikääntyneiden ja lasten lisäksi se on välttämätöntä muistisairaille, oppimisvaikeuksia kokeville sekä henkilöille, jotka asioivat muulla kuin äidinkielellään (ks. WHO 2011). Tiedonkäsittelyn haasteet voivat ilmetä käytännössä vaikeuksina asioiden käsitteellistämisessä ja järjestämisessä, syy-seuraussuhteiden hahmottamisessa sekä numeroiden, symbolien ja epäsuorien vihjeiden tulkinnassa.[2] Kognitiivinen saavutettavuus tarkoittaa siis tiedon, viestinnän ja palveluiden suunnittelua siten, että ne ovat mahdollisimman helposti löydettävissä, ymmärrettävissä, muistettavissa ja käytettävissä.

Digitaalisissa palveluissa kognitiivinen saavutettavuus näkyy erityisesti sisällön ymmärrettävyytenä ja käyttöliittymän helppokäyttöisyytenä. Selkeä ja johdonmukainen käyttöliittymä helpottaa verkkopalvelun käyttöä useimmille ihmisille. Kognitiivisesta saavutettavuudesta hyötyvät erityisesti käyttäjät, jotka eivät ole tottuneita verkon käyttäjiä tai joilla on haasteita erilaisissa kognitiivisissa taidoissa ja toiminnoissa.[3]

Kuva 2. Toimintakyvyn ulottuvuudet ja kognitiivisen toimintakyvyn osa-alueet.
ICF-luokituksen, eli kansainvälisen toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden luokituksen, mukaan kognitiivisella saavutettavuudella tarkoitetaan digitaalisten sisältöjen ymmärrettävyyttä ja palvelujen helppokäyttöisyyttä, mikä tukee tiedon tehokasta löytämistä, sisäistämistä ja hyödyntämistä.[4]

Kognitiivisesta saavutettavuudesta hyötyvät erityisesti henkilöt, joilla esiintyy haasteita seuraavilla osa-alueilla:

- **Oppiminen ja ymmärtäminen**: uuden tiedon ja palvelun logiikan omaksuminen.
- **Muistaminen ja kielelliset taidot**: sanaston selkeys ja lukutaidon tukeminen.
- **Tarkkaavuuden suuntaaminen**: olennaisen informaation löytäminen ja häiriötekijöiden minimointi.
- **Havaitseminen ja tiedon tulkinta**: visuaalisten ja tekstuaalisten elementtien hahmottaminen.
- **Toiminnanohjaus**: asioiden looginen järjestäminen ja eteneminen.[5]

Kognitiivisen saavutettavuuden tavoitteena on, että mahdollisimman moni ihminen voi löytää tarvitsemansa tiedon, ymmärtää sen sisällön ja käyttää palveluja itsenäisesti omista tiedonkäsittelyn tavoistaan riippumatta.

8.1 Lisätietoa Kognitiivisen saavutettavuuden toimista

Selkeästi meille -hankkeen verkkosivustolta löytyy kattava Lisää saavutettavuudesta -linkkisivu, mistä pääsee perehtymään kognitiiviseen saavutettavuuteen: https://www.selkeastimeille.fi/kognitiivinen-saavutettavuus/lisaa-saavutettavuudesta/.

Lisäksi Selkeästi meille -sivustolle on listattu Kognitiivisen saavutettavuuden oppaat omalle sivulleen: https://www.selkeastimeille.fi/ohjeet-ja-vinkit/kognitiivisen-saavutettavuuden-oppaat/.

Kehitysvammaliitto ry:n Papunet-verkkopalvelusta on luettavissa kognitiivisesta saavutettavuudesta kootusti: https://papunet.net/saavutettavuus/ohjeita-ja-oppaita/kognitiivinen-saavutettavuus/. Sieltä löytyy myös linkit lisätietosivuihin.

Helsingin kaupunki on laatinut kognitiivisesta saavutettavuudesta tietosivuston https://saavutettavuusmalli.hel.fi/mita-on-saavutettavuus/kognitiivinen-saavutettavuus/, josta löytyvät linkit erilaisiin verkkosivustoihin, jotka käsittelevät kognitiivista saavutettavuutta.

Luvun viitteet

1 Selkeästi meille -hanke; Terveyskirjasto 2021; Tieteen termipankki 2016; Kehitysvammaliitto/ Papunet: Kognitiivinen saavutettavuus.

2 WHO 2011; Tikka, M. ym. 2024; Kehitysvammaliitto/ Papunet: Kognitiivinen saavutettavuus.

3 WHO 2011; Tikka, M. ym. 2024; Kehitysvammaliitto/ Papunet Kognitiivinen saavutettavuus.

4 WHO (ICF); Maailman terveysjärjestö / Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013.

5 Kansalaisopistojen liitto 2023.

9. Tiedon saavutettavuus

Tiedon saavutettavuudella tarkoitetaan sitä, että informaatio on mahdollisimman monen saavutettavissa, ymmärrettävissä ja hyödynnettävissä yksilön toimintakyvystä, kielitaidosta, taustasta tai käytettävästä teknologiasta riippumatta. Tieto on saavutettavaa silloin, kun se on muodossa, johon jokainen pääsee käsiksi yhdenvertaisesti. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kuka tahansa löytää, ymmärtää ja pystyy käyttämään tietoa mahdollisimman helposti.[1]

Monikanavainen ja eri esitysmuotoja hyödyntävä tiedonvälitys on tiedon saavutettavuuden perusedellytys. Tietoa voidaan tarjota esimerkiksi tekstinä, kuvina, äänenä, videona, sähköisinä asiakirjoina, verkkosisältöinä tai painettuina materiaaleina. Sama tieto on usein hyvä välittää rinnakkain monilla eri tavoilla, jotta mahdollisimman moni käyttäjä voi hyödyntää tietoa itselleen parhaiten sopivassa muodossa toimintakyvystään riippumatta.[2]

Tiedon saavutettavuus ei tarkoita pelkästään tiedon saatavuutta. Se edellyttää teknisen saatavuuden lisäksi sisällön sisällöllistä ymmärrettävyyttä. Tiedon saatavuutta voi edistää muun muassa selkeällä yleiskielellä, selkokielellä, havainnollistavalla kuvituksella sekä tarjoamalla sisältöjä kuunneltavassa muodossa. Painetuissa aineistoissa kirjainten selkeys, riittävä fonttikoko sekä tekstin ja taustan väliset vahvat kontrastit tukevat tiedon saavutettavuutta. Koska saavutettavan tiedon hyödyntäminen vaatii usein avustavaa teknologiaa, kuten ruudunlukuohjelmia, puhesynteesiä tai suurennusohjelmistoja, kytkeytyy tiedon saavutettavuus kiinteästi sekä digitaaliseen että kognitiiviseen saavutettavuuteen.[3]

9.1 Saavutettavat tiedostot

Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta eli Digipalvelulaki koskee myös verkossa julkaistavia asiakirjatiedostoja, kuten PDF-, Word-, PowerPoint- ja Excel-tiedostoja. Mikäli nämä tiedostot kuuluvat lain soveltamisalaan, niiden on täytettävä täysin samat saavutettavuusvaatimukset kuin varsinaisten verkkosivustojen sisältöjen.[4]

Pdf on tiedostomuotona toimintavarmempi vaihtoehto, sillä se säilyttää dokumentin visuaalisen asettelun muuttumattomana käytettävästä päätelaitteesta tai ohjelmistosta riippumatta. Saavutettava Pdf-tiedosto varmistaa, että sisältöä voidaan hyödyntää myös avustavilla teknologioilla, mikä edellyttää muun muassa loogista otsikkorakennetta, kuvarakenteiden tekstivastineita, ennalta määriteltyä lukemisjärjestystä sekä riittäviä värikontrasteja. Koska Pdf-rakenteen korjaaminen jälkikäteen vaatii usein vaativaa manuaalista työtä, esteettömyys on helpointa ja tehokkainta huomioida jo asiakirjan alkuperäisessä Word-, PowerPoint- tai taitto-ohjelmatiedostossa ennen sen muuntamista lopulliseen Pdf-muotoon.[5]

Tiedon saavutettavuuden tavoitteena on, että mahdollisimman moni voi löytää, ymmärtää ja hyödyntää tietoa itsenäisesti riippumatta toimintakyvystään, kielitaidostaan tai käyttämistään apuvälineistä. Seuraavassa alaluvussa 9.2 Lisätietoa tiedon saavutettavuuden toimista olen koonnut linkkejä ohjeisiin saavutettavien tiedostojen tekemiseen erilaisilla ohjelmilla.

9.2 Tiedon saavutettavuuden toimien lisätietoja

Saavutettavuuskirjasto Celian ja eOppivan tuottamalla Saavutettavat asiakirjat verkossa -verkkokoulutuksessa on tarjolla käytännön ohjeita tuottaa saavutettavia asiakirjoja, eli erilaisia verkossa julkaistavia ohjeita, raportteja ja esityksiä. Koulutuksessa keskitytään Word-, PowerPoint- ja Excel-tiedostoihin ja siihen miten ne muunnetaan oikein pdf-muotoon. Ohjeet koskevat Microsoft 365 -ohjelmistoja sekä uusimpia Office-ohjelmien versioita. Koulutus löytyy osoitteesta: https://www.eoppiva.fi/koulutukset/saavutettavat-asiakirjat-verkossa/.

Myös entinen Aluehallintovirasto ja Saavutettavuuskirjasto Celia ovat toteuttaneet YouTubesta löytyvän Saavutettavat tiedostot webinaarin, jossa käydään läpi tiedostojen saavutettavuuden toteuttamista ja tiedostojen saavutettavuushaasteita: https://www.youtube.com/watch?v=XPuE9JAUP8g.

9.2.1 Ohjeita saavutettavien tiedostojen tekemiseen tekstinkäsittelyohjelmilla

Saavutettavien Microsoft Word -tiedostojen tekemiseen löytyy hyvät ohjeet Helsingin kaupungin saavutettavuusohjeista: https://saavutettavuusmalli.hel.fi/saavutettavuusohjeita/tiedostojen-saavutettavuus/word-tiedostojen-saavutettavuus/.

Helsingin kaupunki on laatinut myös Pikaohjeen saavutettavien Word-tiedostojen tekemiseen (PDF): https://saavutettavuusmalli.hel.fi/wp-content/uploads/2022/02/Pikaohje-Word.pdf. Kuin myös Tarkistuslistan saavutettavan Word-tiedoston tekemiseen (PDF): https://saavutettavuusmalli.hel.fi/wp-content/uploads/2022/02/Tarkistuslista-Word.pdf.

Saavutettavuuskirjasto Celian tuottamalla ohjesivustolla Saavutettavasti.fi löytyy myös Microsoft Wordille olevat ohjeet: https://www.saavutettavasti.fi/saavutettavat-asiakirjat/tekstinkasittelyohjelmat/word/ Saavutettavasti.fi-sivuilla on myös ohjeet muiden tekstinkäsittelyohjelmien saavutettavuuteen: https://www.saavutettavasti.fi/saavutettavat-asiakirjat/tekstinkasittelyohjelmat/. Näitä ovat Apple-tietokoneiden MacOS-käyttöjärjestelmään sisältyvä tekstinkäsittelyohjelma Pages, Google Docs ja LibreOfficen suomenkielinen versio 7.6.4.

Värien välisiä kontrastisuhteita voi laskea esimerkiksi WebAIM.orgin Contrast Checkerin avulla: https://webaim.org/resources/contrastchecker/.

9.2.2 Ohjeita saavutettavien tiedostojen tekemiseen esittelyohjelmilla

Saavutettavien PowerPoint-tiedostojen tekemiseen on selkeät ohjeet Helsingin kaupungin saavutettavuusohjeissa: https://saavutettavuusmalli.hel.fi/saavutettavuusohjeita/tiedostojen-saavutettavuus/powerpoint-tiedostojen-saavutettavuus/. Ohjeisto huomioi myös Verkkoon laitettavan PowerPoint-tiedoston tekemisen. Helsingin kaupungin sivuilta löytyy myös Pikaohje saavutettaviin PowerPoint-tiedostoihin (PDF): https://saavutettavuusmalli.hel.fi/wp-content/uploads/2024/07/Pikaohje-PowerPoint.pdf. Sekä Tarkistuslista saavutettavan PowerPoint-tiedoston tekemiseen (PDF): https://saavutettavuusmalli.hel.fi/wp-content/uploads/2022/02/Tarkistuslista-PowerPoint.pdf.

Myös Saavutettavuuskirjasto Celian tuottamalla ohjesivustolla Saavutettavasti.fi on sekä PowerPoint-tiedostoille olevat ohjeet: https://www.saavutettavasti.fi/saavutettavat-asiakirjat/esitysohjelmat/powerpoint/ että Google Slides -tiedostolle, vaikka Google Slides ei tällä hetkellä sovellu suoraan saavutettavien pdf-muotoisten tiedostojen tekemiseen, sillä pdf-version latauksessa ei synny tarvittavia koodimerkintöjä: https://www.saavutettavasti.fi/saavutettavat-asiakirjat/esitysohjelmat/google-slides/.

Saavutettavasti.fi-sivuilta löytyy lisäksi ohjeet Apple Keynote -ohjelmalla toteutettavaan saavutettavuuteen: https://www.saavutettavasti.fi/saavutettavat-asiakirjat/esitysohjelmat/apple-keynote/.

9.2.3 Ohjeita saavutettavien Excel-tiedostojen tekemiseen

Saavutettavien Excel-tiedostojen tekemiseen löytyy kattavat ohjeet Helsingin kaupungin saavutettavuusohjeista: https://saavutettavuusmalli.hel.fi/saavutettavuusohjeita/tiedostojen-saavutettavuus/excel-tiedoston-saavutettavuus/.

Microsoft Officen verkkosivuilta löytyy hyvä ohjeistus, kuinka lisätä vaihtoehtoinen teksti muotoon, kaavioon tai muuhun objektiin: https://support.office.com/fi-fi/article/vaihtoehtoisen-tekstin-lisääminen-muotoon-kuvaan-kaavioon-smartart-grafiikkaobjektiin-tai-muuhun-objektiin-44989b2a-903c-4d9ab742-6a75b451c669.

9.2.4 Ohjeita saavutettavien Microsoft Whiteboard -tiedostojen tekemiseen

Helsingin kaupunki on toteuttanut hyvät ohjeet saavutettavien Microsoft Whiteboard -tiedostojen tekemiseen: https://saavutettavuusmalli.hel.fi/microsoft-whiteboardin-saavutettavuus/.

Myös Microsoft on luonut kattavat englanninkieliset ohjeet Whiteboardin käyttöön ruudunlukijan avulla: https://support.microsoft.com/en-us/office/basic-tasks-using-a-screen-reader-with-microsoft-whiteboard-197bb294-dc0c-4d80-ab6b-79ad49fb9139.

Microsoft on myös luonut englanninkieliset ohjeet Whiteboardin käyttöön Microsoft Teamsissa ruudunlukijan avulla: https://support.microsoft.com/en-us/office/use-a-screen-reader-with-the-whiteboard-app-in-microsoft-teams-a527208d-4d36-45ec-ba1a-7887aef5c82b#PickTab=Web&picktab=web. Ohjeissa on vaihtoehdot sekä verkkoselaimelle että iOS-versiolle.

9.2.5 Ohjeita saavutettavien PDF-tiedostojen tekemiseen

Yleisemmin käytettävä PDF-ohjelma on Adoben Acrobat. Adoben sivuilta löytyy suomeksi Esteettömien PDF-tiedostojen luominen ja esteettömyyden tarkistaminen -ohjeistus Acrobat Pro -ohjelmalle: https://helpx.adobe.com/fi/acrobat/using/create-verify-pdf-accessibility.html.

Luvun viitteet

1 European Commission 2019; Muittari, A./ Vaasan yliopisto 2021.

2 WHO 2011; Muittari, A./ Vaasan yliopisto 2021.

3 Selkokeskus: Mitä selkokieli on?; Kehitysvammaliitto/ Papunet: Kognitiivinen saavutettavuus; Muittari, A./ Vaasan yliopisto 2021.

4 Saavutettavasti.fi: Saavutettavat asiakirjat; Kuntaliitto: 13. Tiedostojen saavutettavuus.

5 Saavutettavasti.fi: Saavutettavat asiakirjat; Kuntaliitto: 13. Tiedostojen saavutettavuus; Näkövammaisten liitto: Verkkosivujen saavutettavuus; Kehitysvammaliitto/ Papunet: Kognitiivinen saavutettavuus.

10. Vuorovaikutuksen saavutettavuus

Vuorovaikutuksen saavutettavuus tarkoittaa sitä, että jokaisella on mahdollisuus osallistua keskusteluun, yhteistyöhön ja yhteiseen toimintaan omista lähtökohdistaan käsin. Sen perustana ovat sosiaalinen, asenteellinen sekä kielellinen saavutettavuus, jotka yhdessä tukevat ihmisen mahdollisuutta ymmärtää muita ja tulla itse ymmärretyksi. Vuorovaikutuksen saavutettavuutta voidaan vahvistaa kiinnittämällä huomiota seuraaviin tekijöihin:

- **Toimintatavat:** Kehitetään joustavia ryhmä- ja yksilöohjauksen käytäntöjä.
- **Viestinnän selkeys:** Panostetaan puhutun ja kirjoitetun kielen selkeyteen.
- **Tukimenetelmät:** Hyödynnetään tarvittaessa selkokieltä, kuvia ja kuvakkeita.
- **Sanaton viestintä:** Huomioidaan äänenkäyttö, ilmeet, eleet ja kehonkieli.
- **Yhteisöllisyys**: Tuetaan osallisuutta, vertaistukea ja ryhmäytymistä.[1]

Vuorovaikutuksen saavutettavuutta voidaan vahvistaa kehittämällä ryhmä- ja yksilöohjaustilanteiden vuorovaikutustaitoja. Keskeistä on antaa ohjeet selkeällä yleiskielellä, mikä kattaa sekä puhutun että kirjoitetun viestinnän. Tarvittaessa viestin perillemenoa ja ymmärtämistä voidaan tukea selkokielellä ja kuvakkeilla. Tilanteissa on huomioitava myös ei-kielellinen ilmaisu, kuten äänenvoimakkuus, ilmeet, eleet ja kehonkieli. Lisäksi saavutettavaan vuorovaikutukseen kuuluu vertaissuhteiden aktiivinen tukeminen, mikä rakentuu onnistuneen ryhmäytymisen, osallisuuden ja vertaistuen varaan.[2]

Vuorovaikutuksen saavutettavuuden tavoitteena on, että jokainen voi osallistua keskusteluun, toimintaan ja päätöksentekoon omista lähtökohdistaan sekä tulla kuulluksi ja ymmärretyksi.

10.1 Osallistaminen, osallistuminen ja osallisuus

Osallistaminen tarkoittaa aktiivisia toimia, joilla ihmisiä kutsutaan mukaan vaikuttamaan ja toimimaan. Yksinkertaisimmillaan se on vuorovaikutusta esimerkiksi organisaation ja asiakkaiden välillä. Se voi myös kattaa osallistumisen päätöksentekoon, suunnitteluun, toteutukseen sekä arviointiin. Kun osallistuminen tarkoittaa konkreettista mukana olemista toiminnassa, osallisuus puolestaan kuvaa yksilön subjektiivista kokemusta yhteisöön kuulumisesta, omasta vaikutusvallastaan ja toiminnan merkityksellisyydestä.[3]

Museoissa osallistaminen voi tarkoittaa esimerkiksi näyttelyiden yhteissuunnittelua, yleisötyötä, kokoelmien kartuttamista yhdessä yhteisöjen kanssa tai kävijöiden osallistumista palveluiden kehittämiseen.

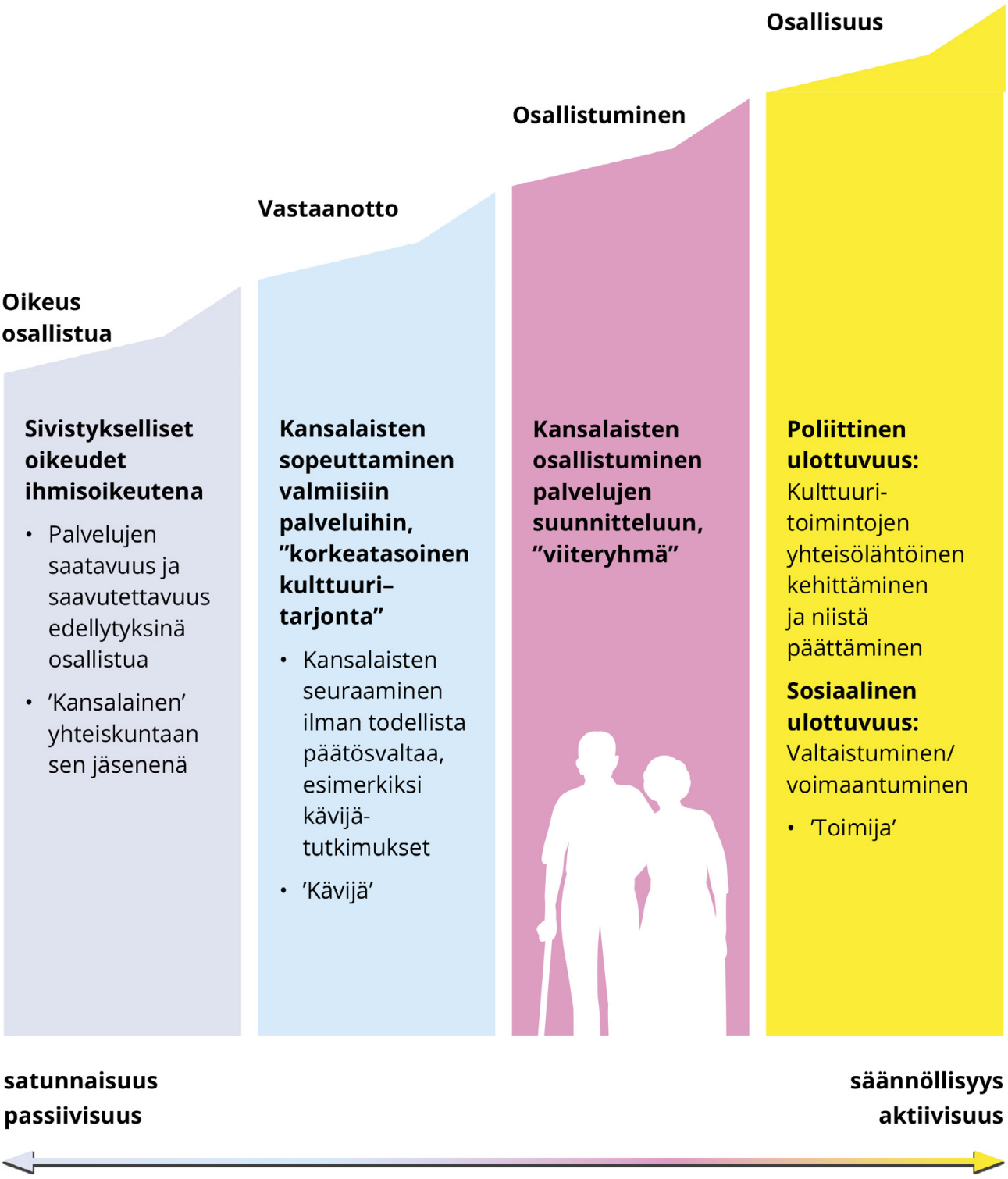
Osallistaminen on tälle vuosisadalle ominaista ja perustuu muun muassa ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen, Suomen perustuslakiin ja YK:n vammaisyleissopimukseen. Näissä korostetaan jokaisen oikeutta osallistua yhteiskuntaan, kulttuurielämään ja taiteeseen sekä ylläpitää ja ilmaista omaa identiteettiään ja kulttuuriaan. Erityisesti ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 27. artikla korostaa jokaisen oikeutta osallistua vapaasti yhteisön kulttuurielämään, nauttia taiteista ja päästä osalliseksi tieteen kehityksen tuottamista eduista. Tämä määrittelee siis kulttuurin osallistumisen universaaliksi ihmisoikeudeksi, ei vain eliitin etuoikeudeksi. Lisäksi YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen 30. artikla turvaa vammaisten henkilöiden oikeuden osallistua kulttuurielämään sekä kehittää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään. Artiklan mukaan myös vammaisilla henkilöillä on oikeus yhdenvertaisesti muiden kanssa oman kulttuuri- ja kieli-identiteettinsä tunnustamiseen ja sen tukemiseen.[4]

Osallistaminen on vakiintunut käytäntönä lähes kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla liiketaloudesta ja yhdyskuntasuunnittelusta yhteiskuntapoliittiseen keskusteluun ja kulttuurialalle. Tämä kehitys heijastaa uudenlaista aktiivista kansalaisuutta, jossa ihmiset eivät ole vain passiivisia palvelujen käyttäjiä, vaan itsenäisiä toimijoita ja kehittäjiä. Mikäli osallistamisen ensisijaisena tavoitteena on palvelujen kehittäminen, on kriittistä osallistaa myös ihmisryhmät, joita toiminta ei ole aiemmin tavoittanut. Syrjään jääneiden henkilöiden kohtaaminen ja heidän näkökulmiensa huomioiminen on kehitystyölle kaikkein hyödyllisintä, sillä uudenlaiset kokemukset tuovat mukanaan innovatiivista tietoa ja täysin uusia ratkaisuja.[5]

Kulttuuriin osallistuminen voi ilmetä eri tasoilla aina ei-kävijyydestä aktiiviseen yhteiskehittämiseen:

- ei-kävijyys
- satunnainen kävijyys
- säännöllinen kävijyys
- aktiivinen osallistuminen toimintaan
- osallistuminen päätöksentekoon tai yhteiskehittämiseen.

Osallistumisen ja osallisuuden käsitteitä on käytetty monesti toistensa synonyymeinä. Osallistuminen voi tarkoittaa esimerkiksi yksittäisten asiakkaiden osallistumista palveluprosesseihin. Osallistuminen saattaa olla kävijäroolin lisäksi syvempää osallistumista yleisötyöprojekteihin ja tapahtumiin. Parhaimmillaan yleisötyö on madaltamassa osallistumisen kynnystä eli osallistamassa ja luomassa mielikuvaa helposti lähestyttävästä museosta.[6] Tässä on mahdollista huomioida joustavasti erilaisten ihmisten tarpeita paremmin kuin kävijätasolla näyttelyissä.

Kuva 3. Kulttuuriin osallistumisen ja osallisuuden tasot julkisen kulttuuripolitiikan näkökulmasta. Tasomalli havainnollistaa osallistamisen, osallistumisen ja osallisuuden välistä suhdetta.[7]

Osallisuuden käsite on usein kuvaamassa yhteisöllisyyttä, kuulumista ja osallistumista toimintaan. Osallisuuden sosiaalinen ulottuvuus linkittyy yhteisön turvallisuuteen ja toimintakykyyn sekä yksilön voimaantumiseen, identiteettiin sekä elämänhallintavalmiuksiin.[8]

Osallisuus on kulttuuripolitiikan osalta sitä, keille kulttuuritarjonta suunnataan, keitä tuetaan, ketkä otetaan mukaan ja ketkä suljetaan pois valinnoilla. Kulttuuripolitiikassa poliittinen osallisuus liittyy siis erityis- ja vähemmistöryhmien osallistumisen edistämiseen sekä heidän oman kulttuurisen identiteettinsä ja oikeuksien tunnustamiseen ja toteutumiseen. Näin se liittyy yhdenvertaisuuteen.[9]

Osallisuus ja osallistuminen eivät ole pysyviä tiloja, vaan ne vaihtelevat joustavasti elämäntilanteen mukaan. Esimerkiksi perherakenne, terveydentila, työelämän vaatimukset tai taloudelliset resurssit muovaavat yksilön mahdollisuuksia ja halua osallistua esimerkiksi kulttuuritoimintaan eri elämänvaiheissa. Lisäksi digitalisaatio on muuttanut osallistumisen tapoja: huomattava osa väestöstä kuluttaa ja kokee kulttuuria ensisijaisesti digitaalisten palvelujen kautta ilman fyysisiä vierailuja museoissa tai tapahtumissa.[10]

Vuorovaikutuksen saavutettavuuden tavoitteena on luoda tilanteita ja toimintatapoja, joissa jokainen voi osallistua, vaikuttaa ja tulla kohdatuksi yhdenvertaisesti. Museoissa tämä tarkoittaa selkeää viestintää, turvallista vuorovaikutusta, osallistumisen mahdollisuuksia sekä sellaisten rakenteiden rakentamista, jotka tukevat osallisuuden kokemusta erilaisille ihmisille.

10.2 Lisätietoa vuorovaikutuksen saavutettavuuden toimista

Kehitysvammaliitto ry:n Papunet-verkkopalvelusta saa hyvin tietoa vuorovaikutuksen saavutettavuuden keinoista: https://papunet.net/tietoa/keinoja-vuorovaikutukseen/. Sivuilta löytyy tietoa vuorovaikutuksen tukemisesta, kommunikointikeinoista ja -välineistä, aistien vaikutuksesta vuorovaikutukseen sekä toimintamalleista ja menetelmistä.

Kulttuuria kaikille palvelulla on verkkosivustoillaan Ymmärtämisen tukeminen -verkkosivu, jossa kuvataan, kuinka ymmärtämistä on mahdollista tukea: https://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus_ymmartamisen_tukeminen.

Luvun viitteet

1 Selkokeskus: Selkokieli; European Commission 2019.

2 Kehitysvammaliitto/ Papunet: Kognitiivinen saavutettavuus; Saavutettavan kielen työkalupakki 2023: Ohjeet sisällöntuottajille.

3 Isola, A-M. ym./ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2017; Populihub.

4 Finlex 1999: Suomen perustuslaki 731/1999; Virolainen 2015; Sosiaali- ja terveysministeriö 2024.

5 Lindholm 2015; Isola, A-M. ym./ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2017.

6 Virolainen 2015; Lindholm 2015.

7 Virolainen 2015.

8 Virolainen 2015; Lindholm 2015.

9 Virolainen 2015.

10 Virolainen 2015; European Commission 2019.

11. Pedagoginen saavutettavuus

Pedagoginen saavutettavuus tarkoittaa opetuksellisia ratkaisuja, jotka takaavat jokaiselle yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua, oppia ja osoittaa osaamistaan itselleen merkityksellisellä tavalla. Se kattaa kaikki opetuksen suunnitteluun, menetelmiin ja oppimateriaaleihin liittyvät käytännöt, jotka edistävät osallisuutta ja oppimista. Pedagoginen saavutettavuus on olennainen osa laajempaa opiskeluympäristön saavutettavuutta, johon kuuluvat fyysinen ja digitaalinen sekä asenteellinen, tiedollinen ja sosiaalinen saavutettavuus. Näistä sosiaalinen saavutettavuus korostuu erityisesti viestinnässä, ohjauksessa sekä vuorovaikutuksessa.[1]

Kuva 4. Pedagogisen saavutettavuuden ulottuvuuksia. Tärkeimpiä saavutettavuuden ulottuvuuksia ovat sosiaalinen ja asenteellinen saavutettavuus, vuorovaikutuksen saavutettavuus, tilojen ja oppimisympäristöjen saavutettavuus, tietotekniikan, viestinnän ja materiaalien saavutettavuus sekä ohjauksen ja opetuksen pedagoginen saavutettavuus. Kaavio mukailtu Opetushallituksen *Esteettömästi toisen asteen opintoihin − opas esteettömään opiskelijavalintaan ja opiskeluun* -teoksen kuviosta ”Esteettömyyden ulottuvuudet koulutuksessa”.[2]

Asenteellisella saavutettavuudella tarkoitetaan yhdenvertaista asennoitumista jokaisen henkilön osallistumismahdollisuuksiin hänen ominaisuuksistaan tai taustastaan riippumatta. Asenteellinen saavutettavuus on sosiaalisen saavutettavuuden edellytys. Kun tapahtumissa, kuten työpajoissa, huomioidaan erilaiset kulttuurit, voidaan parantaa sosiaalista ja asenteellista saavutettavuutta. Jokainen osallistuja voi kokea kuuluvansa joukkoon ja osallistua toimintaan yhdenvertaisena muiden kanssa. Saavutettavuusnäkökulman tavoitteena on, että osallistujat voivat toimia ja olla tasavertaisesti sekä kokea itsensä hyväksytyksi ja olonsa turvalliseksi.[3]

Pedagogisesta saavutettavuudesta käytetään myös termiä saavutettava opetus. Se määritellään opetukseksi, joka tukee kaikkien opiskelijoiden mahdollisuutta osallistua, oppia ja osoittaa osaamistaan. Saavutettava opetus ja pedagoginen saavutettavuus huomioivat ihmisten moninaiset tarpeet, lähtökohdat ja tavat oppia jo suunnitteluvaiheessa. Tällöin menetelmät ovat monipuolisia. Pedagoginen saavutettavuus tulee esille, kun opetus ja ohjaus, sähköiset järjestelmät, fyysiset tilat ja ilmapiiri tukevat monenlaisten ja erilaisissa elämäntilanteissa olevien henkilöiden osallisuutta ja oppimista.[4]

Saavutettavaa opetusta voidaan toteuttaa kahdella toisiaan täydentävällä tavalla. Ensimmäinen keino on suunnitella ja toteuttaa opetus jo valmiiksi mahdollisimman saavutettavana ottamalla ennakoiden huomioon osallistujien moninaisuus. Toinen tapa on tarjota yksilöllisiä mukautuksia niille opiskelijoille, joilla on niihin erityinen tarve. Huomioimalla saavutettavuus jo ennakoivasti opetussuunnittelussa voidaan merkittävästi vähentää erillisten yksilöllisten järjestelyiden tarvetta.[5]

Ennakoivan opetussuunnittelun tukena voidaan hyödyntää Universal Design for Learning (UDL) -mallia, jonka keskeisiä arvoja ovat opetuksen joustavuus, dynaamisuus ja aktiivisuus. UDL-malli korostaa oppimismenetelmien vaihtoehtoisuutta ja moninaisuuden huomioimista, ja se koostuu kolmesta pääperiaatteesta:

- **Monimuotoiset tiedon esitystavat** (*Representation*): Tarjotaan oppimateriaaleja ja informaatiota useissa eri muodoissa.
- **Monenlaiset toiminta- ja ilmaisutavat** (*Action & Expression*): Annetaan opiskelijoille vaihtoehtoisia tapoja osoittaa osaamistaan ja edetä opinnoissa.
- **Oppimisen motivointi ja sitoutuminen** (*Engagement*): Tuetaan opiskelijoiden kiinnostusta ja osallisuutta monipuolisilla aktivointikeinoilla.[6]

Museoissa yhteisötuottaja, yleisöpedagogi ja muu henkilöstö edistävät omalla toiminnallaan ja pedagogisilla valinnoillaan pedagogista saavutettavuutta esimerkiksi opastuksissa ja työpajoissa. He vahvistavat näin kaikkien henkilöiden yhdenvertaista mahdollisuutta oppia sekä olla osallisena ryhmän ja museon yhteisön toiminnassa.

Pedagogisesti saavutettavan oppimisympäristön keskeiset elementit muodostuvat käytännön teoista ja kohtaamisista. Museoiden opastuksissa ja työpajoissa tämä tarkoittaa seuraavia osa-alueita:

- **Monipuoliset menetelmät:** Käytetään monenlaisia tapoja oppia, opettaa ja arvioida. Tietoa tarjotaan esimerkiksi puheen, kuvien, kosketeltavien esineiden ja toiminnallisuuden kautta, jolloin jokainen löytää itselleen sopivan tavan sisäistää sisältöjä.
- **Selkeys ja saavutettava materiaali:** Selkeät ohjeet ja kirjalliset materiaalit, kuten selkokieliset tekstit tai kuvalliset ohjeet, madaltavat kynnystä osallistua ja vähentävät väärinkäsityksiä.
- **Oppiaineksen ja tilanteen jäsentäminen ja merkitys:** Oppiaineksen ja tilanteen huolellinen jäsentäminen auttaa hahmottamaan kokonaisuuden. Kun osallistuja ymmärtää toiminnan tarkoituksen ja merkityksen, sitoutuminen vahvistuu.
- **Yksilöllinen kohtaaminen:** Pedagoginen saavutettavuus toteutuu aidossa vuorovaikutuksessa. Henkilökunnan kyky kohdata jokainen osallistuja yksilönä luo turvallisuutta ja motivaatiota.
- **Kannustava ilmapiiri ja kuuntelu:** Sosiaalinen saavutettavuus rakentuu kuuntelulle ja kannustukselle. Oppiminen vahvistuu aidon kuuntelun ja kannustuksen kautta. Se tarkoittaa tilan antamista osallistujien omille oivalluksille ja kysymyksille sekä myönteisen palautteen antamista, mikä luo pohjan turvalliselle ja saavutettavalle ryhmädynamiikalle.
- **Yhteisöllinen oppiminen:** Hyvä ilmapiiri ryhmässä ja ryhmän aktiivinen hyödyntäminen mahdollistavat vertaisoppimisen ja sosiaalisen osallisuuden kokemuksen.

Nämä elementit yhdessä varmistavat, että pedagoginen saavutettavuus ei jää vain tavoitteeksi, vaan toteutuu jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa ja oppimistilanteissa.[7]

11.1 Sosiaalinen (kuva)tarina

Sosiaalisesti taitava käyttäytyminen on tilanteeseen sopivaa sanallista ja sanatonta toimintaa. Koska sosiaaliset taidot ovat opittuja käyttäytymismalleja, kulttuuriset säännöt ja normit määrittelevät vahvasti sen, mikä kulloinkin tulkitaan hyväksyttäväksi tai sopimattomaksi. Nämä yhteisön kirjoittamattomat säännöt eivät kuitenkaan avaudu kaikille automaattisesti ilman konkreettista tukea. Erityisesti henkilöt, joiden on haastavaa omaksua sosiaalisia toimintatapoja pelkän havainnoinnin ja jäljittelyn kautta, tarvitsevat tilanteiden hahmottamiseen kohdennettua ohjausta. Tämän vuoksi sosiaalisten ja kommunikointitaitojen tukemiseen on tärkeää kiinnittää erityistä huomiota esimerkiksi kehityksellisen kielihäiriön tai autismikirjon kohdalla.[8]

Sosiaalinen (kuva)tarina on menetelmä sosiaalisten taitojen ja arjen tilanteiden tukemiseen. Se perustuu sosiaaliseen narratiiviin, jossa visuaalinen ja sanallinen tuki auttaa jäsentämään sosiaalisia tilanteita sekä niihin liittyvää käyttäytymistä. Sosiaalinen tarina tekee tilanteesta sanoin ja kuvin ymmärrettävämmän osoittamalla, mitä tapahtuu, missä järjestyksessä ja miten tilanteessa toimitaan. Tämä visuaalisuus helpottaa uusiin sosiaalisiin tilanteisiin

siirtymistä ja lisää turvallisuuden tunnetta, sillä tilanne voidaan käydä läpi ennakkoon. Sosiaalista tarinaa on mahdollista hyödyntää ennakoivasti ja itse tilanteen aikana, niin yksilö- kuin ryhmäohjauksessa. Sen avulla jäsennetään tapahtumien kulkua, ennakoidaan eri vaiheita ja hahmotetaan selkeästi, milloin tilanne alkaa ja päättyy. Tavoitteena on, että opittu toimintamalli siirtyy vähitellen yksilön sisäiseksi puheeksi, yleistyy arjen rutiineihin ja parantaa muutosten sietämistä. Samalla sosiaalisiin tilanteisiin liittyvä epävarmuus, pelko ja ahdistus vähenevät merkittävästi.[9]

Sosiaaliset tarinat on todettu hyvin tehokkaiksi niille ihmisille, joiden on hankala ymmärtää ilmeitä ja eleitä ja toimia odotetulla tavalla sosiaalisissa tilanteissa. Keskeistä on, että tarina selkeyttää ja tuo esiin toimivan ja tarkoituksenmukaisen käyttäytymisen. Tavoitteena on tarjota oikeanlaista ja ymmärrettävää tietoa erilaisista tilanteista ja kuvata tilanteiden myönteistä etenemistä sekä mahdollistaa onnistumisen kokemuksia.[10]

Sosiaalinen tarina etenee vaiheittain tilanteen kulkua seuraten. Tarina kuvaa, mitä tapahtuu, miksi näin tapahtuu ja miten tilanteessa on suositeltavaa toimia. Tarinan ilmaisussa suositaan ohjaavaa ”tee näin” -lähestymistapaa kieltojen sijaan. Sosiaalinen tarina vastaa kysymyksiin mitä, miksi, milloin ja kuka. Ennen kaikkea sen tehtävä on välittää tietoa ja kuvata tilanteita selkeästi.[11] Sosiaalinen tarina voi olla avainnauhassa oleva kuvaviuhka, kommunikointikansio, tuloste tai seinälle heijastettu kuvasarja. Kuvamateriaalia löytyy Kehitysvammaliiton tuottamalta Papunet-verkkosivustolta: https://papunet.net/materiaalit/kuvamateriaalit/. Myös ohjeen kuvaviuhkan tekemiseen löydät Papunetin sivuilta: https://papunet.net/materiaali/kasvava-kuvaviuhka/.

Pedagogisen saavutettavuuden tavoitteena on, että jokainen voi osallistua, oppia ja onnistua omista lähtökohdistaan käsin. Kun opetuksessa huomioidaan ihmisten moninaiset tarpeet, oppimistavat ja osallistumisen mahdollisuudet, syntyy turvallinen ja yhdenvertainen oppimisympäristö, joka tukee osallisuutta ja merkityksellisiä oppimiskokemuksia.

11.2 Lisätietoa pedagogisen saavutettavuuden toimista

Kulttuuria kaikille -palvelun verkkosivuston Museot ja näyttelyt -sivulta löytyy erilaisia oppaita liittyen Museoiden ja näyttelyiden saavutettavuuteen yleisötyön näkökulmasta: https://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus_tietopaketit_ja_oppaat_museot_ja_nayttelyt.

Opiskelukykyä on kuvattu hyvin Suomen ylioppilaskuntien liiton Kyky-projektin verkkosivuilla: https://www.opiskelukyky.fi/. Tämä antaa eväitä huomioida pedagogiikassakin saavutettavuuden osa-alueita.

Kommunikointikeinoista löydät tietoa Kehitysvammaliitto ry:n Papunetin Tietoa-sivustolta: https://papunet.net/tietoa/, jossa erilliset alasivut muun muassa kommunikointikeinoista, vuorovaikutuksesta, kommunikoinnin apuvälineistä ja opasvihkosille.

Luvun viitteet

1 Tampereen yliopisto/ Teaching and Learning Centre; Opetushallitus; Opiskelukyky/Kyky-projekti/ Suomen ylioppilaskuntien liitto (SYL) ry; Opetushallitus 2014.

2 Opetushallitus 2014.

3 Opetushallitus 2014.

4 Tampereen yliopisto/ Teaching and Learning Centre; Opetushallitus; Opiskelukyky/Kyky-projekti/ Suomen ylioppilaskuntien liitto (SYL) ry; Opetushallitus 2014.

5 Tampereen yliopisto/ Teaching and Learning Centre; Nieminen ym. 2021.

6 Tampereen yliopisto/ Teaching and Learning Centre; Nieminen ym. 2021.

7 Soveltaen Opetushallitus 2014.

8 Heikura-Pulkkinen, U. & Kujanpää, S. 2016.

9 Kujanpää S./ Suomalainen Lääkäriseura Duodecim 2023; Heikura-Pulkkinen, U. & Kujanpää, S. 2016.

10 Heikura-Pulkkinen, U. & Kujanpää, S. 2016.

11 Heikura-Pulkkinen, U. & Kujanpää, S. 2016.

12. Kulttuurin saavutettavuus

Suomessa elää useita kieli-, kulttuuri- ja vähemmistöryhmiä, kuten saamelaiset, romanit, viittomakieliset, tataarit, vanhavenäläiset sekä maahan muuttaneet yhteisöt. Lisäksi yhteiskunnan moninaisuutta rakentavat eri uskontokunnat, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, eri ikäryhmät sekä vammaiset henkilöt, joilla kaikilla on omat kieli-, kulttuuri- ja yhteisökohtaiset erityispiirteensä. Perustuslaillisilla vähemmistöillä, kuten saamelaisilla, romaneilla ja viittomakielisillä, on Suomen perustuslain (731/1999) 17 §:n mukainen oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, minkä lisäksi viittomakielisten oikeuksista säädetään erikseen viittomakielilaissa.[1]

Kulttuurin saavutettavuus tarkoittaa sitä, että kulttuuri ja taide ovat kaikkien ulottuvilla sekä osallistujina, kokijoina että tekijöinä. Se toteutuu, kun kieli-, kulttuuri- ja muilla vähemmistöillä on yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua kulttuurielämään sekä ylläpitää, kehittää ja tehdä näkyväksi omaa kulttuuriaan. Kulttuurin saavutettavuuteen kuuluu myös mahdollisuus tuoda omaa luovuutta esiin ja tulla nähdyksi osana yhteiskunnan moninaisuutta ja yhteistä kulttuuriperintöä.[2]

Museokentällä kulttuurin saavutettavuus liittyy lisäksi siihen, ketkä ja mitkä ilmiöt tallennetaan osaksi kulttuuriperintöä. Museoiden kokoelmat rakentuvat valinnoista, jotka vaikuttavat siihen, millaiset ihmiset, yhteisöt, ilmiöt ja kokemukset tulevat dokumentoiduiksi ja näkyviksi. Kun nykydokumentoinnissa huomioidaan myös vähemmistöjen ja muiden usein aliedustettujen ryhmien näkökulmat, kulttuuriperintö välittää monipuolisemman kuvan yhteiskunnasta ja sen moninaisuudesta tuleville sukupolville sekä vahvistaa eri ryhmien mahdollisuuksia tunnistaa itsensä osaksi yhteistä kulttuurihistoriaa.[3] Näin kulttuurisen saavutettavuuden edistäminen ei tarkoita ainoastaan pääsyä kulttuurin pariin, vaan myös mahdollisuutta tulla näkyväksi osana yhteistä kulttuuriperintöä.

12.1 Lisätietoa kulttuurisesta saavutettavuudesta

Kulttuurisen saavutettavuuden kehittämisen tueksi on saatavilla useita oppaita, selvityksiä ja verkkoaineistoja. Opetus- ja kulttuuriministeriön Kulttuurin saavutettavuus ja moninaisuus -sivusto kokoaa yhteen aiheeseen liittyviä ohjelmia, raportteja ja selvityksiä sekä tietoa kulttuuristen oikeuksien edistämisestä: https://okm.fi/kulttuurin-saavutettavuus. Sivulla on linkkejä aiheeseen lisää tutustumiseen, raportteja ja selvityksiä, kuten Opetus- ja kulttuuriministeriön toimenpideohjelma *Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi: Opetus- ja kulttuuriministeriön toimenpideohjelma moninaisuuden edistämiseksi taiteen ja kulttuurin alalla.*

Käytännön työkaluja tarjoaa esimerkiksi Yhdenvertainen Oulu2026 -hankkeessa tuotettu Kulttuuripalvelujen moninaisuuden edistämisen opas. Oppaassa käsitellään muun muassa yhdenvertaisuutta, osallisuutta, turvallisemman tilan periaatteita, autismiystävällisyyttä sekä kulttuuritapahtumien saavutettavuutta: https://www.ouka.fi/kulttuuripalvelujen-moninaisuuden-edistamisen-opas/opas.

Lisäksi Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisema Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus -loppuraportti sisältää suosituksia sekä toimenpide-ehdotuksia kulttuuristen oikeuksien, saavutettavuuden ja moninaisuuden edistämiseksi (PDF): https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/849598bc-63a4-4aaf-bf21-f96da879b29d/content.

Luvun viitteet

1 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2023; Kotus: Yleistä vähemmistökielistä; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2021; Finlex 2015: Viittomakielilaki 359/2015; Finlex: 1999. Suomen perustuslaki 731/1999; Opetushallitus.

2 Opetus- ja kulttuuriministeriö 2021; Opetushallitus.

3 UNESCO 2015; Helsingin yliopisto; Suomen Museoliitto 2026; Suomen valokuvataiteen museo; Suomen Museoliitto 2024.

13. Luova eli vaihtoehtoinen saavutettavuus

Saavutettavuus määritellään yleisesti periaatteeksi, jonka mukaan mahdollisimman moni ihminen voi käyttää palveluita, sisältöjä ja ympäristöjä yhdenvertaisesti riippumatta toimintakyvystä tai tilanteesta. Museoissa saavutettavuus voi liittyä esimerkiksi näyttelyihin, kokoelmiin, digitaalisiin palveluihin, tapahtumiin, viestintään sekä museotiloihin.[1]

Perinteisen saavutettavuusajattelun rinnalle on viime vuosina kehittynyt suuntaus, jota kutsutaan vaihtoehtoiseksi tai luovaksi saavutettavuudeksi. Tässä työssä käytän termiä luova saavutettavuus. Sen lähtökohtana on ajatus siitä, ettei saavutettavuus ole pelkästään tekninen ratkaisu tai valmiiseen sisältöön jälkikäteen lisättävä saavutettavuusratkaisu, vaan osa laajempaa yhteiskunnallista, taiteellista ja eettistä kokonaisuutta. Suuntausta ovat kehittäneet erityisesti vammaiset tutkijat, taiteilijat ja saavutettavuusalan toimijat yhdessä liittolaistensa kanssa. Luova saavutettavuus ei korvaa perinteistä saavutettavuustyötä eikä -vaatimuksia. Sen tavoitteena on täydentää niitä tuomalla saavutettavuuskeskusteluun enemmän moninaisuutta, joustavuutta, kokemuksellisuutta ja käyttäjien erilaisia näkökulmia.[2]

Luovassa saavutettavuudessa korostuvat moniaistisuus, joustavuus ja saavutettavuuden huomioiminen jo suunnittelun alkuvaiheessa. Lähtökohtana on ajatus, ettei yksi ratkaisu sovi kaikille eikä kaikkien tarpeita voida huomioida pelkästään standardien avulla. Luova saavutettavuus pyrkii haastamaan vakiintuneita käytäntöjä ja lisäämään käyttäjien osallistumista, moniäänisyyttä sekä erilaisia tapoja kokea sisältöjä. Samalla tarkastellaan kriittisesti sitä, ketkä pääsevät osallistumaan sisällöntuotantoon ja päätöksentekoon sekä keiden tarpeet jäävät edelleen huomioimatta saavutettavuusratkaisuissa. Näin saavutettavuus nähdään ennen kaikkea keinona edistää yhdenvertaisuutta ja rakentaa oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa, ei vain lainsäädännöllisenä velvoitteena tai teknisenä palveluna.[3]

Yleinen saavutettavuus perustuu usein kaikille sopivan suunnittelun ajatukseen, jossa pyritään luomaan mahdollisimman monelle sopivia ratkaisuja. Vaikka tällaiset ratkaisut ovat edelleen välttämättömiä, ne eivät aina huomioi kaikkien käyttäjien tarpeita tai kokemuksia. Luovan saavutettavuuden näkökulmasta saavutettavuus ei tarkoita vain mahdollisimman samanlaisen kokemuksen tarjoamista kaikille, vaan myös erilaisten kokemisen tapojen tunnistamista ja arvostamista.[4]

Luova saavutettavuus laajentaa tätä näkökulmaa korostamalla vammaisten ihmisten aktiivista roolia sekä kulttuurin tekijöinä että kokijoina. Saavutettavuus nähdään vuorovaikutteisena prosessina, jossa vammaiset ihmiset osallistuvat suunnitteluun, päätöksentekoon ja sisällöntuotantoon itse, eivät pelkästään palveluiden käyttäjinä. Tämä liittyy laajemmin disability arts -ajatteluun, jossa vammaisuus nähdään taiteellisena, kulttuurisena ja yhteiskunnallisena näkökulmana eikä ainoastaan lääketieteellisenä tai toimintakykyyn liittyvänä kysymyksenä. Museoissa tämä voi tarkoittaa sitä, että vammaiset ihmiset osallistuvat näyttelyiden, yleisötyön, tapahtumien ja sisältöjen suunnitteluun sekä oman kokemuksensa että asiantuntemuksensa kautta.[5]

Erityisesti luova saavutettavuus tarkoittaa toimintatapaa, jossa saavutettavuus integroidaan osaksi suunnitteluprosessia alusta alkaen. Saavutettavuusratkaisut, kuten kuvailutulkkaus, tekstitys tai moniaistiset elementit, eivät tällöin ole erillisiä lisäyksiä valmiiseen teokseen, näyttelyyn tai palveluun, vaan ne vaikuttavat sisältöjen muotoon, rakenteeseen, rytmiin ja ilmaisukeinoihin. Esimerkiksi vaihtoehtoisessa kuvailutulkkauksessa kuvailutulkkaus voi olla osa taiteellista tai sisällistä kokonaisuutta eikä pelkästään neutraali tiedonvälityksen väline. Tällöin saavutettavuus vaikuttaa suoraan siihen, miten sisältö suunnitellaan ja koetaan. Saavutettavuus voi toimia inspiraationa tarinankerronnalle, visuaalisille ratkaisuille, näyttelyarkkitehtuurille, moniaistisille kokemuksille ja äänimaailmalle sekä avata uusia tapoja rakentaa kulttuurisia kokemuksia.[6]

Museoissa luova saavutettavuus voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että näyttelyihin suunnitellaan alusta lähtien erilaisia tapoja vastaanottaa tietoa, kokea sisältöjä ja osallistua niiden tulkintaan. Saavutettavuus voi vaikuttaa myös siihen, millaisia tarinoita näyttelyissä kerrotaan, kenen näkökulmia nostetaan esiin ja millä tavoin kävijät voivat osallistua kulttuuriperinnön tulkintaan. Samalla koko työryhmä osallistuu saavutettavuuden kehittämiseen, ja myös työskentelyolosuhteita tarkastellaan saavutettavuuden näkökulmasta. Näin saavutettavuus ei hyödytä ainoastaan yleisöä, vaan myös museoalan ammattilaisia, yhteistyökumppaneita ja yhteisöjä. Luova saavutettavuus voi auttaa tuomaan esiin aiempaa monipuolisempia näkökulmia ja luomaan uusia tapoja kohdata kulttuuriperintöä.[7]

Tutkimuksissa ja saavutettavuusohjeistuksissa korostetaan yhä enemmän sitä, että saavutettavuus tulisi huomioida jo sisältöjen suunnitteluvaiheessa eikä vasta jälkikäteen tehtävinä korjauksina. Luovassa saavutettavuudessa tämä näkyy jatkuvana kehittämisenä, käyttäjien kuuntelemisena ja eri toimijoiden välisenä yhteistyönä. Näin saavutettavuus nähdään osana kulttuurista osallistumista, yhdenvertaisuuden edistämistä ja yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta. Luovassa saavutettavuudessa saavutettavuus nähdään myös osana kävijän kokemusta eikä pelkästään teknisenä tai hallinnollisena vaatimuksena.[8]

Luovan saavutettavuuden tavoitteena on rakentaa yhdenvertaisempaa ja moniäänisempää kulttuuria, jossa erilaiset kokemukset ja tavat hahmottaa maailmaa nähdään arvokkaina. Tällöin saavutettavuus ei ole vain keino mukauttaa olemassa olevia rakenteita, vaan mahdollisuus uudistaa toimintatapoja, lisätä osallistumisen mahdollisuuksia ja luoda uusia tapoja kohdata kulttuuriperintöä.[9] Museoissa luova saavutettavuus voi parhaimmillaan toimia sekä yhdenvertaisuuden edistämisen välineenä että uudenlaisen kulttuurisen ajattelun ja luovuuden lähteenä. Samalla se kannustaa näkemään saavutettavuuden mahdollisuutena luoda uudenlaisia sisältöjä, näkökulmia ja osallistumisen tapoja sen sijaan, että sitä tarkasteltaisiin ainoastaan velvoitteena tai erityisjärjestelynä.

Luvun viitteet

1 Kuntaliitto: Mitä on saavutettavuus, mitä sillä saavutetaan ja ketkä siitä hyötyvät?; Invalidiliitto: Saavutettavuus; Web Content Accessibility Guidelines, W3C 2024; Accessibility Checker 2024.

2 Di Giovanni, E. 2025; Ketola, A. ym. 2026; TiksiTiksi.

3 Captitles 2024; TiksiTiksi; Ketola, A. ym. 2026, Di Giovanni, E. 2025.

4 W3C 2024; LA County Department of Arts and Culture 2020; Ketola, A. ym. 2026.

5 Di Giovanni, E. 2025; Ketola, A. ym. 2026; Britannica; FasterCapital 2024.

6 Captitles 2024; TiksiTiksi; Ketola, A. ym. 2026; Nonsuch Foundation 2025.

7 Kulttuuria kaikille -palvelu 2009; Kulttuuria kaikille -palvelu 2021; Sani, M. 2018; Oulun kaupunki: 8. Kulttuuritapahtumien ja viestinnän saavutettavuus -tarkistuslista; Ketola, A. ym. 2026; Di Giovanni, E. 2025; Nonsuch Foundation 2025.

8 Avoin tiede 2022; Di Giovanni, E. 2025; Ketola, A. ym. 2026.

9 Britannica; Ketola, A. ym. 2026; LA County Department of Arts and Culture 2020.

14. Yhdenvertaisuuden sanastoa

Tässä luvussa käyn läpi lyhyesti yhdenvertaisuuteen liittyvää sanastoa. Olen laajemman sanaston koonnut *Sensitiivisen kielen sanasto ja moninainen termistö* -julkaisuun. Se on julkaistu Museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto TAKO ry:n verkkosivuilla yhdessä tämän julkaisun kanssa.

14.1 Moninaisuus

Jokaisella ihmisellä on monia rinnakkaisia ominaisuuksia ja rooleja ympäröivässä maailmassa. Tätä inhimillistä ilmiötä kutsutaan moninaisuudeksi, ja se tarkoittaa ihmisten välisten taustojen, identiteettien, kokemusten sekä elämäntilanteiden yksilöllistä kirjoa. Jokainen ihminen on ainutlaatuinen ja kuuluu samanaikaisesti useisiin erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin. Moninaisuus ei siten koske vain tiettyjä vähemmistöjä, vaan se koskettaa kaikkia ihmisiä ja on erottamaton osa yleistä ihmisyyttä.[1]

Moninaisuuden käsitteen avulla edistetään suvaitsevaisuutta, yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja inkluusiota, mikä auttaa välttämään erojen liiallista korostamista tai vastakkainasettelua ihmisten välillä. Moninaisuutta määrittäviä yksilöllisiä ominaisuuksia ovat muun muassa sukupuoli, ikä, seksuaalinen suuntautuminen, vammaisuus, terveydentila, uskonto, vakaumus, kieli, etninen alkuperä, kansalaisuus ja sosioekonominen asema sekä koulutustausta ja poliittiset näkemykset. Suomessa on aina elänyt kulttuurisesti ja kielellisesti moninaisia ihmisryhmiä. Maassamme asuukin useita historiallisia vähemmistöjä, kuten alkuperäiskansa saamelaiset, suomenruotsalaiset, romanit, inkerinsuomalaiset, karjalaiset, juutalaiset ja tataarit, joiden rinnalla moninaisuutta rakentavat myöhemmin maahan muuttaneet ryhmät ja heidän jälkeläisensä.[2]

Moninaisuus ei tarkoita pelkästään eri ihmisryhmien välisiä eroja, vaan se kattaa myös tietyn ominaisuuden sisäisen vaihtelun. Esimerkiksi vammaisten henkilöiden toimintakyvyssä on laajaa yksilöllistä vaihtelua, mikä vaikuttaa suoraan saavutettavuustarpeiden laatuun ja määrään sekä yksilön osallisuuteen. Moninaisuutta esiintyykin jokaisen vähemmistöryhmän sisällä, mutta erilaiset vammaiset ihmiset ovat edelleen usein aliedustettuina yhdenvertaisuutta ja osallisuutta käsittelevissä yhteiskunnallisissa keskusteluissa.[3]

Vähemmistöt joutuvat usein kohtaamaan valtakulttuurin näkymättömiä normeja, kuten valkoisuuden normin, heteronormin, binäärisen sukupuolinormin, cisnormin sekä kykeneväisyyden normin eli ableismin. Nämä sosiaaliset normit määrittävät huomaamattomasti sitä, mitä yhteiskunnassa pidetään itsestään selvänä, oletettuna tai hyväksyttynä. Ne perustuvat historiallisiin ja yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin, jotka suojaavat normeihin mukautuvia ihmisiä. Kuitenkin ne asettavat toiset etuoikeutettuun asemaan ja toiset marginaaliin.[4]

Normipaineen seurauksena vähemmistöihin kuuluvat ihmiset voivat kokea valtakulttuurin kirjoittamattomat säännöt ja käytännöt tasa-arvottomina. Tämä voi johtaa siihen, että

yksilö alkaa maskata eli muokata käyttäytymistään normin mukaiseksi ja piilottaa omia piirteitään hyväksynnän ja torjutuksi tulemisen välttämiseksi. Maskaaminen toimii usein selviytymiskeinona, mutta pitkäaikaisena se voi heikentää kokemusta omasta autenttisuudesta ja kuormittaa psyykkistä hyvinvointia.[5]

Tällainen jatkuva sosiaalinen kuormitus, ympäristöön sopeutuminen ja omana itsenään olemisen pelko altistavat vähemmistöstressille. Vähemmistöstressillä tarkoitetaan haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien kokemaa pitkäkestoista ja kroonista henkistä kuormitusta, joka kumpuaa syrjintäkokemuksista, arjen mikroaggressioista sekä jatkuvasta varuillaan olosta ja torjutuksi tulemisen pelosta. Tämä kuormitus heikentää yksilön psyykkistä hyvinvointia ja identiteetin kehitystä ilmentyen usein ahdistuksena. Moninaisuuden tietoisella huomioimisella ja normikriittisellä tarkastelulla on mahdollista kuitenkin purkaa haitallisia rakenteita, tukea yhteisön psykologista turvallisuutta sekä luoda perustan aidolle yhdenvertaisuudelle, osallisuudelle ja yhteiskunnallisen kuulumisen kokemukselle.[6]

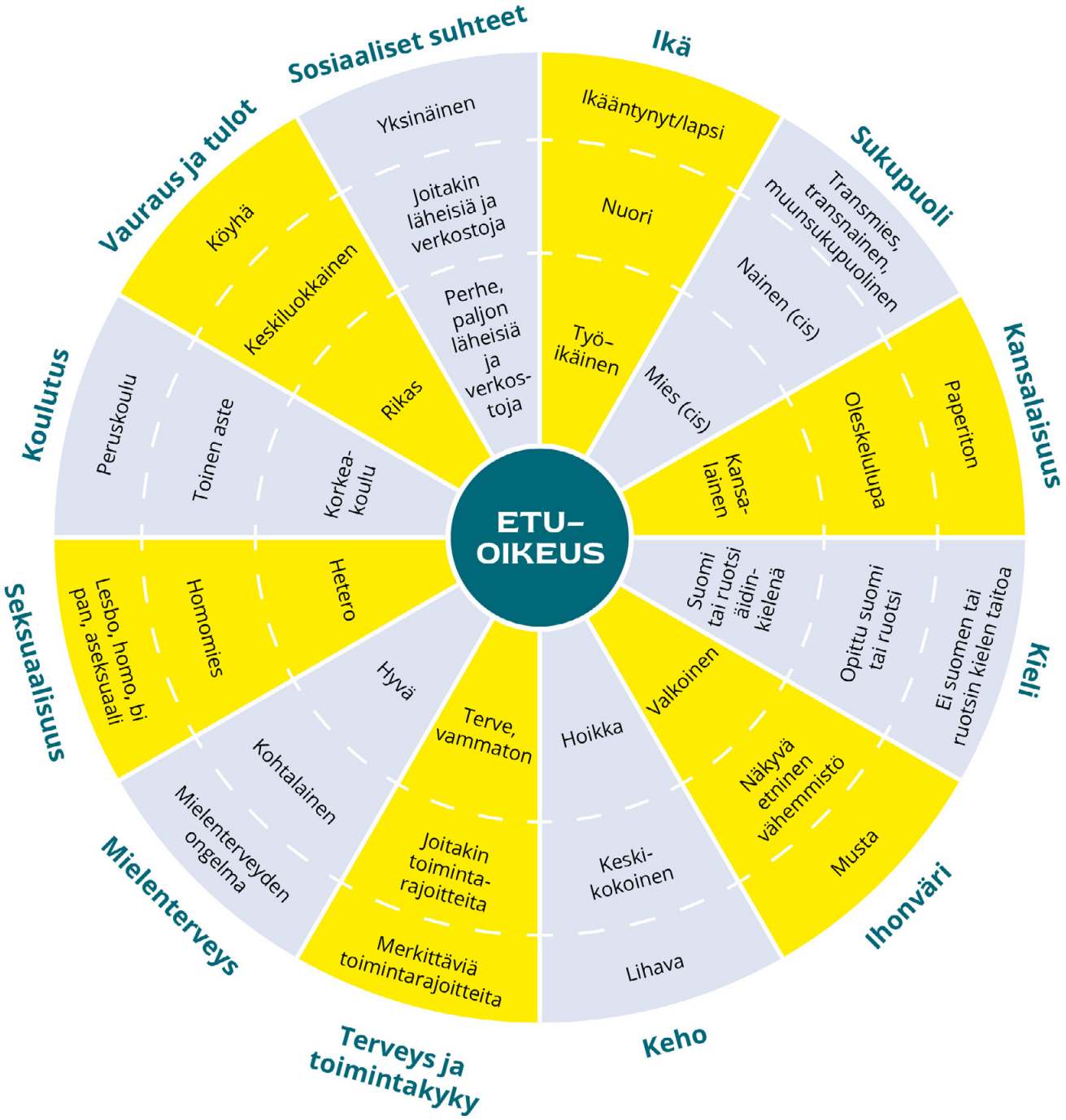
Moninaisuuden huomiointi palvelee kaikkien etua. Se tarkoittaa ihmisten välisten erojen kunnioittamista, turvallisen ilmapiirin luomista, tilojen ja palvelujen saavutettavuutta sekä henkilökunnan avointa asennetta. Kyse on ennakkoluulottomasta ja yhdenvertaisesta palvelusta eli sosiaalisesta saavutettavuudesta, jolla varmistetaan, että jokainen tuntee itsensä tervetulleeksi ja hyväksytyksi.[7]

Ilmiötä, jossa jokaisella on päällekkäisiä sekä etuoikeuttavia että marginalisoivia ominaisuuksia, kutsutaan intersektionaalisuudeksi. Intersektionaalisuutta voidaan kuvata esimerkiksi etuoikeuskehän avulla, jossa henkilön asema suhteessa eri ominaisuuksiin näkyy graafisesti.[8]

Etuoikeuskehä (kuva seuraavalla sivulla), englanniksi Wheel of Privilege tai Wheel of Power and Privilege, on visuaalinen ja reflektiivinen työkalu, jota hyödynnetään yhdenvertaisuus-, moninaisuus- ja saavutettavuustyössä erityisesti oppilaitoksissa, julkisella sektorilla sekä kulttuuriorganisaatioissa. Kehän tarkoituksena on tehdä näkyväksi, miten sosiaalinen valta, resurssit ja mahdollisuudet jakautuvat yhteiskunnassa eri ryhmien välillä. Sen suomalainen versio pohjautuu kansainvälisiin esikuviin.[9]

Etuoikeuskehä perustuu intersektionaaliseen viitekehykseen, jonka mukaan yksilön yhteiskunnalliseen asemaan vaikuttaa useiden eri identiteettien ja rakenteellisten tekijöiden risteävä yhteisvaikutus. Tätä näkökulmaa on sovellettu laajasti myös suomalaisissa yhdenvertaisuus- ja tasa-arvokoulutuksissa, joissa etuoikeuskehää hyödynnetään käytännön työkaluna oman aseman, etuoikeuksien sekä normatiivisten lähtökohtien kriittisessä tarkastelussa.[10]

Etuoikeuskehän keskeinen vahvuus, myös museoalalla, on sen kyky tukea institutionaalista itsetutkiskelua. Se auttaa museoammattilaisia tarkastelemaan kriittisesti sitä, millaisille kävijöille, työntekijöille ja sidosryhmille museopalvelut on lähtökohtaisesti suunniteltu, ja ketkä puolestaan kohtaavat esteitä fyysisessä, sosiaalisessa, kielellisessä tai kulttuurisessa saavutettavuudessa.[11]

Kuva 5. Etuoikeuskehä muokattuna suomalaiseen 2020-luvun yhteiskuntaan sopivaksi. Etuoikeuskehä kuvaa yksilön ominaisuuksia suhteessa siihen, asettavatko ne hänet yhteiskunnassa etuoikeutettuun asemaan vai kuuluuko hän marginaaliin. Mitä lähempänä kehän keskustaa jokin ominaisuus sijaitsee, sitä enemmän rakenteellisia etuoikeuksia se yksilölle tuottaa.[12]

Etuoikeuskehä tarjoaa yhteisen kielen keskusteluille, jotka liittyvät esimerkiksi:

- siihen, kuka tunnistaa museon sisällöt omikseen;
- kenelle museon tilat ja palvelut ovat vaivattomia käyttää;
- kenen tieto, kokemus ja historia pääsevät osaksi kokoelmia ja näyttelyitä.

Suomalaisessa saavutettavuus ja osallisuuskeskustelussa on korostettu, että monet käytännöt, museoissakin, perustuvat hiljaisiin oletuksiin esimerkiksi kielitaidosta, toimintakyvystä tai kulttuurisesta pääomasta. Etuoikeuskehän kaltaiset työkalut auttavat tekemään nämä oletukset näkyviksi.[13]

Lisäksi kehää voidaan hyödyntää henkilöstökoulutuksissa empatiakyvyn ja näkökulmanvaihdon tukena. Kokemus siitä, ettei jokin arjen rakenne aiheuta itselle ongelmia, voi toimia merkkinä tiedostamattomasta etuoikeudesta.[14] Tämä oivallus on keskeinen yhdenvertaisuustyössä myös museoiden toimintaympäristöissä.

Samalla on tärkeää tunnistaa etuoikeuskehän rajoitukset. Suomessa käydyssä tasa-arvo ja koulutuskeskustelussa on esitetty kriittisiä huomioita siitä, että etuoikeuskehä voi yksinkertaistaa yhteiskunnallisia ilmiöitä ja antaa staattisen kuvan ihmisten asemasta. Kehä ei sellaisenaan tuo esiin yksilön toimijuutta, elämänkulun muutoksia tai institutionaalisten roolien merkitystä.[15]

Tämä korostuu erityisesti silloin, kun ammatillinen asiantuntijuus, organisaatiovalta ja henkilökohtaiset taustatekijät limittyvät. Etuoikeuskehän avulla ei voida tehdä suoria johtopäätöksiä yksilön kokemuksista tai motiiveista, eikä sitä tule käyttää luokittelevana tai moraalisesti arvottavana työkaluna.[16]

Useat tutkijat ovat korostaneet kouluttajan pedagogista vastuuta etuoikeuskehän hyödyntämisessä. Mikäli työkalua käytetään normatiivisesti tai syyllistävästi, se voi heikentää avointa dialogia ja lisätä vastakkainasettelua osallistujien välillä. Tästä syystä kehä toimii parhaiten reflektiivisenä keskustelunavauksena. Se ei sellaisenaan sovellu kokonaisvaltaiseksi tai tyhjentäväksi yhteiskunnan selitysmalliksi.[17]

Museoalalla etuoikeuskehän tarkoituksenmukainen käyttö edellyttää, että se nähdään yhtenä työkaluna muiden joukossa, ei itsenäisenä ratkaisuna yhdenvertaisuustyölle. Kehä voi tukea saavutettavuuden ja osallisuuden kehittämistä, kun sitä täydennetään:

- kävijä ja yhteisövuoropuhelulla,
- kokemustiedolla ja osallistavilla menetelmillä,
- lainsäädäntöön ja hyviin käytäntöihin perustuvalla saavutettavuustiedolla.

Kun etuoikeuskehää käytetään kontekstisensitiivisesti eli tilanteen ja toimintaympäristön erityispiirteet huomioiden sekä dialogisesti, se voi vahvistaa museoiden roolia moniäänisinä, oppivina ja yhteiskunnallisesti merkityksellisinä toimijoina sen sijaan, että se typistäisi monimutkaisia kysymyksiä yksinkertaisiksi vastakkainasetteluiksi.[18]

14.2 Yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuus on Suomen perustuslakiin kirjattu perusoikeus. Se tarkoittaa, että kaikilla ihmisillä on samat ihmisoikeudet ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollisuudet riippumatta esimerkiksi kansalaisuudesta, etnisestä alkuperästä, seksuaalisesta suuntautumisesta, iästä, sukupuolesta, vammasta, sairaudesta tai muista näihin rinnastettavista tekijöistä. Kaikki ihmiset ovat samanarvoisia, eikä ketään saa asettaa eriarvoiseen asemaan ilman hyväksyttävää perustetta.[19]

Yhdenvertaisuuden edistämisessä keskeisiä ovat turvallisemman tilan periaatteet ja yhdenvertaisuuslain noudattaminen käytännössä. Turvallisempi tila tarkoittaa fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti mahdollisimman turvallista ympäristöä, jossa ketään ei syrjitä, häiritä tai vähätellä. Koska täysin turvallista tilaa ei voida taata kaikille, turvallisemman tilan periaatteet toimivat käytännön työkaluna kunnioittavan ja osallistavan ilmapiirin rakentamisessa niin asiakastyössä kuin työyhteisön sisällä.[20]

Turvallisemman tilan periaatteisiin kuuluu keskeisesti toisten kunnioittaminen, arvostava ja asiallinen vuorovaikutus sekä erilaisuuden huomioiminen ilman ennakkoluuloja tai oletuksia. Jokaisella on vastuu omasta toiminnastaan ja yhteisestä ilmapiiristä: epäasialliseen käytökseen tulee puuttua, ja palautetta tulee voida antaa ja vastaanottaa rakentavasti. Lisäksi tavoitteena on luoda ympäristö, jossa jokainen voi osallistua tasavertaisesti, ilmaista itseään vapaasti ja kokea olevansa hyväksytty omana itsenään.[21]

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta, ehkäistä syrjintää ja vahvistaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Laki koskee kaikkea julkista toimintaa, myös museoita, ja kieltää syrjinnän laajalla joukolla henkilöön liittyviä perusteita. Syrjintää voi tapahtua myös virheellisiin oletuksiin perustuen, ja sitä voi ilmetä palveluissa, työelämässä tai koulutuksessa.[22]

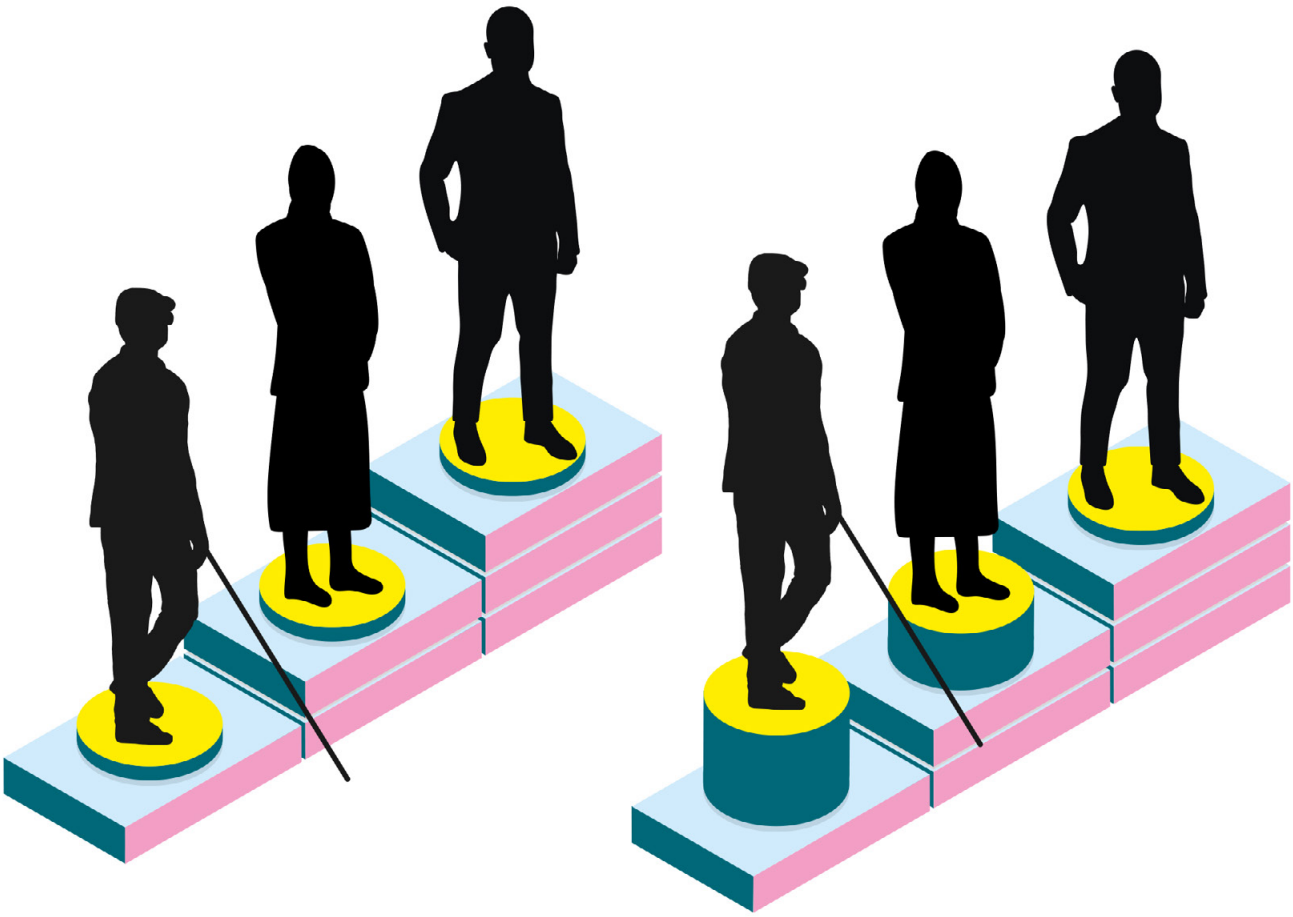
14.2.1 Muodollinen yhdenvertaisuus

Muodollinen yhdenvertaisuus on sitä, että kaikkia kohdellaan aina samalla tavalla ja heille tarjotaan näennäisesti samat palvelut ja mahdollisuudet. Tavoitteena on tasapuolisuus ja reiluus. Pelkkä samanlainen kohtelu ei kuitenkaan aina johda tosiasiallisen yhdenvertaisuuden mahdollisuuksiin, sillä se jättää huomioimatta erilaiset lähtökohtaiset erot, kuten terveydentilan, sukupuolen, iän ja kielen, sekä resurssit ja tarpeet. Tämän vuoksi muodollinen yhdenvertaisuus voi johtaa eriarvoisiin lopputuloksiin palveluissa ja osallistumismahdollisuuksissa. Siksi on tärkeää pyrkiä tosiasialliseen yhdenvertaisuuteen, jossa palveluja ja toimintatapoja mukautetaan siten, että mahdollisimman moni voi tosiasiallisesti osallistua ja hyötyä niistä.[23]

14.2.2 Tosiasiallinen yhdenvertaisuus

Tosiasiallinen yhdenvertaisuus tarkoittaa yhdenvertaisuutta, joka toteutuu lopputulosten suhteen kaikille erilaisista lähtökohdista ja mahdollisuuksista riippumatta. Tämän saavuttamiseksi palvelut ja toimintatavat on mukautettava sellaisiksi, että jokainen voi aidosti päästä niistä osalliseksi. Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden tavoitteena on varmistaa, että kaikilla on yksilöllisistä taustoistaan huolimatta yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua, hyödyntää palveluita ja toimia täysivaltaisesti yhteiskunnassa.[24]

Museoalalla tosiasiallinen yhdenvertaisuus voi käytännössä tarkoittaa viestinnän selkeyttämistä, fyysisen saavutettavuuden parantamista, monikielisten vaihtoehtojen tarjoamista sekä asiakaspalvelutilanteiden sovittamista erilaisille kävijöille. Yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttääkin usein kohtuullisten mukautusten tekemistä yksilöllisiin tarpeisiin. Yhdenvertaisuuslain mukaan näiden tarpeellisten mukautusten epääminen tulkitaan suoraksi syrjinnäksi, mikä korostuu erityisesti vammaisten henkilöiden oikeusturvan kohdalla.[25]

Kuva 6. Muodollisen ja tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutumisen kuvallinen ilmaus. Muodollisen ja tosiasiallisen tasa-arvon voi kuvata samoin. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden ero on, että tasa-arvolla tarkoitetaan lähinnä sukupuolten välistä tasa-arvoa, kun taas yhdenvertaisuus koskee kaikkia väestönosia ja yksilöitä.[26]

14.2.3 Positiivinen erityiskohtelu

Positiivisesta erityiskohtelusta säädetään yhdenvertaisuuslaissa[27]. Lain mukaan positiivinen erityiskohtelu on sallittua, kun sen tavoitteena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen tai syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen. Museoalalla tämä voi tarkoittaa kohdennettuja palveluja tai tukitoimia ryhmille, joiden osallistumismahdollisuudet ovat muutoin rajalliset. Käsitteellä tarkoitetaan sellaisia oikeasuhtaisia erityistoimia, joiden avulla pyritään parantamaan niiden henkilöiden tai ryhmien asemaa, jotka ovat erityisen alttiita syrjinnälle tai muuten epäedulliselle kohtelulle. Tavoitteena on edistää tosiasiallista yhdenvertaisuutta, eikä kyse ole perusteettomien etujen myöntämisestä.[28]

Positiivinen erityiskohtelu liittyy kiinteästi yhdenvertaisuuden periaatteeseen ja syrjinnän kieltoon. Käytännössä yhdenvertaisuus ei aina toteudu kohtelemalla kaikkia täsmälleen samalla tavalla, jos lähtökohdat ovat erilaiset. Tämän vuoksi lainsäädäntö sallii erilaiset erityistoimenpiteet silloin, kun ne ovat tarpeen. Näin todellisen yhdenvertaisuuden saavuttamiseksi vähennetään ihmisten välisiä tosiasiallisia eroja ja varmistetaan tasavertaiset mahdollisuudet kaikille. Näitä toimia voidaan pitää keinoina, joiden avulla pyritään vähentämään ihmisten välisiä tosiasiallisia eroja ja edistämään tasavertaisia mahdollisuuksia.[29]

Työelämässä positiivinen erityiskohtelu antaa työnantajalle oikeudellisen ja hyväksyttävän perusteen tukea työntekijää tai työnhakijaa, joka saattaisi muuten jäädä heikompaan asemaan. Tällaiset toimet voivat olla keskeisiä työkaluja moninaisen ja yhdenvertaisen työyhteisön rakentamisessa, syrjinnän ennaltaehkäisyssä sekä yhdenvertaisen rekrytoinnin edistämisessä.[30]

Positiivisesta erityiskohtelusta käytetään toisinaan termejä positiivinen syrjintä tai käänteinen syrjintä, nämä ilmaisut ovat juridisesti harhaanjohtavia. Oikeudellisessa ja asiallisessa viestinnässä käytetään termiä positiivinen erityiskohtelu, sillä se on tarkkaan rajattua ja laissa määriteltyä toimintaa sen edellytyksistä. Positiivinen erityiskohtelu ei ole yhdenvertaisuuslain vastaista syrjintää, vaan nimenomaisesti keino syrjinnän poistamiseksi.[31]

14.3 Inklusiivisuus

Inklusiivisuus on mahdollista ymmärtää suunnittelun ja ajattelun tapana, joka edellyttää monipuolisia näkökulmia, käyttäjien osallistamista ja vakiintuneiden suunnittelukäytäntöjen kriittistä tarkastelua. Tämä edellyttää erilaisten näkökulmien mukaan ottamista, käyttäjien osallistamista sekä suunnittelukäytäntöjen monipuolistamista. Ajattelutapa liittyy läheisesti Universal Design- ja Design for All -periaatteisiin sekä saavutettavuuden, esteettömyyden ja yhdenvertaisuuden edistämiseen.[32] Inklusiivisuus ei siten ole yksittäinen toimenpide, vaan laajempi tapa hahmottaa käyttäjät ja heidän erilaiset lähtökohtansa jo suunnittelun alkuvaiheessa.

Inklusiivisuuteen kytkeytyvät olennaisesti saavutettavuus ja esteettömyys, hyväksyvät asenteet sekä selkeä ja toimiva viestintä. Inklusiivinen toimintatapa on sekä yhdenvertainen että syrjimätön ja mahdollistaa kaikkien osallistumisen yhteisiin palveluihin ja toimintoihin.

Saavutettavuus painottaa usein erityisesti vähemmistöryhmien ja erilaisten tarpeiden huomioimista, kun taas inklusiivinen lähestymistapa tavoittelee kokonaisratkaisuja, joissa kaikki ihmiset huomioidaan yhdenvertaisesti ilman ketään syrjiviä rakenteita. Molempien tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa käyttäjien välillä[33].

Inklusiivisuus on mahdollista ymmärtää suunnittelun ja ajattelun tapana, joka edellyttää monipuolisia näkökulmia, käyttäjien osallistamista ja vakiintuneiden suunnittelukäytäntöjen kriittistä tarkastelua Tämä edellyttää erilaisten näkökulmien mukaan ottamista, käyttäjien osallistamista sekä suunnittelukäytäntöjen monipuolistamista. Näin syntyy ratkaisuja, joissa käyttäjät voivat kokea olonsa tervetulleiksi ja osallisiksi jo ennen valmiin tuotteen tai palvelun käyttöönotto ja jotka vahvistavat osallisuutta ja kokemusta kuulumisesta yhteiseen kokonaisuuteen.[34]

Inklusiivisuuden ydinajatus on nähdä ihmiset yksilöinä, joilla on yhtenäiset mahdollisuudet toimia ja osallistua erilaisista lähtökohdista riippumatta. Näin inklusiivinen ympäristö on ihanteellisesti sellainen, jossa erillisiä, yksilöllisiä mukautuksia ei tarvita. Se sopii jo lähtökohtaisesti monenlaisille ihmisille. Kun mahdolliset esteet tunnistetaan ja huomioidaan ennakoivasti suunnitteluvaiheessa, inklusiivisuutta on mahdollista tarkastella ennen kaikkea ajattelutapana. Tätä lähestymistapaa kuvaavat siis myös Universal Design- ja Design for All -periaatteet, suomeksi kaikille sopiva suunnittelu tai suunnittelu kaikille, joita nykyisin pidetään pitkälti toistensa synonyymeinä.[35]

14.4 Saavutettavuusläheisyys

Saavutettavuusläheisyys on käännös yhdysvaltalaisesta Access Intimacy -käsitteestä. Se on asiakkaan kokemus saavutettavuuteen liittyvästä mukavuudesta, helpotuksesta tai viihtymisestä. Saavutettavuusläheisyys on tunne, että joku aidosti ymmärtää ja ennakoi toisen saavutettavuustarpeita. Se on kehon ja mielen rentoutumista sekä avautumista saavutettavuustarpeiden täytyttyä. Saavutettavuusläheisyys voi olla hetkellistä tai voi rakentua pitkän ajan kuluessa.[36]

Museoissa saavutettavuusläheisyys voi syntyä esimerkiksi tilanteessa, jossa työntekijä tunnistaa asiakkaan tarpeet ilman pitkää selittämistä tai kun palvelu on suunniteltu siten, että asiakas kokee tulevansa huomioiduksi ilman erillisiä pyyntöjä.

Luvun viitteet

1 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Yhdenvertaisuuden käsitteet; Opetushallitus 2014; Kulttuuria kaikille -palvelu: Mitä on moninaisuus?.

2 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Yhdenvertaisuuden käsitteet; Opetushallitus 2014; Kulttuuria kaikille -palvelu: Mitä on moninaisuus?; Työ- ja elinkeinoministeriö 2025; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo.

3 Vammaisfoorumi ry 2021; Kulttuuria kaikille -palvelu: Mitä on moninaisuus?; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Yhdenvertaisuuden käsitteet; Katsui ym. 2023; Kulttuuria kaikille -palvelu 2019/ Marti, M.

4 THL-blogi/ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2026; Seta ry: Sateenkaarisanasto: Sukupuolen moninaisuus; Keskinen ym. 2015; Yhdenvertaisuusvaltuutettu: Seksuaali¬vähemmistöt ja yhdenvertaisuus.

5 ADHD-liitto: Neuromoninaisuus, häpeä ja psyykkinen turvallisuus asiantuntijatyössä; Autismiliitto: Naisten autismi: maskaaminen ja sen vaikutukset; Valomind 2026.

6 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo; Seta ry: Sateenkaarisanasto: Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus; Mielenterveystalo: Moninaisuuden huomioiminen työssäoppimisjaksolla; Jaskari, O. & Keski-Rahkonen, A. 2019; Kulttuuria kaikille -palvelu: Mitä on moninaisuus?.

7 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo; Kulttuuria kaikille -palvelu: Mitä on moninaisuus?; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2021.

8 Siukola, R. ym./ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2024.

9 Siukola, R. ym./ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2024.

10 Rastor-Instituutti: DEI-työelämässä verkkokurssi 2026; Siukola, R. ym./ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2024. Duckworth 2020; Canadian Council for Refugees (CCR).

11 Crenshaw 1989; Hankivsky ym. 2014; KSL-opintokeskus; Kaikkien AMIS -hanke 2020.

12 Sandell, R. 2007; Suomen museoliitto 2010.

13 Suomen museoliitto 2010; KSL-opintokeskus; Rastor-Instituutti: DEI-työelämässä verkkokurssi 2026.

14 Kaikkien AMIS -hanke 2020; Rastor-Instituutti: DEI-työelämässä verkkokurssi 2026.

15 Helo, A. 2022.

16 Hall, S. 2025.

17 Hankivsky, O. ym. 2014; Crenshaw, K. ym./ Hall, S. (toim.).

18 Sandell, R. 2007; Suomen museoliitto 2010.

19 Finlex 2014: Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014; Finlex 1999. Suomen perustuslaki 731/1999; Yhdenvertaisuus.fi: Mitä yhdenvertaisuus on?.

20 Oulun kaupunki; Sosiaali- ja terveysministeriö 2025.

21 Oulun kaupunki; Sosiaali- ja terveysministeriö 2025.

22 Finlex 2014: Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014; Yhdenvertaisuus.fi: Mitä yhdenvertaisuus on?.

23 Tampereen kaupunki 2023; Hyvärinen, A. ym./ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2019; Yhdenvertaisuus.fi: Mitä yhdenvertaisuus on?.

24 Yhdenvertaisuus.fi: Mitä yhdenvertaisuus on?; Hyvärinen, A. ym./ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2019.

25 Finlex 2014: Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014; Yhdenvertaisuusvaltuutettu: Kohtuulliset mukautukset.

26 Tampereen kaupunki 2023: Tampereen kaupungin toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma vuosille 2023–2025, s. 9.

27 Finlex 2014: Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.

28 Rask, R. 2009; Yhdenvertaisuusvaltuutettu: Positiivinen erityiskohtelu; Työ- ja elinkeinoministeriö: Yhdenvertaisuus työelämässä; Finlex 2014: Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014; Tukiliitto.

29 Rask, R. 2009; Finlex 2014: Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014; Työ- ja elinkeinoministeriö.

30 Jäppinen, T. 2014; Yhdenvertaisuusvaltuutettu; Ihmisoikeusliitto.

31 Jäppinen, T. 2014; Yhdenvertaisuusvaltuutettu; Finlex 2014: Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014; Ihmisoikeusliitto 2022.

32 Österlund, M. 2024; Aalto-yliopisto 2024.

33 Invalidiliitto: Saavutettavuus; Opetushallitus; Opetushallitus 2014; Sosiaali- ja terveysministeriö.

34 Tie Design 2024; Aalto-yliopisto 2024.

35 Invalidiliitto: Saavutettavuus; Österlund, M. 2024.

36 Mingus, M. 2017.

15. Sensitiivisyys ja kieli moninaisuuden huomioimisessa

Sensitiivisyydellä tarkoitetaan herkkyyttä tunnistaa ja tavoittaa toisen ihmisen tunteita ja kokemuksia sekä kykyä mukauttaa omaa toimintaa ja vuorovaikutusta suhteessa niihin. Sensitiivinen toiminta perustuu empatiaan, kuuntelemiseen ja kiinnostuneeseen läsnäoloon sekä valmiuteen tarkastella omaa käyttäytymistä ja asenteita tilanteen ja toisen ihmisen näkökulmasta. Keskeistä on kyky huomioida toisen yksilöllinen tilanne ja kohdata hänet kunnioittavasti ilman ennakko-oletuksia.[1]

15.1 Kulttuurisensitiivisyys, kulttuurinen kompetenssi ja kulttuurisen moninaisuuden huomioiminen

Kulttuurisensitiivisyys on sensitiivisyyden muoto, joka liittyy kulttuurienväliseen vuorovaikutukseen. Se tarkoittaa halua, kykyä ja herkkyyttä kohdata eri taustoista tulevia ihmisiä ymmärtävästi ja kunnioittavasti. Kulttuurisensitiivisyys perustuu tietoisuuteen kulttuurien välisistä eroista ja yhtäläisyyksistä sekä ymmärrykseen siitä, että ihmisten kulttuuri- ja kokemustausta voivat vaikuttaa heidän arvoihinsa, oppimiseensa ja käyttäytymiseensä. Tavoitteena on luoda kunnioittava ilmapiiri, jossa moninaisuus nähdään voimavarana. Se edellyttää valmiutta kohdata toinen ihminen kunnioittavasti silloinkin, kun erilaiset taustatekijät voivat vaikeuttaa vuorovaikutusta tai yhteistoimintaa. Keskeistä on myös halu rakentaa siltoja eri ihmisten ja kulttuurien välille.[2]

Kulttuurisensitiivisyys tulee esille erityisesti asiakaskohtaamisissa. Kulttuurisensitiiviset palvelut ovat luonteeltaan joustavia ja mukautuvia sekä tunnistavat erilaisten asiakkaiden yksilölliset tarpeet. Ne eivät ole erillisiä palveluja eri kohderyhmille. Lähtökohtana on, että palvelujärjestelmä mukautuu asiakkaisiin, ei asiakkaiden tarvitse sopeutua ennalta määriteltyihin palvelumuotteihin.[3]

Kulttuurisensitiivisyyden keskeisiä lähtökohtia asiakastyössä ovat:

- erilaisuuden kunnioittaminen ja syrjimättömän ilmapiirin edistäminen;
- toisen elämänkokemusten, arvojen ja vahvuuksien huomioiminen;
- oman kulttuuritaustan ja arvojen sekä siihen liittyvien asenteiden ja oletusten tiedostaminen ja reflektointi;
- toisen ihmisen tapojen, arvojen ja kokemusten kysyminen avoimesti ilman oletuksia tai yleistämistä, ilman painostusta;
- toisen kohtaaminen yksilönä, ei tietyn kulttuurin edustajana;
- yksilöllisten tarpeiden huomioiminen ja palvelujen joustava mukauttaminen niiden mukaan
- tulkkauspalvelujen, kulttuuritulkkausten tai muun kielituen hyödyntäminen mahdollisuuksien mukaan yhteisen ymmärryksen varmistamiseksi.[4]

Kulttuurisensitiivinen työote tukee sekä monikulttuurisen työyhteisön jäsenenä toimimista että ammatillista asiakastyötä. Se vahvistaa luottamusta, edistää osallisuutta ja vähentää väärinymmärryksiä kulttuurisesti moninaisissa kohtaamisissa.[5]

Kulttuurisensitiivisyys voidaan ymmärtää osana laajempaa kulttuurisen kompetenssin kokonaisuutta. Kulttuurinen kompetenssi viittaa kykyyn kohdata eri kulttuuritaustoista tulevia ihmisiä kunnioittavasti sekä edistää syrjimätöntä ja yhdenvertaista ilmapiiriä yhteiskunnassa. Se ei rajoitu vain yksilöiden väliseen vuorovaikutukseen, vaan ulottuu myös palvelujärjestelmiin ja niiden toimintaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että palveluita suunnitellaan ja toteutetaan niin, että ne ovat kaikkien saavutettavissa riippumatta kulttuurisesta tai kielellisestä taustasta. Tällöin tunnistetaan myös eri ryhmien mahdollisesti erilaiset tarpeet ja pyritään vastaamaan niihin joustavasti. Näin voidaan edistää yhdenvertaisuutta ja varmistaa, että palvelut eivät sulje ketään ulkopuolelle. Kulttuurisensitiivinen työote tukee tätä kokonaisuutta korostamalla ihmisten yksilöllistä kohtaamista. Siinä keskeistä on avoin ja kunnioittava suhtautuminen toisen taustaan sekä valmius tarkastella omia asenteita ja ennakkokäsityksiä. Tavoitteena on rakentaa vuorovaikutustilanteita, joissa jokainen tulee kuulluksi ja hyväksytyksi omana itsenään.[6]

15.2 Syrjimätön ja inklusiivinen kieli

Keskeinen osa kulttuurista kompetenssia on kielenkäyttö, sillä kieli ei ainoastaan kuvaa todellisuutta, vaan myös rakentaa ja ylläpitää yhteiskunnallisia rakenteita. Kulttuurisesti kompetentissa toiminnassa kielenkäyttö toimii välineenä sensitiivisyydelle ja yhdenvertaisuudelle, ja siksi sen keskiössä ovat sensitiivinen, syrjimätön ja inklusiivinen kieli.[7]

Näitä käsitteitä käytetään usein rinnakkain, sillä ne liittyvät tiiviisti toisiinsa. Sensitiivinen kieli tarkoittaa kulttuurista huomioimista sekä sellaisten ilmausten käyttöä, jotka eivät leimaa, loukkaa tai sulje ulkopuolelle. Syrjimätön kieli puolestaan viittaa kielenkäyttöön, joka ei loukkaa, leimaa tai aseta ihmisiä epäedulliseen asemaan esimerkiksi sukupuolen, etnisen taustan, uskonnon, toimintakyvyn, iän tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Syrjimättömyys korostaa erityisesti kielen eettistä ulottuvuutta ja yhdenvertaisuuden turvaamista. Tällöin huomio kiinnittyy siihen, millaisia ilmauksia vältetään, jotta kieli ei uusintaisi stereotypioita, ennakkoluuloja tai alistavia valtasuhteita.[8]

Inklusiivinen kieli painottaa kielen aktiivista ja osallistavaa roolia. Sen tavoitteena on tehdä tilaa moninaisuudelle, kutsua erilaisista taustoista tulevat ihmiset osaksi yhteisöä ja tehdä näkyväksi ryhmiä, jotka ovat perinteisesti jääneet kielellisesti tai yhteiskunnallisesti marginaaliin. Inklusiivinen kieli ei näin ollen ainoastaan välttele syrjintää, vaan pyrkii tietoisesti rakentamaan osallisuutta ja kuulumisen tunnetta.[9]

Käsitteellisesti voidaan todeta, että syrjimätön kieli muodostaa inklusiivisen kielen perustan. Ilman syrjimättömyyttä kieli ei voi olla inklusiivista, mutta syrjimätön kieli ei vielä automaattisesti takaa osallisuutta tai moninaisuuden aktiivista huomioimista. Näin ajatellen kaikki inklusiivinen kieli on syrjimätöntä, mutta kaikki syrjimätön kieli ei välttämättä ole vielä inklusiivista. Käytännön työelämässä, koulutuksessa ja julkishallinnon ohjeistuksissa käsitteitä käytetään kuitenkin usein rinnakkain kokonaisuuden selkeyttämiseksi.[10]

Syrjimätön ja inklusiivinen kieli tekevät asioita näkyviksi ja nimeävät ihmisten kokemuksia. Kun ihmisillä on mahdollisuus nimetä omat kokemuksensa ja identiteettinsä, he voivat paremmin ja heidän oikeuksiaan on helpompi edistää yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Tutkimusten ja kansainvälisten ohjeistusten mukaan syrjimättömän ja inklusiivisen kielen käyttö voi edistää myös työhyvinvointia, työntekijöiden jaksamista ja työn sujuvuutta, sillä se luo turvallisemman ja osallistavamman toimintaympäristön.[11]

Syrjimätön kieli voidaan jäsentää antirasistiseen, sateenkaaritietoiseen, sukupuolitietoiseen sekä toimintakykyolettamattomaan eli ei ableistiseen kieleen. Näille kaikille on yhteistä se, että ihminen asetetaan kielenkäytössä etualalle. Käytännössä tämä tarkoittaa henkilöä korostavan ja sensitiivisen termistön käyttöä sekä myönteistä suhtautumista erilaisiin kielellisiin valmiuksiin ja kielioppivirheisiin.[12]

Esimerkiksi toimintakykyä koskevassa kielenkäytössä vältetään vammaisten ihmisten välineellistämistä ja niin sanottua inspiraatiopornoa, jossa vammaisuutta käytetään muiden motivointivälineenä. Tämän vuoksi syrjimättömässä ja inklusiivisessa kielessä puhutaan mieluummin *vammaisesta henkilöstä, vammaisesta ihmisestä* tai *ihmisestä, jolla on vamma*, kuin määritellään ihminen yksinomaan ominaisuutensa kautta. Käytettävä ilmaisu riippuu kuitenkin osittain myös henkilön omasta toiveesta sekä yhteisön käyttämästä kielestä. Valtakulttuuriin kuuluvien henkilöiden ei kuitenkaan lähtökohtaisesti ole sopivaa käyttää näitä ilmaisuja.[13]

Sensitiivinen toimintatapa, kulttuurinen kompetenssi sekä syrjimätön ja inklusiivinen kieli tukevat yhdenvertaisuuden toteutumista arjen kohtaamisissa. Ne auttavat tunnistamaan erilaisia tarpeita, purkamaan ennakko-oletuksia ja rakentamaan ympäristöjä, joissa ihmiset voivat osallistua, tulla kuulluiksi ja kohdatuiksi sekä kokea kuuluvansa yhteisöön omana itsenään.

15.3 JEDI-ajattelu moninaisuuden huomioimisen tukena

Moninaisuuden huomioimisen yhtenä näkökulmana on oikeudenmukaisuus. Se tulee esille JEDI-ajattelussa, jossa JEDI, Justice, Equity, Diversity and Inclusion, korostaa oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden, moninaisuuden ja osallisuuden huomioimista organisaatioiden toiminnassa.[14]

JEDI-ajattelumalli on lähtöisin Yhdysvalloista. JEDI-ajattelun taustalla vaikuttavat 1960-luvun kansalaisoikeusliikkeet sekä syrjinnän vastainen lainsäädäntö. Näiden pohjalta tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen alkoi vähitellen vakiintua myös työelämän ja yritysmaailman käytännöiksi. Aluksi organisaatioissa korostettiin moninaisuutta ja osallisuutta (D&I), myöhemmin myös yhdenvertaisuutta (DEI), jolloin huomio siirtyi entistä vahvemmin rakenteellisten esteiden tunnistamiseen ja niiden vähentämiseen.[15]

JEDI-ajattelumalli yleistyi erityisesti 2020-luvun alussa samaan aikaan, kun esimerkiksi Black Lives Matter -liike nosti esiin rakenteellisen syrjinnän ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiä maailmanlaajuisesti. Keskustelun myötä monet organisaatiot alkoivat tarkastella kriittisesti sitä, riittääkö moninaisuuden lisääminen purkamaan eriarvoisuutta ylläpitäviä rakenteita. Tämän seurauksena DEI-malliin tuli J-kirjain, eli justice, oikeudenmukaisuus. Sen

tarkoituksena on korostaa, että yhdenvertaisuuden edistäminen ei tarkoita pelkästään eri taustoista tulevien ihmisten mukaan ottamista, vaan myös aktiivista pyrkimystä tunnistaa ja purkaa syrjiviä rakenteita sekä kehittää aidosti oikeudenmukaisia toimintatapoja. Oikeudenmukaisuusnäkökulma painottaa erityisesti vallan, resurssien ja mahdollisuuksien tasapuolisempaa jakautumista yhteisöissä ja organisaatioissa.[16]

Museoissa JEDI-ajattelu voi auttaa tarkastelemaan kriittisesti esimerkiksi kokoelmia, näyttelyitä, osallistumismahdollisuuksia, käytettyä kieltä sekä sitä, ketkä tulevat näkyviksi ja kuulluiksi museon toiminnassa.[17]

JEDI-ajattelun tavoitteena ei ole ainoastaan lisätä moninaisuuden näkyvyyttä, vaan myös tunnistaa rakenteita ja käytäntöjä, jotka voivat sulkea joitakin ihmisiä tai yhteisöjä ulkopuolelle. Se kannustaa museoita pohtimaan, keiden näkökulmat ovat edustettuina, keiden tarinoita kerrotaan ja millä tavoin erilaisille ihmisille tarjotaan mahdollisuuksia osallistua kulttuuriperinnön rakentamiseen ja tulkintaan.

Lyhyesti sanottuna JEDI-ajattelu on pyrkimystä rakentaa oikeudenmukaisempaa, yhdenvertaisempaa, moninaisempaa ja osallistavampaa tulevaisuutta. Se on reilun tulevaisuuden rakentamista.[18]

15.4 Lisätietoa moninaisuuden huomioimisen toimista

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos käsittelee Kulttuurisensitiivistä työotetta sivuillaan Kulttuurisen moninaisuuden huomiointi mielenterveyden tukemisessa: https://thl.fi/ohjeita-ammattilaisille/kulttuurisen-moninaisuuden-huomiointi-mielenterveyden-tukemisessa. Vaikka ohje on tarkoitettu sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille, sitä pystyy hyödyntämään myös kulttuurialalla. Ohjeen tavoitteena on auttaa ammattilaisia kohtaamaan eri taustoista tulevia asiakkaita kokonaisvaltaisesti mielenterveyttä edistäen.

Myös Mieli ry on laatinut sivun eri kieli- ja kulttuuritaustaisten kanssa työskentelemisen tueksi: https://mieli.fi/materiaalit-ja-koulutukset/tietoa-mielenterveyden-vahvistamisesta/maahanmuuttaneet/eri-kieli-ja-kulttuuritaustaisten-kanssa-tyoskenteleminen/.

Juuri ennen tämän teoksen julkaisua Kulttuuria kaikille -palvelu tiedotti uudesta artikkelikokoelmastaan Moninaisuus kukoistavan kulttuurin lähtökohtana - Näkökulmia kuntien yhdenvertaiseen kulttuuritoimintaan. Se käsittelee muun muassa antirasismia, monikielisyyttä ja köyhyyden kokemuksia. Artikkelikokoelma on lisäksi katsaus Kulttuuria kaikille -palvelun toiminnan painopisteisiin, arvoihin ja historiaan. Julkaisu on suunnattu ensisijaisesti kuntaorganisaatioiden kulttuuriammattilaisille. Suosittelen myös laajemmin museoalan työntekijöitä hyödyntämään teosta.

Moninaisuus kukoistavan kulttuurin lähtökohtana - Näkökulmia kuntien yhdenvertaiseen kulttuuritoimintaan artikkelikokoelma löytyy Kulttuuria kaikille -palvelun verkkosivuilta. Sen suora osoite on: https://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tietopaketit_ja_oppaat/Moninaisuus_kukoistavan_kulttuurin_lahtokohtana.pdf. PDF.

JEDI-ajattelumallista ja sen kehityksestä löytyy runsaasti tietoa verkosta.

B Lab Global esittelee JEDI-kehyksen sekä kuvaa, miksi oikeudenmukaisuus nostettiin DEI-mallin rinnalle korostamaan rakenteellisten esteiden purkamista: https://www.bcorporation.net/en-us/movement/justice-equity-diversity-inclusion/.

Northwest Area Foundation kuvaa JEDI-ajattelua yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta ja painottaa historiallisten sekä nykyisten eriarvoistavien rakenteiden tunnistamista ja korjaamista: https://www.nwaf.org/approach/justice-equity-diversity-inclusion/.

Truong ja Martinez (The EDU Ledger) käsittelevät artikkelissaan siirtymää DEI-mallista JEDI-malliin sekä oikeudenmukaisuuden korostumista erityisesti vuoden 2020 jälkeisissä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskeskusteluissa: https://www.theeduledger.com/opinion/article/15109001/from-dei-to-jedi.

Encyclopaedia Britannica esittelee DEI-ohjelmien historiallista kehitystä Yhdysvalloissa kansalaisoikeusliikkeistä työelämän moninaisuus- ja yhdenvertaisuustyöhön: https://www.britannica.com/topic/diversity-equity-and-inclusion-programs.

Center for Urban and Racial Equity tarjoaa aikajanan DEI-ajattelun kehityksestä kansalaisoikeusliikkeistä nykyisiin yhdenvertaisuus- ja moninaisuuskäytäntöihin: https://urbanandracialequity.org/deitimeline/.

Luvun viitteet

1 Balzer 2024; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Kulttuurisen moninaisuuden huomiointi mielenterveyden tukemisessa; Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) 2022.

2 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Kulttuurisen moninaisuuden huomiointi mielenterveyden tukemisessa; Setlementtiliitto 2025; EHYT ry; Umma-hanke 2024; SPEK: Maahanmuuttajien turvallisuuskouluttajakoulutus.

3 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Kulttuurisen moninaisuuden huomiointi mielenterveyden tukemisessa; SPEK: Maahanmuuttajien turvallisuuskouluttajakoulutus.

4 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Kulttuurisen moninaisuuden huomiointi mielenterveyden tukemisessa; MIELI ry; Muistiliitto; Paju, C./ Laurea-ammattikorkeakoulu 2023.

5 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Kulttuurisen moninaisuuden huomiointi mielenterveyden tukemisessa.

6 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Kulttuurisen moninaisuuden huomiointi mielenterveyden tukemisessa; MIELI ry.

7 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Kulttuurisen moninaisuuden huomiointi mielenterveyden tukemisessa; Vainikainen, E. 2022.

8 Vainikainen, E. 2022; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Kulttuurisen moninaisuuden huomiointi mielenterveyden tukemisessa.

9 Vainikainen, E. 2022.

10 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Kulttuurisen moninaisuuden huomiointi mielenterveyden tukemisessa; Vainikainen, E. 2022.

11 Vainikainen, E. 2022; Kaihlanen, A.-M. ym. 2019; UNESCO 2024.

12 Vainikainen, E. 2022; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Kulttuurisen moninaisuuden huomiointi mielenterveyden tukemisessa;

13 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL): Kulttuurisen moninaisuuden huomiointi mielenterveyden tukemisessa; Vainikainen, E. 2022; Seta ry: Sateenkaarisanasto.

14 Britannica; Center for Urban and Racial Equity.

15 Truong & Martinez 2021; Vital Communities.

16 American Alliance of Museums 2018; B Lab Global; Rastor-instituutti 2026: DEI työelämässä -verkkokurssin materiaali.

17 American Alliance of Museums; Rastor-instituutti 2026: DEI työelämässä -verkkokurssin materiaali.

18 B Lab Global; Rastor-instituutti 2026: DEI työelämässä -verkkokurssin materiaali.

16. Saavutettavuudella kohti moninaista osallisuutta

Vielä nuoruudessani esteettömyys ei ollut itsestäänselvyys. Esimerkiksi julkisissa kulkuneuvoissa oli jyrkät, korkeat portaat, jotka koin vaikeaksi nousta lievän fyysisen vammani takia. Sittemmin ymmärryksemme osallistumisen esteistä on laajentunut. Fyysiseen saavutettavuuteen kuuluu ympäristön esteettömyyden lisäksi aistiystävällisyys ja koko saavutettavuus kattaa myös muun muassa tiedon, viestinnän, palvelut, vuorovaikutuksen ja mahdollisuuden osallistua yhdenvertaisesti. Saavutettavuuden tavoitteena on vähentää osallistumisen esteitä ja vahvistaa jokaisen mahdollisuuksia toimia, tulla kohdatuksi ja käyttää palveluita omista lähtökohdistaan käsin.

Osallistuin syksyllä 2025 Nordisk Museumsforbundin konferenssiin, jonka teemana oli *Museums in Society*. Konferenssin keskusteluissa ja esityksissä korostui museoiden yhteiskunnallinen merkitys aikana, jolloin kulttuuriperintötyön merkitystä demokratialle, kansalaisoikeuksille ja yhteiskuntarauhalle on tärkeää tuoda esiin. Museoilla on mahdollisuus tarjota tiloja, joissa monenlaiset ihmiset, kokemukset ja ajattelutavat kohtaavat. Polarisaation lisääntyessä on entistä tärkeämpää vahvistaa ihmisten mahdollisuuksia kohdata erilaisia näkökulmia, osallistua yhteiseen kulttuurielämään ja kokea kuuluvansa yhteiskuntaan. Saavutettavuudessa onkin lopulta kyse siitä, että mahdollisimman moni voi osallistua kulttuuriin sekä tulla nähdyksi, kuulluksi ja kohdatuksi omana itsenään. Näin moninaisuus voi tulla esiin kaikkialla museotyössä ja kulttuuriperintö voi näyttäytyä moninaisena.

Saavutettavuustyö lähtee ihmisten moninaisuuden tunnistamisesta ja arvostamisesta. Se huomioi ihmisten moninaisuuden. Me ihmiset olemme ainutlaatuisia toimintakyvyltämme, kieliltämme, kulttuuritaustoiltamme, elämäntilanteiltamme, oppimistavoiltamme, aistiprofiileiltamme ja kokemuksiltamme. Siksi saavutettavuus ei ole yksittäinen toimenpide, tarkistuslista tai erillinen hanke, vaan luonnollinen osa museon kaikkia prosesseja, päätöksentekoa ja toimintakulttuuria.

Saavutettavuus on laaja ja monisäikeinen kokonaisuus, johon kuuluvat muun muassa fyysinen ympäristö, palvelut, viestintä, digitaaliset palvelut, tiedon ymmärrettävyys, vuorovaikutus, pedagogiikka, kulttuuri ja yhdenvertaisuus. Olen käsitellyt näitä tässä julkaisussa erillisinä lukuina, vaikka käytännössä ne limittyvät tiiviisti toisiinsa ja tukevat toisiansa. Monessa luvussa koin toistavani itseäni, niin kiinteästi osa-alueet kietoutuvat toisiinsa.

Saavutettavuuden eri osa-alueet muokkaavat osaltaan kävijän, työntekijän tai yhteistyökumppanin kokemusta siitä, kuinka saavutettava museo on ja millaiseksi hän kokee oman osallisuutensa. Yhden osa-alueen kehittäminen voi vahvistaa myös muita, mutta yhden osa-alueen huomioiminen ei yksin riitä takaamaan kokonaisvaltaista saavutettavuutta.

Museossa saavutettavuus näkyy siinä, miten helposti ihminen löytää perille, liikkuu tiloissa, saa tietoa, ymmärtää sisältöjä, osallistuu toimintaan ja kokee olevansa tervetullut. Se liittyy myös siihen, keiden kokemuksia ja näkökulmia museoissa esitellään, ketkä pääsevät

vaikuttamaan toimintaan ja keiden historia tallentuu osaksi yhteistä kulttuuriperintöämme. Näin saavutettavuus kytkeytyy olennaisesti aikaisemmin mainitsemaani yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen.

Kaikkien ihmisten tarpeisiin vastaavaa täydellistä ratkaisua ei aina ole mahdollista toteuttaa. Esteitä voi kuitenkin tunnistaa, vähentää ja ennaltaehkäistä. Tavoitteena on kehittää toimintatapoja ja ympäristöjä niin, että mahdollisimman moni voi osallistua yhdenvertaisesti. Monet ratkaisut, jotka on alun perin suunniteltu tietyn ryhmän tarpeisiin, parantavat myös kaikkien osallistujien kokemusta. Selkeä ja ymmärrettävä viestintä, helppokäyttöiset palvelut, esteettömät ja aistiystävälliset ympäristöt, löydettävät ja hahmotettavat digitaaliset palvelut sekä osallistava toimintakulttuuri helpottavat monen ihmisen toimintaa. Saavutettavuuden huomioiminen jokaisella museon osa-alueella hyödyttää siten laajasti monenlaisia ihmisiä ja parantaa museon toimintaa kokonaisuutena. Se helpottaa arkea niin asiakkaille, yhteistyökumppaneille kuin henkilöstölle.

Saavutettavuus ei kuitenkaan yksin takaa yhdenvertaisuuden toteutumista. Meidän on luotava myös toimintatapoja, joissa otamme huomioon ihmisten erilaiset tarpeet, kuuntelemme heidän kokemuksiaan ja vahvistamme mahdollisuuksia vaikuttaa. Siksi saavutettavuutta on tärkeää kehittää yhdessä erilaisten käyttäjien, yhteisöjen ja henkilöstön kanssa. Emme kehitä saavutettavuutta vain ihmisiä varten, vaan myös heidän kanssaan.

Museoilla on merkittävä yhteiskunnallinen tehtävä kulttuuriperinnön tallentajina, tulkitsijoina ja välittäjinä. Tarjoamme paikkoja, joissa ihmiset voivat kohdata historiaa, erilaisia näkökulmia ja toisiaan. Kun otamme huomioon saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden museomme strategiassa, rakenteissa, päätöksenteossa ja arjen käytännöissä, museomme voi entistä paremmin toteuttaa tätä tehtävää avoimena, moniäänisenä ja osallistavana kulttuuriperinnön toimijana. Saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden kehittäminen tukee tätä tehtävää, kun se vahvistaa mahdollisuuksia osallistua kulttuuriin sekä tulla nähdyksi osana sitä.

Saavutettavuuden, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden kehittäminen edellyttää myös jatkuvaa omien toimintatapojen, rakenteiden ja valintojen tarkastelua. Tätä näkökulmaa voi lähestyä myös JEDI-ajattelun, Justice, Equity, Diversity and Inclusion, kautta, joka korostaa oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden, moninaisuuden ja osallisuuden huomioimista kaikessa toiminnassa. Lyhyesti sanoen JEDI on reilun tulevaisuuden rakentamista.
Olen nostanut JEDI-ajattelun näkökulmia esiin vuoden 2026 aikana useissa museoalan seminaareissa, sillä se tarjoaa yhden tavan tarkastella saavutettavuuden, yhdenvertaisuuden, moninaisuuden ja osallisuuden välisiä yhteyksiä. Museotyössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sen arvioimista, ketkä pääsevät osallistumaan, keiden näkökulmat tulevat näkyviksi ja millaisia mahdollisuuksia erilaisilla ihmisillä ja yhteisöillä on vaikuttaa toimintaan. JEDI-ajattelu muistuttaa, että saavutettavuus on aktiivista pyrkimystä rakentaa oikeudenmukaisempaa, osallistavampaa ja moniäänisempää museotoimintaa.

Saavutettavuustyömme ei ole koskaan valmis. Yhteiskuntamme muuttuu, käsitteet tarkentuvat ja ymmärrys ihmisten moninaisista tarpeista syvenee. Siksi saavutettavuutta on tärkeää tarkastella säännöllisesti osana museon strategista kehittämistä ja arjen käytäntöjä. Olennaista on halu oppia, kuunnella ja uudistaa käytäntöjä yhdenvertaisemmiksi sekä

arvioida kriittisesti myös omia toimintatapojamme. Käytäntöjä on hyvä kehittää yhdessä eri yhteisöjen ja käyttäjien kanssa: emme kehitä saavutettavuutta vain ihmisiä varten, vaan myös heidän kanssaan.

Saavutettavampi ja yhdenvertaisempi museo muotoutuu jatkuvasta oppimisesta, yhteisestä kehittämisestä ja halusta tehdä kulttuuriperinnöstä yhä useamman ihmisen yhteistä omaisuutta. Parhaimmillaan saavutettavuuden parantaminen, yhdenvertaisuuden lisääminen ja moninaisuuden arvostaminen ovat luonnollinen osa kaikkea museotyötämme. Ne näkyvät teoissamme, asenteissamme, kohtaamisissamme sekä organisaatioidemme rakenteissa. Kun poistamme osallistumisen esteitä ja annamme tilaa monenlaisille ihmisille, kokemuksille ja näkökulmille, emme ainoastaan avaa museomme ovia useammille. Rakennamme myös museota, jossa yhä useampi voi kokea kulttuuriperinnön omakseen ja osallistua sen merkitysten luomiseen. Näin museo on aktiivisesti rakentamassa yhdenvertaisempaa ja osallistavampaa tulevaisuutta sekä matkalla kohti moninaisempaa osallisuutta.

Lähteet

Lukijalle

Finlex 2019. *Museolaki 314/2019*. https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2019/314, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Finlex 2014. *Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014*. https://finlex.fi/fi/lainsaadanto/2014/1325, viitattu 15. lokakuuta 2026.

ICOM 2022. *ICOM Museum Definition*. https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/, viitattu 15. lokakuuta 2026.

International Council of Museums (ICOM). PDF. *Icom Code of Ethics for Museums.* https://icom.museum/wp-content/uploads/2026/07/ICOM-Code-of-Ethics-for-Museums_2026_EN.pdf, viitattu 26. lokakuuta 2026.

Ihmisoikeuskeskus. *YK:n vammaisyleissopimus*. https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/vammaisten-henkiloiden-oikeudet/yk-n-vammaisyleissopimus/, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Invalidiliitto. *Saavutettavuus*. https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/tietoa-esteettomyydesta-ja-saavutettavuudesta/saavutettavuus, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Invalidiliitto. *YK:n vammaissopimus.* https://www.invalidiliitto.fi/vammaisuus/vammaisten-oikeudet/ykn-vammaissopimus, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Kulttuuria kaikille -palvelu. *Saavutettavuus*. https://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Kuntaliitto. *Mitä on saavutettavuus, mitä sillä saavutetaan ja ketkä siitä hyötyvät?* https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/saavutettavuusopas/2-mita-on-saavutettavuus, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. *Kulttuurin saavutettavuus ja moninaisuus.* https://okm.fi/kulttuurin-saavutettavuus, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Oulu2026 2021. PDF. *Hakemus, suomeksi toimitettu versio: Oulun matka kohti kulttuuri-ilmastonmuutosta*. https://oulu2026.eu/wp-content/uploads/2022/10/Oulu2026_hakukirja_web.pdf, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Oulun kulttuurisäätiö 2022. *Oulu2026 & Oulun kulttuurisäätiö.* https://oulu2026.eu/tietoa-meista/saatio/, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. *Vammaisten henkilöiden oikeudet*. https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/vammaisten-henkiloiden-oikeudet, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Yleinen saavutettavuus

AccessibleEU 2024. PDF. *Kognitiivinen saavutettavuus hyödyttää kaikkia: Tukilehtinen.* Euroopan saavutettavuuskeskus. https://accessible-eu-centre.ec.europa.eu/document/download/722f55d5-949f-4946-aa6a-2cf6a0215f81_fi?filename=Supporting%20guide%20Cognitive%20Accessibility%20-%20Finnish_acc.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Blackwell, A. G. 2022. *The curb-cut effect. Stanford Social Innovation Review*. https://ssir.org/articles/entry/the_curb_cut_effect, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Central Coordinating Committee ECA/ Design for All Foundation. 2003. PDF. *European Concept for Accessibility 2003: Technical Assistance Manual*. https://www.stowdzwig.pl/dokumenty/files/usuwanie-barier/eca-technical-assistance-manual-2003.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Center for Universal Design 2003. PDF. *The principles of universal design*. North Carolina State University. https://design.ncsu.edu/wp-content/uploads/2022/11/principles-of-universal-design.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Digi- ja väestötietovirasto. *Kaikille sopiva suunnittelu. Esteettömyyssanasto.* https://sanastot.suomi.fi/terminology/esteettomyys/concept/c5, viitattu 20. toukokuuta 2026.

European Commission 2019. *Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council on the accessibility requirements for products and services.* https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/882/oj/eng, viitattu 20. toukokuuta 2026.

European Commission 2020. *Union of equality: Strategy for the rights of persons with disabilities 2021–2030.* European Commission. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/enhancing-strategy-rights-persons-disabilities-2030_en, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Finlex 2014. *Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.* https://finlex.fi/fi/lainsaadanto/2014/1325, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Ihmisoikeusliitto 2022. PDF. *Ihmisoikeusliiton lausunto yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle.* https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2022/06/Lausunto_yhdenvertaisuusvaltuutetun_kertomuksesta_20062022.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Invalidiliitto. *Saavutettavuus*. https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/tietoa-esteettomyydesta-ja-saavutettavuudesta/saavutettavuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kehitysvammaliitto / Papunet 2025. *Kognitiivinen saavutettavuus.* https://papunet.net/saavutettavuus/ohjeita-ja-oppaita/kognitiivinen-saavutettavuus/, viitattu 23. tammikuuta 2026.

Kilpelä, Niina, Rakennustieto Oy / Ympäristöministeriö 2018. PDF. *Esteetön rakennus ja ympäristö.* 3. uudistettu painos. https://ym.fi/documents/1410903/38439968/Esteeton-rakennus-ja-ymparisto-EA70FE2A_FF14_4FC8_96B6_AE6B32F89BB7-144306.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kosunen, T. 2021. PDF. *Kohti saavutettavampaa korkeakoulutusta ja korkeakoulua.* Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:35. Opetus- ja kulttuuriministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/5a11307f-9ded-4070-b140-bcceaf6bdea2/content, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Krug, S. 2006. *Don't make me think! A common sense approach to Web usability.* Toinen painos. New Riders.

Kuuloliitto. *Esteettömyys*. https://www.kuuloliitto.fi/naihin-vaikutamme/esteettomyys/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kulttuuria kaikille -palvelu. *Sivusto*. https://www.kulttuuriakaikille.fi/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kulttuuria kaikille -palvelu. *Mitä on saavutettavuus?.* https://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kulttuuria kaikille -palvelu. *Mitä on saavutettavuus kulttuurikentällä?* https://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kuntaliitto. *Mitä on saavutettavuus, mitä sillä saavutetaan ja ketkä siitä hyötyvät?* https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/saavutettavuusopas/2-mita-on-saavutettavuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Neuromoninaiset 2024. *Neurovahvistava sanasto.* https://www.neuromoninaiset.fi/sanasto, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Neuromoninaiset 2024. PDF. *Osaamistarpeiden tunnistaminen. Kun asiakkaana on autisti.* https://www.theseus.fi/server/api/core/bitstreams/90f0d495-8a0b-4c20-b30a-55a401312b6b/content, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Näkövammaisten liitto. *Verkkopalvelujen saavutettavuus.* https://www.nakovammaistenliitto.fi/fi/verkkosivujen-saavutettavuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Papunet/ Kehitysvammaliitto. *Kuka hyötyy saavutettavuudesta?*. https://papunet.net/saavutettavuus/miksi-saavutettava/kuka-hyotyy-saavutettavuudesta/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Papunet/ Kehitysvammaliitto. *Kognitiivinen saavutettavuus.* https://papunet.net/saavutettavuus/ohjeita-ja-oppaita/kognitiivinen-saavutettavuus/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Saavutettavasti.fi/ Saavutettavuuskirjasto Celia. *Verkkosisältöjen saavutettavuus*. https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Selkokeskus. *Selkokielen mittari.* https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokielen-mittari/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Selkokeskus. *Selkokieli*. https://selkokeskus.fi/selkokieli/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Steinfeld, E., & Maisel, J. 2012. *Universal design: Creating inclusive environments.* John Wiley & Sons. Tietoa kirjasta: https://www.wiley.com/en-us/shop/general-introductory-architecture/universal-design-creating-inclusive-environments-p-9781118168455.

Tikka, M., Härmä, V., Häsä, J. I. A., & Tammi, T. / Käyttäytymisen ja viestinnän osaamiskeskus (CUBE) 2024. PDF. *Informaatiohyvinvointia etsimässä: Demokratia, osallisuus ja hyvinvointi digitaalisessa informaatioympäristössä* (THL – Työpaperi 68/2024). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/9b9cd643-dafe-413d-bf15-71e62d42f8fa/content, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Traficom 2025. *Tietoa saavutettavuudesta: Suunnittele kaikille -periaate.* https://saavutettavuusvaatimukset.fi/fi/tietoa-saavutettavuudesta#24817-3, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Visit Finland 2024. *Inklusiivisen matkailun opas.* Business Finland. https://www.visitfinland.fi/globalassets/visitfinland.fi/vf-julkaisut/2024/inklusiivisen-matkailun-opas.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Yhdenvertaisuus.fi/ Oikeusministeriö 2022. *Yhdenvertaisuuslaki uudistuu edistämään saavutettavuutta ja syrjinnän estämistä.* https://oikeusministerio.fi/-/yhdenvertaisuuslaki-uudistuu-monilta-osin, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2025. PDF. *Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2025*. https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/272071847/Yhdenvertaisuusvaltuutetun%20vuosikertomus%202025%20(PDF).pdf/829d8ecb-a75d-8a9e-1906-4953fcd9fe55?version=1.0&t=1787821045355, viitattu 20. toukokuuta 2026.

WHO 2001. *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF).* https://www.who.int/standards/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Fyysinen saavutettavuus

Aalto-yliopisto 2024. *Mitä on kaikille suunnittelu ja saavutettavuus?* https://www.aalto.fi/fi/tietotekniikan-laitos/mita-on-kaikille-suunnittelu-ja-saavutettavuus, viitattu 29. toukokuuta 2026.

ADHD-liitto. Blogi. *Aistiesteetön ympäristö hyödyttää jokaista,* https://adhd-liitto.fi/neuromoninaisuus-hapea-ja-psyykkinen-turvallisuus-asiantuntijatyossa/, julkaistu 29. toukokuuta 2026, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Autismiliitto 2023. *Aistitoiminta*. https://autismiliitto.fi/aistitoiminta/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Building Blocks Therapy 2025. *Creating a sensory-friendly environment.* https://buildingblockstherapy.org/creating-a-sensory-friendly-environment/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Coiffait, F.-M. 2024. *How light affects neurodiversity,* https://www.thehrdirector.com/features/diversity-and-equality/light-affects-neurodiversity/, julkaistu 23. kesäkuuta 2024, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Eficode/ Saarinen E.. Artikkeli. *Mitä eroa on saavutettavuudella ja inklusiivisuudella?.* https://www.eficode.com/fi/insights/blog/mika-on-se-ero-saavutettavuuden-ja-inklusiivisuuden-valilla, julkaistu 26, toukokuuta 2025, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Flander, N. / Oulun yliopisto 2026. PDF. *Eroon erilaisuudesta? Maskaaminen autismikirjon oppilaiden selviytymisstrategiana koulussa,* https://oulurepo.oulu.fi/bitstream/handle/10024/63257/nbnfioulu-202606114108.pdf, viitattu 16. kesäkuuta 2026.

Finlex 2017. *Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä 241/2017*. https://finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadoskokoelma/2017/241, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Hengitysliitto. *Tuoksuille herkistyminen ja tuoksuherkkyys.* https://www.hengitysliitto.fi/elamanlaatu-ja-hyvinvointi/tuoksut-ja-tuoksuttomuus/tuoksuille-herkistyminen-ja-tuoksuherkkyys/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

HSP Suomi ry. *Erityisherkkyys*. https://www.erityisherkat.fi/erityisherkkyys/, viitattu 20. lokakuuta 2026.

HSP Suomi ry. *Erityisherkkyys ja eri diagnoosit.* https://www.erityisherkat.fi/erityisherkkyys/erityisherkkyys-ja-eri-diagnoosit/, viitattu 20. lokakuuta 2026.

Hyviö. *Toimintakyky ja sen mittaaminen.* https://hyvio.fi/artikkelit/toimintakyky-ja-mittaaminen/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Ilmarinen/ Kelhä, S. 2025. Artikkeli. *Neuromoninaisuuden huomioiminen lisää hyvinvointia ja tuottavuutta.* https://www.ilmarinen.fi/ajankohtaista/blogit-ja-artikkelit/2025/neuromoninaisuuden-huomioiminen-lisaa-hyvinvointia-ja-tuottavuutta/, julkaistu 28. huhtikuuta 2025, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Invalidiliitto. *Esteettömyys*. https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Invalidiliitto. *Opasteet, materiaalit, värit, valaistus.* https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/julkinen-rakennus/opasteet-materiaalit-varit-valaistus, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Invalidiliitto. *Julkinen rakennus.* https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/rakennetun-ymparistön-esteettomyys/julkinen-rakennus, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Invalidiliitto. *Saavutettavuus*. https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/tietoa-esteettomyydesta-ja-saavutettavuudesta/saavutettavuus, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Itla 2024. *Esteettömyys ja aistiystävällisyys. Käyttäytymisen tuen verkkokurssi, Osa 3: Kohdennettu tuki. Itsenäisyyden juhlavuoden lastenrahasto säätiö.* https://kurssit.itla.fi/courses/kayttaytymisen-tuen-verkkokurssi-osa-3-kohdennettu-tuki/lessons/4-2-esteettomyys-aistiystavallisyys-ja-apuvalineet/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Jussila, E. 2025. PDF. *Käyttäjälähtöinen ja sukupuolisensitiivinen mobiilisovellusten kehittäminen: ADHD-naisten erityispiirteet.* Sosiaali- ja terveysalan palvelumuotoilun opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/server/api/core/bitstreams/f27c086e-2dea-4600-8249-0ca768ffadfc/content, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Kalakoski, V., Valtonen, T., Ahtinen, S., Ojajärvi, A. & Paajanen, T. 2020. PDF. *Understanding cognitive factors at work – occurrence of different cognitive demands in common workplaces.* Työtehtävien hoitaminen ja kognitiiviset vaatimukset työssä. Helsinki: Työterveyslaitos https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/defbe27c-9081-45a5-8586-4c96fe2306af/content, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Kinni, S. 2025. *Huoltajien ja opetushenkilöstön käsityksiä neurokirjon oppilaiden maskaamisesta alakoulussa.* https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/226466/KinniSaila.pdf?sequence=2&isAllowed=y, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Koskela, A.-K. 2003. *Monitoimijainen yhteistyö työturvallisuuden ja työympäristön kehittämisessä.* Helsinki: Työterveyslaitos / Tampereen teknillinen yliopisto.

Kehitysvammaliitto/ Papunet. *Aistien toiminta.* https://papunet.net/aistien-toiminta/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kehitysvammaliitto/ Papunet. *Aistien toiminta.* https://papunet.net/aistien-toiminta/, päivitetty: 31. maaliskuuta 2026, viitattu 16. lokakuuta 2026.

Kehitysvammaliitto/ Papunet. *Kuka hyötyy saavutettavuudesta?*. https://papunet.net/saavutettavuus/miksi-saavutettava/kuka-hyotyy-saavutettavuudesta/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Kehitysvammaliitto/ Papunet. *Mitä on käytettävyys?.* https://papunet.net/saavutettavuus/miksi-saavutettava/mita-on-kaytettavyys/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Kuntaliitto. *Mitä on saavutettavuus, mitä sillä saavutetaan ja ketkä siitä hyötyvät?* https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/saavutettavuusopas/2-mita-on-saavutettavuus, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Kuuloavain. *Esteetön kuuntelu julkisissa tiloissa.* https://www.kuuloavain.fi/info/kuulon-kuntoutus/apuvalineet/esteeton-kuuntelu-julkisissa-tiloissa/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kuuloliitto. *Esteetön kuunteluympäristö.* https://www.kuuloliitto.fi/toiminta/esteettomyys/kuunteluymparisto/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kuntaliitto. *Kuntien saavutettavuusopas.* Verkko-opas. https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/saavutettavuusopas, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Kuuloliitto 2022. *Kuuntelun esteettömyys lainsäädännössä ja asenteissa.* https://www.kuuloliitto.fi/kuuntelun-esteettomyys-lainsaadannossa-ja-asenteissa/, julkaistu 19. toukokuuta 2022, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Kuutti, W. 2003. *Käytettävyys, suunnittelu ja arviointi.* Helsinki: Talentum.

LAB Open 2025. *Aistiesteettömyyden huomioiminen korkeakoulun oppimistiloissa.* https://www.labopen.fi/lab-pro/aistiesteettomyyden-huomioiminen-korkeakoulun-oppimistiloissa/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Lampikoski, T. 2021. *Luurikuuri – keskittymistä, tasapainoa ja onnistumisia.* Haaga-Helia julkaisut. https://julkaisut.haaga-helia.fi/luurikuuri-keskittymista-tasapainoa-ja-onnistumia/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Mielonen, S. & Hintikka, K. A./ Taideteollinen korkeakoulu 1998. *Käytettävyys ja sen arviointi.* Tieke ry (Tietotekniikan kehittämiskeskus).

MindOwl 2024. *The power of sensory-friendly design for wellness and peace.* https://mindowl.org/the-power-of-sensory-friendly-design-for-wellness-and-peace/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Mikiwer, I. /LAB-ammattikorkeakoulu 2024. PDF. A*voin oppimisympäristö Aistiergonomia huomioiden sisustusarkkitehtuurin keinoin.* https://www.theseus.fi/server/api/core/bitstreams/a4532bd8-3a26-4b3d-a0f0-e0d5015f6ef9/content, viitattu 20. lokakuuta 2026.

Näkövammaisten liitto. *Opasteet, kohokyltit ja kohokartat.* https://www.nakovammaistenliitto.fi/fi/opasteet-kohokyltit-ja-kohokartat, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Neuromoninaiset 2024. *Neurovahvistava lähestymistapa ja aistisäätelyn käsitteistö.* https://neurovahvistajat.fi/neurovahvistava-lahestymistapa/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Oulun yliopisto 2025. *Aistiyliherkkyys haastaa arjen – aistikuormituksella voi olla merkittäviä vaikutuksia mielenterveyteen ja sosiaaliseen toimintakykyyn.* https://www.oulu.fi/fi/uutiset/aistiyliherkkyys-haastaa-arjen-aistikuormituksella-voi-olla-merkittavia-vaikutuksia-mielenterveyteen, julkaistu 27. maaliskuuta 2025, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Rantamaa, S. & Rauramo, P./ Työturvallisuuskeskus ry 2025. *Työkirja kognitiivisen ergonomian kehittämiseen.* https://ttk.fi/julkaisu/tyokirja-kognitiivisen-ergonomian-kehittamiseen/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Raymaker, D. M., Teo, A. R., Steckler, N. A., Lentz, B., Scharer, M., Delos Santos, A., Kapp, S. K., Hunter, M., Joyce, A., & Nicolaidis, C. (2020). Having all of your internal resources exhausted beyond measure: Defining autistic burnout. *Autism in Adulthood,* 2(2), 132–143. https://doi.org/10.1089/aut.2019.0079, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Routamaa-Päiviö, N. / Haaga-Helia ammattikorkeakoulu 2022. Opinnäytetyö. PDF. *Osatyökykyisten työntekijöiden työllistyminen ravitsemispalvelualalle – Esteettömyys ja tuoksuherkkyys tilasuunnittelussa.* https://www.theseus.fi/server/api/core/bitstreams/efb7ba6f-ac72-481c-b4a9-43a310522aac/content, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Saavutettavasti.fi. *Verkkosisältöjen saavutettavuus.* https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Satakunnan ammattikorkeakoulu / Hannukainen, H., Hellberg, P., Taimi, P., Tupala, R (Toim.) 2019. *Aistiesteettömät asumisratkaisut.* https://www.samk.fi/opiskelu/onko-ymparistosi-aisteille-kuormittava-vai-miellyttava/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Seppälä, R. / Auntie Solutions Oy. Artikkeli. *Neuromonimuotoisuus on innovaatioiden ja tuottavuuden moottori.* https://auntie.io/fi/artikkelit/neuromonimuotoisuus-on-innovaatioiden-ja-tuottavuuden-moottori, julkaistu 4. marraskuuta 2024, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Suomen Autismikirjon Yhdistys 2022. *Autismiystävällisyys-sertifikaatti.* https://asy.fi/autismiystavalline, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Suomen CP-liitto ry 2021. *Aistitoiminnan haasteita.* https://cp-liitto.fi/aistitoiminta/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Taide- ja kulttuurialan ammattijärjestö TAKU ry. *Neuromoninaisuus huomioitava yhdenvertaisuuskysymyksenä.* https://taku.fi/neuromoninaisuus-yhdenvertaisuus/, julkaistu 3. marraskuuta 2023, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Teoh, J. 2024. LinkedIn-julkaisu. *Unmasking the truth: How disability masking affects identity and inclusion.* https://www.linkedin.com/pulse/unmasking-truth-how-disability-masking-affects-teoh-fcphr--gbqrc, julkaistu 2. lokakuuta 2024, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Tampereen Tilapalvelut 2018. PDF. *Esteettömyysohje*.https://tampereentilapalvelut.fi/materiaalit/suunnitteluohjeet/Rakennussuunnitteluohje_2018_Esteettomyysohje.pdf, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Tuukkanen, K./ ODL (Oulun Diakonissalaitos). Blogi. N*euromoninaisuus työelämän ajankohtaisena ilmiönä.* https://odl.fi/ajankohtaista/neuromoninaisuus-tyoelaman-ajankohtaisena-ilmiona/, Julkaistu 6. toukokuuta 2024, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Työturvallisuuskeskus 2020. PDF.T*yö sujuvaksi – kognitiivista ergonomiaa kehittämällä.* https://ttk.fi/wp-content/uploads/2020/04/Tyo-sujuvaksi-kognitiivista-ergonomiaa-kehittamalla.pdf, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Valteri 2024. PDF. *Neuromoninaisuutta tukemassa*. https://www.valteri.fi/wp-content/uploads/2024/09/2519222_Moninaisuutta_tukemassa_FI_web.pdf, julkaistu 8. elokuuta 2025, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2025. PDF. *Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2025 .* https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/272071847/Yhdenvertaisuusvaltuutetun%20vuosikertomus%202025%20(PDF).pdf/829d8ecb-a75d-8a9e-1906-4953fcd9fe55?version=1.0&t=1787821045355, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Ympäristöministeriö. 2018. PDF. *Ohje rakennuksen esteettömyydestä.* https://ym.fi/documents/1410903/38439968/Ohje_esteettomyys_2018.pdf.

Österlund, M. 2024. YouTube-tallenne. *Saavutettavuus on suunnittelua. Jakso 63. Oivallusten muotoilijat -podcast Saavutettavuus on suunnittelua.* https://music.youtube.com/podcast/39ZSJ1fliQ0, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Palveluiden saavutettavuus

Arao, B. & Clemens, K. 2013. *From safe spaces to brave spaces: A new way to frame dialogue around diversity and social justice.* Teoksessa L. M. Landreman (Toim.), The art of effective facilitation: Reflections from social justice educators s. 135-150. Stylus Publishing.

Google play: MyMoveo. https://play.google.com/store/apps/details?id=fr.eoguidage.mymoveo&hl=fi, viitattu 19. lokakuuta 2026.

Kalliolan Setlementti. *Rohkeamman tilan periaatteet.* https://kalliola.fi/rohkeamman-tilan-periaatteet/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kehitysvammaliitto/ Papunet. *Aistit – kanava vuorovaikutukseen.* https://papunet.net/tietoa/vuorovaikutuksen-tukeminen/aistit-kanava-vuorovaikutukseen/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kehitysvammaliitto/ Papunet. *Selkokieli*. https://papunet.net/selkokieli/?highlight=Kuvat%20ja%20selkokieli, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Ketola, A. ym. 2026. PDF. *Kuvailutulkkauksen käsikirja.* https://sites.tuni.fi/app/uploads/sites/1113/2026/06/kuvailutulkkauksen-kasikirja.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kulttuuria kaikille -palvelu. *Mitä on saavutettavuus?*. https://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kulttuuria kaikille -palvelu. *Turvallisemman tilan periaatteet.* https://www.kulttuuriakaikille.fi/tietoa_meista_turvallisemman_tilan_periaatteet, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kulttuuria kaikille -palvelu. *Saavutettavuus*. https://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kuntaliitto. *Mitä on saavutettavuus, mitä sillä saavutetaan ja ketkä siitä hyötyvät?* https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/saavutettavuusopas/2-mita-on-saavutettavuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kuvailutulkkaus 2022. *Kuvailutulkkaussanasto tutuksi.* https://www.kuvailutulkkaus.com/blogi/2022/10/30/kuvailutulkkaussanasto-tutuksi, viitattu 19. helmikuuta 2026.

Meta. *Tekoälylasit vaivattomaan yhteydenpitoon.* https://www.meta.com/fi/ai-glasses/, viitattu 19. lokakuuta 2026

Näkövammaisten liitto. *Kuvailu ja kuvailutulkkaus*.https://www.nakovammaistenliitto.fi/fi/kuvailu-ja-kuvailutulkkaus, viitattu 19. helmikuuta 2026.

Ohjepankki/Näkövammaisten liitto. *Ray-Ban Meta -älylasien käyttö.* https://ohjepankki.nakovammaistenliitto.fi/ray-ban-meta-alylasien-kaytto/, lisätty 9. helmikuuta 2026, viitattu 19. lokakuuta 2026.

Oulun kaupunki. *Turvallisemman tilan periaatteet.* https://www.ouka.fi/kulttuuripalvelujen-moninaisuuden-edistamisen-opasm viitattu 20. toukokuuta 2026.

Saavutettavasti.fi. *Saavutettavuus sosiaalisessa mediassa ja monikanavaisessa viestinnässä.* Saatavilla osoitteesta: https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus/saavutettavuus-sosiaalisessa-mediassa/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Saavutettavasti.fi. *Selkeä kieli.* https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus/selkea-kieli/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Selkokeskus. *Selkokieli*. https://selkokeskus.fi/selkokieli/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Selkokeskus. *Kohtaaminen ja läsnäolo – Näin puhut selkokieltä.* https://selkokeskus.fi/selkokieli/nain-puhut-selkokielta/kohtaaminen-ja-lasnaolo/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2025. *Turvallisemman tilan periaatteet.* https://stm.fi/turvallisemman-tilan-periaatteet, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Tenhami, M./ Airut 3/2020. *Be My Eyes – näköapua kännykällä.* https://www.airutlehti.fi/2020/airut-3-2020/be-my-eyes-nakoapua-kannykalla/, viitattu 19. lokakuuta 2026.

World Wide Web Consortium (W3C) 2024. *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.2.* https://www.w3.org/TR/WCAG22/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Yhdenvertaisuus.fi. *Syrjinnästä vapaa alue – tietoa kampanjasta*. https://yhdenvertaisuus.fi/syrjinnasta-vapaa-alue, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. *Yhdenvertaisuuden edistäminen.* https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/yhdenvertaisuuden-edistaminen, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Sosiaalinen saavutettavuus

Ihmisoikeusliitto. *Taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet.* https://ihmisoikeusliitto.fi/tyomme/taloudelliset-ja-sosiaaliset-oikeudet/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kulttuuria kaikille -palvelu. *Saavutettavuus ja sosiaalinen saavutettavuus.* https://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kulttuuria kaikille -palvelu. *Sosiaalinen saavutettavuus.* https://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus_sosiaalinen_saavutettavuus, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Neuromoninaiset 2024. *Neurovahvistava lähestymistapa ja aistisäätelyn käsitteistö.* https://www.theseus.fi/bitstreams/0e1ae754-3560-48fc-90c9-fe34ff2d8191/download, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018. *Mahdollisuuksien museo. Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030.* Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja. 11/2018. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/f5678543-5264-4945-8eb4-ef3295788879/content, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. *Yhdenvertaisuuden edistäminen.* https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/yhdenvertaisuuden-edistaminen, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Viestinnän saavutettavuus

European Commission. 2019. *Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council on the accessibility requirements for products and services.* https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/882/oj/eng, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Helsingin kaupunki. *Saavutettavuusmalli*. *Tekstivastine eli alt-teksti.* https://saavutettavuusmalli.hel.fi/saavutettavuusohjeita/alt-tekstin-pikaohje/, julkaistu 20. toukokuuta.

Hirvonen, M., & Kinnunen, T. (Toim.) 2020. PDF. *Saavutettava viestintä: Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä.* Gaudeamus. https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/10bdce9e-dd2d-4fb2-a8b9-8e80e6d5ca12/content; viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kaiku kommunikaatio/ Lemmetty-Garcia, E. *Saavutettavuus*. https://kaikukommunikaatio.fi/saavutettavuus-2/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kansio. PDF. *Opas saavutettavamman viestinnän tekemiseen.* https://www.kansio.fi/wp-content/uploads/2023/01/saavutettavuusopas-netti.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kehitysvammaliitto/ Papunet. *Sosiaalisen median saavutettavuus.* https://papunet.net/saavutettavuus/ohjeita-ja-oppaita/sosiaalisen-median-saavutettavuus/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kielikello / Leskelä, L., Mustajoki, A. ja Piehl, A. *Ymmärrettävää kieltä erilaisille lukijoille.* 4/2023. https://kielikello.fi/ymm%C3%A4rrett%C3%A4v%C3%A4%C3%A4-kielt%C3%A4-erilaisille-lukijoille/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kotimaisten kielten keskus (Kotus). *Selkeää kieltä ja selkokieltä.* https://kotus.fi/virkakieli/hyvan-virkakielen-hyodyt/selkeaa-kielta-ja-selkokielta/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kotimaisten kielten keskus (Kotus). *Vinkkejä kielelliseen saavutettavuuteen.* https://kielitoimistonohjepankki.fi/vk/2-kielellinen-saavutettavuus-ja-selkokieli/vinkkeja-kielelliseen-saavutettavuuteen/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

LL-Center. *LL-Center.* https://ll-center.fi/suomeksi/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Mikkonen, M. (toim.) 2026. PDF. *Viestintää moninaiselle väestölle: Saavutettavan viestinnän opas sosiaali- ja terveyspalveluihin.* Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/afd60a21-2dfc-42ad-89c1-9803923f6acf/content, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Monikulttuuriset opintopolut -hanke 1.10.2023–30.9.2026. *Materiaalipankki*. https://monikulttuurisetopintopolut.fi/materiaalipankki/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Näkövammaisten liitto 2022. *Sanakarttapankki avataan toukokuussa.* Artikkeli. https://www.nakovammaistenliitto.fi/fi/artikkeli/sanakarttapankki-avataan-toukokuussa, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Näkövammaisten liitto. *Verkkopalvelujen saavutettavuus.* https://www.nakovammaistenliitto.fi/fi/verkkosivujen-saavutettavuus, viitattu 23. helmikuuta 2026.

Saavutettavasti.fi. *Kuvien vaihtoehtoiset tekstit.* https://www.saavutettavasti.fi/kuva-ja-aani/kuvat/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Saavutettavasti.fi. *Verkkosisältöjen saavutettavuus.* https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Saavutettavasti.fi. *Videot ja äänitteet.* https://www.saavutettavasti.fi/kuva-ja-aani/videot-ja-aanitteet/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Sainio, A. 2002. *Mitä on selkokieli?*, https://www.kielikello.fi/-/mita-on-selkokieli-, viitattu 16. joulukuuta 2025.

Sanakarttapankki. *Mikä on sanakartta?*. https://www.sanakartat.fi/fi/mika-on-sanakartta/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Selkenee. *Selkomukautus*. https://selkenee.fi/selkomukautus/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Selko Digital /Telatie, M. 2022. Blogi. *Videoiden tekstitys ja kuvailutulkkaus hyödyttävät kaikkia*. https://selkodigital.fi/videoiden-tekstitys-ja-kuvailutulkkaus-hyodyttavat-kaikkia/, julkaistu 15. helmikuuta 2022, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Selkokeskus. *Selkokielen määritelmä.* https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokielen-maaritelma/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Selkokeskus. *Selkokielen tarve.* https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokielen-tarve/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Selkokeskus. *Selkokieli*. https://selkokeskus.fi/selkokieli/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Selovuo, K. 2022. *Saavutettavat verkkosivut ja WCAG käytännössä.* Saatavilla osoitteesta: https://saavutettavuusopas.fi/tuote/saavutettavuusopas/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

THL-Blogi 2025. Blogi. *Tunnetko yleisösi? Saavutettava viestintä huomioi ihmisten moninaisuuden.* https://blogi.thl.fi/tunnetko-yleisosi-saavutettava-viestinta-huomioi-ihmisten-moninaisuuden/, julkaistu 15. toukokuuta 2025,

Traficom. *Saavutettavuusvaatimukset*. https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/, viitattu 27. toukokuuta 2026.

Sosiaalisen median saavutettavuus

Kehitysvammaliitto/ Papunet. *Sosiaalisen median saavutettavuus.* https://papunet.net/saavutettavuus/ohjeita-ja-oppaita/sosiaalisen-median-saavutettavuus/, julkaistu 07. tammikuuta 2025, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Näkövammaisten liitto. *Saavutettavuus sosiaalisessa mediassa.* https://www.nkl.fi/fi/saavutettavuus-sosiaalisessa-mediassa, viitattu 22. joulukuuta 2025.

Saavutettavuus.fi. *Kuva ja ääni.* https://www.saavutettavasti.fi/kuva-ja-aani/, päivitetty 20. joulukuuta 2023; viitattu 20. toukokuuta.

Saavutettavuus.fi. *Kuvien vaihtoehtoiset tekstit.* https://www.saavutettavasti.fi/kuva-ja-aani/, päivitetty 20. joulukuuta 2023; viitattu 20. toukokuuta 2026.

Saavutettavuus.fi. *Saavutettavuus sosiaalisessa mediassa.* https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus/saavutettavuus-sosiaalisessa-mediassa/, päivitetty 18. helmikuuta 2026, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Saavutettavasti.fi/ Kirsi, M. 2020. Artikkeli. *Saavutettavasti-joulukalenteri 2020*, https://www.saavutettavasti.fi/24-vinkkia-saavutettavuuteen/, julkaistu 1. joulukuuta 2020, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Sirviö, H. 2023. LinkedIn-julkaisu. *Emojit ja ruudunlukija.* https://lnkd.in/p/dYvmZCdD, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Traficom. *Saavutettavuusvaatimukset digipalveluille.* https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Digitaalinen saavutettavuus

Accessibility Checker 2024. *Media accessibility: A complete guide.* https://www.accessibilitychecker.org/guides/media-accessibility/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Ahola ja Hirvonen/ Helsingin kaupunki 2021.PDF. *Digitalisaation huipulla – ja reunalla.* https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/21_04_16_Tutkimuksia%202_Hirvonen.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Color Contrast Checker. https://coolors.co/contrast-checker, viitattu 19. tammikuuta 2023.

Digi- ja väestötietovirasto 2026. *Suomi.fi Design System – Accessibility.* https://designsystem.suomi.fi/info/accessibility/, viitattu 19. helmikuuta 2026.

Eficode. Opas*. Digipalveluiden saavutettavuus*. Saatavilla Eficodelta ilmaiseksi verkkosivuston kautta sähköpostiin: https://www.eficode.com/fi/insights/guides/digipalveluiden-saavutettavuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Eleken 2026. Blogi. *Full 2026 UX Analytics Guide: Measure, Diagnose & Improve UX.* https://www.eleken.co/blog-posts/ux-analytics, päivitetty 2. maaliskuuta 2026, viitattu 20. toukokuuta 2026.

European Commission. *European Accessibility Act (EAA).* https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/european-accessibility-act-eaa_en, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Finlex 2019*. Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019)*. "*Digipalvelulaki*". https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2019/306, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Helsingin kaupunki. *Saavutettavuusmalli. Kognitiivinen saavutettavuus.* https://saavutettavuusmalli.hel.fi/mita-on-saavutettavuus/kognitiivinen-saavutettavuus/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

International Organization for Standardization. (2018). *ISO 9241-11:2018: Ergonomics of human-system interaction - Part 11: Usability: Definitions and concepts.* https://www.iso.org/standard/63500.htm, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Invalidiliitto. *Palvelujen saavutettavuuden kartoittaminen.* https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/saavutettavuus/palvelujen-saavutettavuuden-kartoittaminen, viitattu 20. lokakuuta 2026

Kehitysvammaliitto/ Papunet. *Apuvälineiden helppokäyttöisyys ja ohjaintavat.* https://papunet.net/apuvalineiden-helppokayttoisyys-ja-ohjaintavat/, julkaistu 10. kesäkuuta 2024, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Kehitysvammaliitto/ Papunet. *Avustavat teknologiat.* https://papunet.net/saavutettavuus/miksi-saavutettava/avustavat-teknologiat/, julkaistu 16. helmikuuta 2024, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kehitysvammaliitto/ Papunet. *Käytä selkeää ja ymmärrettävää kieltä.* https://papunet.net/saavutettavuus/ohjeita-ja-oppaita/saavutettavien-verkkosivujen-suunnitteluopas/kayta-selkeaa-ja-ymmarrettavaa-kielta/, julkaistu: 26. tammikuuta 2023, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kehitysvammaliitto/ Papunet. *Suunnittele sivun otsikkorakenne huolellisesti.* https://papunet.net/saavutettavuus/ohjeita-ja-oppaita/saavutettavien-verkkosivujen-suunnitteluopas/suunnittele-sivun-otsikkorakenne-huolellisesti/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kotimaisten kielten keskus (Kotus). *Kuinka tehdä tekstistä helposti silmäiltävää?.* https://kielitoimistonohjepankki.fi/vk/4-selkeat-virkkeet-jasennelty-teksti/kuinka-tehda-tekstista-helposti-silmailtavaa/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kuntaliitto. *Kuntien saavutettavuusopas. 2. Mitä on saavutettavuus, mitä sillä saavutetaan ja ketkä siitä hyötyvät.* https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/saavutettavuusopas/2-mita-on-saavutettavuusm , viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kuntaliitto. *Kuntien saavutettavuusopas. 3. Erilaisia tapoja käyttää digitaalisia palveluita.* https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/saavutettavuusopas/3-erilaisia-tapoja-kayttaa-digitaalisia-palveluitau, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Midrocket/ Midrocket Guides 2026. *The iterative design process explained.* Midrocket Guides. https://midrocket.com/en/guides/iterative-design-process/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Mielonen, S. & Hintikka, K. A./ Taideteollinen korkeakoulu, koulutuskeskus 1998. Viestinnän koulutusohjelman tutkintotyö. *WWW-palveluiden käytettävyys ja tuotanto.* https://www.theseus.fi/server/api/core/bitstreams/cdc54197-c70b-4de0-8b24-c5a6cb473105/content, viitattu 23. helmikuuta 2026.

Nielsen, J. 2000. *WWW-suunnittelu* T. Haanpää, suom. Edita. Alkuperäinen teos Designing Web Usability julkaistu 1999.

Nielsen, J., & Tahir, M. 2002. *Kotisivun suunnittelu: Miten teet vetävimmät web-sivut* (V.-P. Ketola, suom.). Edita IT Press. Alkuperäinen teos *Homepage Usability.*

Nielsen Norman Group / Moran, K. 2024. Artikkeli. *The Aesthetic-Usability Effect.* (2017/2025). https://www.nngroup.com/articles/aesthetic-usability-effect/, julkaistu 3. helmikuuta 2024, päivitetty 1. syyskuuta 2026, viitattu 20. lokakuuta 2026.

Niilo Mäki Instituutin Hahku-hanke/ Hahmotusvaikeuksien tietopalvelu. *Digitaalinen saavutettavuus – verkkomaailman esteettömyys.* https://www.hahku.fi/saavutettavuusdirektiivi/#, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Näkövammaisten liitto. *Verkkopalvelujen saavutettavuus.* https://www.nakovammaistenliitto.fi/fi/verkkosivujen-saavutettavuus, viitattu 23. helmikuuta 2026.

Saavutettavakieli.fi/ Kervinen, M. & Niemi, L.; *Saavutettavan kielen työkalupakki.* https://www.saavutettavakieli.fi/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Saavutettavasti.fi. *Saavutettavat asiakirjat.* https://www.saavutettavasti.fi/saavutettavat-asiakirjat/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Saavutettavasti.fi. *Selkeät rakenteet.* https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus/selkeat-rakenteet/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Saavutettavasti.fi. *Verkkosisältöjen saavutettavuus.* https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Saavutettavasti.fi. *WCAG*. https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus/wcag/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Saavutettavuusopas.fi/ Selovuo Oy. *Saavutettavuus ja käytettävyys verkkosivuilla.* https://saavutettavuusopas.fi/saavutettavuus-ja-kaytettavyys/, julkaistu 8. toukokuuta 2026, viitattu 20. lokakuuta 2026.

Selkeästi meille -hanke. *Kognitiivisen saavutettavuuden ohjeet.* https://www.selkeastimeille.fi/ohjeet-ja-vinkit/kognitiivisen-saavutettavuuden-ohjeet/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Selko Digital. *Digitaalinen saavutettavuus.* https://selkodigital.fi/digitaalinen-saavutettavuus/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Selko Digital/ Telatie M. 2022. Blogi. *Saavutettavuus ja SEO – kaksi kärpästä yhdellä iskulla?* https://selkodigital.fi/saavutettavuus-ja-seo-kaksi-karpasta-yhdella-iskulla/, julkaistu 29. syyskuuta 2022, viitattu 20. lokakuuta 2026.

Selko Digital/ Telatie M. 2024. Blogi. *Universal Design selitettynä: 3. Yksinkertainen ja intuitiivinen käyttö.* julkaistu 10. lokakuuta 2024, viitattu 20. lokakuuta 2026.

Selkokeskus. *Selkokieli verkossa.* https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokieli-verkossa/, julkaistu 26. kesäkuuta 2025, viitattu 20. lokakuuta 2026.

Selovuo, K. 2022. *Saavutettavat verkkosivut ja WCAG käytännössä.* Saatavilla osoitteesta: https://saavutettavuusopas.fi/tuote/saavutettavuusopas/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Silvennoinen, J. / Jyväskylän yliopisto 2024. Pro gradu. *Havaitun visuaalisen käytettävyyden vaikutus esteettisyys-käytettävyys efektiin* https://jyx.jyu.fi/jyx/Record/jyx_123456789_98629, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Traficom/ Saavutettavuusvaatimukset. *Tietoa saavutettavuudesta.* https://saavutettavuusvaatimukset.fi/fi/tietoa-saavutettavuudesta, päivitetty 15. lokakuuta 2024, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Traficom/ Saavutettavuusvaatimukset. *Tietoa saavutettavuusselosteesta.* https://saavutettavuusvaatimukset.fi/fi/tietoa-saavutettavuusselosteesta, päivitetty 29. toukokuuta 2026, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Traficom/ Saavutettavuusvaatimukset. *Tietoa WCAG-ohjeistuksesta.* https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/fi/tietoa-wcag-ohjeistuksesta, päivitetty 15. lokakuuta 2024, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Traficom/Saavutettavuusvaatimukset. *Saavutettavuusvaatimukset digipalveluille.* https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Traficom/Saavutettavuusvaatimukset. *WCAG 2.1: lain vaatimukset.* https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi, päivitetty 2. joulukuuta 2025, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Viljanen, V./ Valkohattu Oy 2020. Artikkeli. *Käytettävyys ja käyttökokemus.* https://valkohattu.fi/artikkeli/kayttokokemus, julkaistu 22. helmikuuta 2020, viitattu 20. toukokuuta 2026.

World Health Organization (WHO). *World report on disability 2011.* https://www.who.int/publications/b/online-reader/30358#settings, viitattu 20. toukokuuta 2026.

World Wide Web Consortium 2025. *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.1.* https://www.w3.org/TR/WCAG21/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

World Wide Web Consortium (W3C) 2024. *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.2.* https://www.w3.org/TR/WCAG22/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kognitiivinen eli sisällön saavutettavuus

Kansalaisopistojen liitto/ Saavutettava ja matalan kynnyksen kansalaisopisto -hanke 2023. PDF. *Kohti kaikkien kansalaisopistoa: Kansalaisopistojen saavutettavuusopas.* https://kansalaisopistojenliitto.fi/wp-content/uploads/2023/11/Kansalaisopistojen-saavutettavuusopas-2023.pdf, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Kehitysvammaliitto/ Papunet. *Kognitiivinen saavutettavuus.* https://papunet.net/saavutettavuus/ohjeita-ja-oppaita/kognitiivinen-saavutettavuus/, viitattu 23. tammikuuta 2026.

Maailman terveysjärjestö / Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013. *ICF: Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus*. 6. painos. https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/78d7218b-c216-4a56-bb4a-4c977556dc81/content, viitattu 23. lokakuuta 2026.

Selkeästi meille -hanke. *Kognitiivisen saavutettavuuden ohjeet.* https://www.selkeastimeille.fi/ohjeet-ja-vinkit/kognitiivisen-saavutettavuuden-ohjeet/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Tieteen termipankki 2016. *Filosofia:kognitio.* https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:kognitio, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Terveyskirjasto / Kustannus Oy Duodecim 2021. *Kognitio*. https://www.terveyskirjasto.fi/ltt04223, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Tikka, M., Härmä, V., Häsä, J. I. A., & Tammi, T. / Käyttäytymisen ja viestinnän osaamiskeskus (CUBE) 2024. PDF. *Informaatiohyvinvointia etsimässä: Demokratia, osallisuus ja hyvinvointi digitaalisessa informaatioympäristössä* (THL – Työpaperi 68/2024). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/9b9cd643-dafe-413d-bf15-71e62d42f8fa/content, viitattu 20. toukokuuta 2026.

World Health Organization (WHO). *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*. https://www.who.int/standards/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health, viitattu 20. toukokuuta 2026.

World Health Organization (WHO) 2011. *World report on disability 2011*. https://www.who.int/publications/b/online-reader/30358#settings, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Tiedon saatavuus

European Commission 2019. *Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council on the accessibility requirements for products and services.* https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/882/oj/eng, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kehitysvammaliitto/ Papunet. *Kognitiivinen saavutettavuus.* https://papunet.net/saavutettavuus/ohjeita-ja-oppaita/kognitiivinen-saavutettavuus/, viitattu 23. tammikuuta 2026.

Kuntaliitto. K*untien saavutettavuusopas. 13. Tiedostojen saavutettavuus.* https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/saavutettavuusopas/13-tiedostot, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Muittari, A./ Vaasan yliopisto 2021. Pro gradu -tutkielma. PDF. *Saavutettavuus yleisten kirjastojen asiakasviestinnässä: Kirjastotyöntekijöiden käsityksiä saavutettavuudesta ja sen toteuttamismahdollisuuksista.* https://osuva.uwasa.fi/server/api/core/bitstreams/a0ef4efd-6316-4553-ad77-309f0bb555b2/content, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Näkövammaisten liitto. *Verkkopalvelujen saavutettavuus.* https://www.nakovammaistenliitto.fi/fi/verkkosivujen-saavutettavuus, viitattu 23. helmikuuta 2026.

Saavutettavasti.fi. *Saavutettavat asiakirjat.* https://www.saavutettavasti.fi/saavutettavat-asiakirjat/, päivitetty viimeksi 22. maaliskuuta 2024, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Selkokeskus. *Selkokieli*. https://selkokeskus.fi/selkokieli/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Vuorovaikutuksen saavutettavuus

Finlex 1999. *Suomen perustuslaki 731/1999.* https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1999/731, viitattu 2. helmikuuta 2026.

Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. / Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2017. *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Työpaperi 33/2017. https://www.julkari.fi/items/fee84eb2-e19c-4e34-ab5a-abfc673f78a1, viitattu 23. lokakuuta 2026.

Kehitysvammaliitto/ Papunet. *Kognitiivinen saavutettavuus.* https://papunet.net/saavutettavuus/ohjeita-ja-oppaita/kognitiivinen-saavutettavuus/, viitattu 23. tammikuuta 2026.

Lindholm, A. 2015. PDF. *Ei kävijästä osalliseksi.* https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/101747/978-952-456-219-5.pdf, viitattu 2. helmikuuta 2026.

Populihub. *Mitä on osallistaminen?* https://www.populihub.com/fi/artikkelit/osallistaminen/, viitattu 2. helmikuuta 2026.

Saavutettavakieli.fi. *Saavutettavan kielen työkalupakki.* Ohjeet sisällöntuottajille. https://www.saavutettavakieli.fi/ohjeet-sisallontuottajille/, viitattu 2. helmikuuta 2026.

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) 2024. PDF. *Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2023–2027.* https://stm.fi/documents/1271139/1452310/YKn%20vammaisten%20henkil%C3%B6iden%20oikeuksien%20yleissopimuksen%20kansallinen%20toimintaohjelma%202023%E2%80%932027.pdf/992d6baf-a52c-533f-37b8-9b305f01a9e3?t=1765187109571, viitattu 27. toukokuuta 2026.

Pedagoginen saavutettavuus

Heikura-Pulkkinen, U. & Kujanpää, S. 2016. *Sosiaaliset kuvatarinat.* Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri.

Kujanpää, S. / Suomalainen Lääkäriseura Duodecim 2023. *Käypä hoito -suosituksen taustamateriaali. Sosiaalisen tarinan ja sosiaalisen kuvatarinan käyttö autismikirjon häiriössä.* https://www.kaypahoito.fi/nix03174, viitattu 23. lokakuuta 2026.

Lindholm, A. 2015. PDF. *Ei kävijästä osalliseksi.* https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/101747/978-952-456-219-5.pdf, viitattu 2. helmikuuta 2026.

Nieminen, J. H. ym. 2021. *Saavutettavuus ja inkluusio korkeakoulutuksessa: Opetuksen ja arvioinnin kehittäminen UDL-mallin avulla.* Teoksessa H. Pesonen & J. H. Nieminen (toim.), Huomioi oppimisen esteet: Inklusiivinen opetus korkeakoulutuksessa. PS-kustannus.

Opetushallitus 2014. PDF. *Mukana! Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö toisella asteella.* Oppaat ja käsikirjat 2014:10. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/mukana_tasa-arvo_ja_yhdenvertaisuustyo_toisella_asteella.pdf, viitattu 23. lokakuuta 2026.

Opiskelukyky/ Kyky-projekti/ Suomen ylioppilaskuntien liitto (SYL) ry. Kyky-projekti. *Opiskelukyky ja saavutettava opiskeluympäristö.* https://www.opiskelukyky.fi/yhdenvertainen-ja-saavutettava-opiskelukulttuuri/, viitattu 23. lokakuuta 2026.

Tampereen yliopisto / Teaching and Learning Centre (TLC) / Tampereen korkeakouluyhteisö. *Opetuksen ja opiskelun saavutettavuus.* https://sites.tuni.fi/tlc/moninaisuus-korkeakoulussa/opetuksen-ja-opiskelun-saavutettavuus/, viitattu 23. lokakuuta 2026.

Virolainen, J. 2015. PDF. *Kulttuuripoliittinen näkökulma osallistumiseen.* https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/101747/978-952-456-219-5.pdf, viitattu 2. helmikuuta 2026.

Kulttuurin saavutettavuus

Balzer, H. 2024. PDF. *Understanding cultural sensitivity in communication practices.* https://www.hilarispublisher.com/open-access/understanding-cultural-sensitivity-in-communication-practices.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

EHYT ry. Kulttuurisensitiivinen ehkäisevä työ, https://ehyt.fi/paihde-peli-info/mita-on-ehkaiseva-paihdetyo/kulttuurisensitiivinen-ehkaiseva-tyo/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Finlex 1999. *Suomen perustuslaki 731/1999.* https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1999/731, viitattu 2. helmikuuta 2026.

Finlex 2015. *Viittomakielilaki 359/2015.* https://finlex.fi/fi/lainsaadanto/2015/359, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Helsingin yliopisto. *Kokoelmien kosketus: Museot tunnetyön kenttänä.* https://www.helsinki.fi/fi/projektit/kokoelmien-kosketus-museot-tunnetyon-kenttana/tutkimus, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Kotimaisten kielten keskus (Kotus). *Yleistä vähemmistökielistä*. https://www.kotus.fi/kotus/kielet-ja-kielipolitiikka/vahemmistokielet/yleista-vahemmistokielista/, viitattu 23. lokakuuta 2026.

KSL-opintokeskus. *Etuoikeuskehä*. https://peda.net/ksl/monikulttuurinen-vapaaehtoistyo/kohtaaminen-ja-ohjaaminen/oman-taustan-tiedostaminen/etuoikeuskeha.jpg2, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2022. *Vuorovaikutus ja sensitiivisyys.* https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/vuorovaikutus-ja-sensitiivisyys/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

MIELI ry. *Eri kieli- ja kulttuuritaustaisten kanssa työskenteleminen.* https://mieli.fi/materiaalit-ja-koulutukset/tietoa-mielenterveyden-vahvistamisesta/maahanmuuttaneet/eri-kieli-ja-kulttuuritaustaisten-kanssa-tyoskenteleminen/, viitattu 27. toukokuuta 2022.

Muistiliitto. *Tietoa ammattilaisille, jotka työskentelevät eri kieli- ja kulttuuritaustaisten kanssa.* https://muistiliitto.fi/tietoa-ammattilaisille-jotka-tyoskentelevat-eri-kieli-ja-kulttuuritaustaisten-kanssa/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Opetushallitus. *Kieli- ja kulttuurivähemmistöt.* https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kieli-ja-kulttuurivahemmistot, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. *Kulttuurin saavutettavuus ja moninaisuus.* https://okm.fi/kulttuurin-saavutettavuus, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2021. *Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi.* https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/4928b3b7-068d-4681-a417-7e81cc465851/content, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Oulu2026 2021. PDF. *Hakemus, suomeksi toimitettu versio: Oulun matka kohti kulttuuri-ilmastonmuutosta.* https://oulu2026.eu/wp-content/uploads/2022/10/Oulu2026_hakukirja_web.pdf, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Oulun kulttuurisäätiö 2022. *Oulu2026 & Oulun kulttuurisäätiö.* https://oulu2026.eu/tietoa-meista/saatio/, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Setlementtiliitto 2025. PDF. *Kulttuurisensitiivisyys setlementtiliikkeessä.* https://setlementti.fi/wp-content/uploads/2025/06/Kulttuurisensitiivisyys_setlementtiliike2025.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Suomen Museoliitto 2024. *”Monelle tulee yllätyksenä, että museo on kiinnostunut nykyajasta”.* https://museoliitto.fi/uutinen/meidan-aikanamme-nykydokumentointi/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Suomen museoliitto 2010. PDF. *Museot ja kestävä kehitys.* https://museoliitto.fi/wp-content/uploads/2023/10/SML_KEKE_aukeamittain.pdf, viitattu 27. toukokuuta 2026.

Suomen valokuvataiteen museo. *Nykydokumentointi*. https://www.valokuvataiteenmuseo.fi/fi/kokoelmat/nykydokumentointi, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Suomen Museoliitto 2026. PDF. *Vain museossa (#vainmuseossa): Esimerkkijulkaisut museoille.* https://museoliitto.fi/wp-content/uploads/2026/09/Vain-museossa-kampanjan-tekstiesimerkit.pdf, viitattu 15. lokakuuta 2026.

TAKO-verkosto. 2021. *Nykydokumentointi*. https://www.takoverkosto.fi/nykydokumentointi/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2023. *Cultural competence and cultural sensitivity.* https://thl.fi/en/topics/migration-and-cultural-diversity/support-material/good-practices/cultural-competence-and-cultural-sensitivity, viitattu 20. toukokuuta 2026, sivu poistunut käytöstä verkkosivu-uudistuksen jälkeen toukokuun lopussa 2026.

UNESCO 2015. *Recommendation concerning the protection and promotion of museums and collections, their diversity and their role in society.* https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-protection-and-promotion-museums-and-collections-their-diversity-and-their, viitattu 15. lokakuuta 2026.

UNESCO 2024. PDF. *Bridging cultures: Moving towards new perspectives in museums.* https://articles.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2024/05/Bridging%20Cultures_Concept%20note_EN.pdf, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Paju, C./ Laurea-ammattikorkeakoulu 2023. Laurea-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. PDF. *Näkökulmia kulttuurisensitiiviseen työskentelyyn aikuisten parissa.* https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/815543/Paju_Carita.pdf?sequence=2&isAllowed=y, viitattu 29. toukokuuta 2026.

SPEK, Maahanmuuttajien turvallisuuskouluttajakoulutus. *2.1 Keskeisiä käsitteitä. Käsitteiden ymmärtäminen on osa kulttuurisensitiivisyyttä.* https://www.mmturvallisuuskoulutus.com/2-monikulttuurisuuden-huomioiminen-koulutuksessa/2-1-keskeisi%C3%A4-k%C3%A4sitteit%C3%A4, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). *Kulttuurisen moninaisuuden huomiointi mielenterveyden tukemisessa.* https://thl.fi/ohjeita-ammattilaisille/kulttuurisen-moninaisuuden-huomiointi-mielenterveyden-tukemisessa#kulttuurinen-moninaisuus-suomessa ,päivitetty 21. toukokuuta 2026, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Umma-hanke 2024. *Kulttuurisensitiivisyys*. https://umma.fi/ammattilaiset/sensitiivisyys/kulttuurisensitiivisyys/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Vaihtoehtoinen eli luova saavutettavuus

Avoin tiede 2022. *Miten huomioit saavutettavuuden avoimissa oppimateriaaleissa?* https://avointiede.fi/fi/asiantuntijaryhmat/oppimisen-avoimuus/miten-huomioit-saavutettavuuden-avoimissa-oppimateriaaleissa, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Britannica. *Disability art.* https://www.britannica.com/topic/disability-art, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Captitles 2024. *Guide to accessibility in the performing arts.* https://www.captitles.com/library/guide-to-accessibility-in-the-performing-arts, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Di Giovanni, E. 2025. *Disability, accessibility and inclusion in the arts: Changing paradigms and practices.* MDPI. https://www.mdpi.com/3042-8165/2/1/1, viitattu 27. toukokuuta 2026.

FasterCapital 2025. *Disability art and culture: Inclusive creativity – How disability art drives innovation.* https://fastercapital.com/content/Disability-Art-and-Culture-Inclusive-Creativity--How-Disability-Art-Drives-Innovation.html, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Invalidiliitto. *Saavutettavuus*. https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/tietoa-esteettomyydesta-ja-saavutettavuudesta/saavutettavuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Ketola, A. ym. 2026. PDF. *Kuvailutulkkauksen käsikirja.* https://sites.tuni.fi/app/uploads/sites/1113/2026/06/kuvailutulkkauksen-kasikirja.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kulttuuria kaikille -palvelu 2009. PDF. *Saavutettava näyttely – Miten tehdä näyttelyistä hyvin toimivia.* http://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tietopaketit_ja_oppaat/saavutettava_nayttely_ohje.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kulttuuria kaikille -palvelu 2021. PDF. *Museoiden saavutettavuuden ja moninaisuuden tarkistuslista.* http://kulttuuriakaikille.fi/doc/tarkistuslistat/Museoiden_saavutettavuuden_ja_moninaisuuden_tarkistuslista.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kuntaliitto. *Mitä on saavutettavuus, mitä sillä saavutetaan ja ketkä siitä hyötyvät?* https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/saavutettavuusopas/2-mita-on-saavutettavuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

LA County Department of Arts and Culture 2020. *Accessibility and the arts: Reconsidering the role of the artist.* https://www.lacountyarts.org/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Nonsuch Foundation 2025. *Accessible art practices.* https://www.nonsuchfoundation.com/accessible-art-practices, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Oulun kaupunki. 8. *Kulttuuritapahtumien ja viestinnän saavutettavuus -tarkistuslista.* https://www.ouka.fi/kulttuuripalvelujen-moninaisuuden-edistamisen-opas/8-kulttuuritapahtumien-ja-viestinnan, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Sani, M. 2018. *Making Heritage Accessible: Museums, Communities and Participation.* Council of Europe. https://rm.coe.int/faro-convention-topical-series-article-5-making-heritage-accessible-mu/16808ae097, viitattu 20. toukokuuta 2026.

TiksiTiksi. *Luova saavutettavuus.* https://tiksitiksi.fi/fi/luova_saavutettavuus/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Yhdenvertaisuuden sanastoa

Aalto-yliopisto 2024. *Mitä on kaikille suunnittelu ja saavutettavuus?* https://www.aalto.fi/fi/tietotekniikan-laitos/mita-on-kaikille-suunnittelu-ja-saavutettavuus, viitattu 29. toukokuuta 2026.

ADHD-liitto. Blogi. *Neuromoninaisuus, häpeä ja psyykkinen turvallisuus asiantuntijatyössä,* https://adhd-liitto.fi/neuromoninaisuus-hapea-ja-psyykkinen-turvallisuus-asiantuntijatyossa/, julkaistu 7.kesäkuuta 2023, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Autismiliitto 2023. Lehti 3/2023. *Naisten autismi: maskaaminen ja sen vaikutukset.* https://autismiliitto.fi/materiaalia/autismi-lehti-arkisto/naisten-autismi-maskaaminen-ja-sen-vaikutukset/, viitattu 20. huhtikuuta 2026.

Canadian Council for Refugees (CCR). *Anti-oppression.* https://ccrweb.ca/en/anti-oppression, viitattu 23. lokakuuta 2026.

Crenshaw, K. 1989. *Demarginalizing the intersection of race and sex.*

Crenshaw, K. ym. / Hall, S. (toim.). 2025. *Pedagogical responsibilities in diversity training.* Academic Press.

Duckworth, S. 2020. PDF. *The wheel of privilege.* https://sdpride.org/wp-content/uploads/2022/11/Wheel-of-Power-Privilege-Sylvia-Duckworth.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Finlex 1999. *Suomen perustuslaki 731/1999.* https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1999/731, viitattu 2. helmikuuta 2026.

Finlex 2014. *Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.* https://finlex.fi/fi/lainsaadanto/2014/1325, viitattu 13. toukokuuta 2026.

Hankivsky, O. 2014. Intersectionality-based policy analysis.

Helo, A. 2022. Kanava 2/2022. PDF. *Järki käteen tasa-arvokoulutuksessa.* https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/3cf79426-48aa-4188-a0a1-395763413671/content, viitattu 13. toukokuuta 2026.

Ihmisoikeusliitto 2022. PDF. *Ihmisoikeusliiton lausunto yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle*. https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2022/06/Lausunto_yhdenvertaisuusvaltuutetun_kertomuksesta_20062022.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Invalidiliitto. *Saavutettavuus*. https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/tietoa-esteettomyydesta-ja-saavutettavuudesta/saavutettavuus, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Jaskari, O. & Keski-Rahkonen, A. 2019. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2021;137(17):1781-8. *Vähemmistöstressi ja sen vaikutus mielenterveyteen.* https://www.duodecimlehti.fi/duo16384, viitattu 13. toukokuuta 2026.

Jäppinen, T. 2014. *Positiivinen erityiskohtelu – lupa tukea.* https://vates.fi/e-magazine/postiviinen-erityiskohtelu-lupa-tukea/, viitattu 24. huhtikuuta 2026.

Kaikkien AMIS -hanke 2020. *Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ammatillisessa koulutuksessa: Koulutusmateriaalit ja itsearviointityökalut.* https://kaikkienamis.fi/, viitattu 24. huhtikuuta 2026.

Katsui, H., ym. 2023. PDF. *Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta: Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa.* https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/de1b4e5f-6ecc-4314-91c8-2e4b3db8024b/content, viitattu 13. toukokuuta 2026.

Keskinen, S., Näre, L. & Tuori, S. 2015. PDF. V*alkoisuusnormi, rodullistamisen kritiikki ja sukupuoli: Normative Whiteness, the Critique of Racialisation and Gender.* https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/98637a3e-92af-4473-972b-bd3d1320cd45/content, viitattu 13. toukokuuta 2026.

KSL-opintokeskus. *Etuoikeuskehä*. https://peda.net/ksl/monikulttuurinen-vapaaehtoistyo/kohtaaminen-ja-ohjaaminen/oman-taustan-tiedostaminen/etuoikeuskeha.jpg2, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kulttuuria kaikille -palvelu 2019/ Marti, M. PDF. Kulttuuria kaikille -palvelun julkaisuja 3/2019. *Avaus – Moninaisuustietopaketti.* https://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/Avaus/Avaus_Suomi_Online.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Kulttuuria kaikille -palvelu. *Mitä on saavutettavuus?.* https://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Mielenterveystalo. *Mitä on vähemmistöstressi?.* https://www.mielenterveystalo.fi/fi/omahoito/uskonnollisesta-yhteisosta-irtautumisen-omahoito-ohjelma/mita-vahemmistostressi, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Mingus, M. *Access intimacy, interdependence and disability justice. Leaving Evidence.* https://leavingevidence.wordpress.com/2017/04/12/access-intimacy-interdependence-and-disability-justice/, julkaistu 12. huhtikuuta 2017, viitattu 23. lokakuuta 2026.

Oikeusministeriö. *Yhdenvertaisuus – mitä se tarkoittaa?* https://oikeusministerio.fi/yhdenvertaisuus, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Opetushallitus 2014. Oppaat ja käsikirjat 2014:10. PDF. *Mukana! Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö toisella asteella*. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/mukana_tasa-arvo_ja_yhdenvertaisuustyo_toisella_asteella.pdf, viitattu 23. lokakuuta 2026.

Opetushallitus. *Inkluusio varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa.* https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatus/varhaiskasvatuksen-tueksi/inkluusio-varhaiskasvatuksessa-ja-esiopetuksessa, viitattu 23. lokakuuta 2026.

Oulun kaupunki. *Turvallisemman tilan periaatteet.* https://www.ouka.fi/kulttuuripalvelujen-moninaisuuden-edistamisen-opasm, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Rask, R. 2009. *Positiivinen erityiskohtelu työelämässä.*

Rastor-instituutti 2026. *DEI työelämässä -verkkokurssin materiaali.* Kurssista: https://rastor.fi/koulutus/dei-tyoelamassa-verkkokurssi/.

Sandell, R. 2007. *Museums, prejudice and the reframing of difference.* https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203020036/museums-prejudice-reframing-difference-richard-sandell, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Seta ry 2025. *Sateenkaarisanasto: Sukupuolen moninaisuus.* https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/sukupuolen-moninaisuus/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Siukola, R., Sahrio, A., Vihtari, J. & Soronen, S. / Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2024. PDF. *Yhdenvertaisuuden edistäjän opas.* https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/22ba6005-e170-490b-b739-87630434bd8c/content, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Sosiaali- ja terveysministeriö. *Osallisuuden edistäminen vahvistaa yhteiskunnallista yhteenkuuluvuutta.* https://stm.fi/osallisuuden-edistaminen, Päivitetty 17. joulukuuta 2025, viitattu 23. lokakuuta 2026.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2025. *Turvallisemman tilan periaatteet.* https://stm.fi/turvallisemman-tilan-periaatteet, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Suomen museoliitto 2010. PDF. *Museot ja kestävä kehitys.* https://museoliitto.fi/wp-content/uploads/2023/10/SML_KEKE_aukeamittain.pdf, viitattu 27. toukokuuta 2026.

THL-blogi/ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2026. Blogi. *Antirasismi on kaikkien asia.* https://blogi.thl.fi/antirasismi-on-kaikkien-asia/, julkaistu 23. maaliskuuta 2022, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). *Yhdenvertaisuuden käsitteet.* https://thl.fi/aiheet/yhdenvertaisuus, viitattu 20. toukokuuta 2026, sivu poistunut käytöstä verkkosivu-uudistuksen jälkeen toukokuun lopussa 2026.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). *Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo.* https://thl.fi/tietoa-meista/yhdenvertaisuus-ja-tasa-arvo, viitattu 23. lokakuuta 2026.

Tie Design. Blogi *Inklusiivisuus ja palvelujen saavutettavuus.* https://tiedesign.fi/inklusiivisuus-ja-palvelujen-saavutettavuus/, julkaistu 19 helmikuuta 2024, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Tukiliitto. *Positiivinen erityiskohtelu ja kohtuulliset mukautukset.* https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/yhdenvertaisuus-ja-syrjintaan-puuttuminen/positiivinen-erityiskohtelu-ja-kohtuulliset-mukautukset/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Työ- ja elinkeinoministeriö. *Yhdenvertaisuus työelämässä.* https://tem.fi/yhdenvertaisuus-tyoelamassa, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2025. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2025:11. *Kotoutumisen sanasto 2. laitos.* https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/855883cc-b0ea-4d98-b737-acec62b9e1bd/content, viitattu 13. toukokuuta 2026.

Työsuojelu.fi. *Yhdenvertaisuus ja syrjintä.* https://tyosuojelu.fi/tyosuhde/yhdenvertaisuus, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Työsuojelu.fi. *Yhdenvertaisuuden edistäminen.* https://tyosuojelu.fi/tyosuhde/yhdenvertaisuus/yhdenvertaisuuden-edistaminen, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Valomind. 2026. *Maskaus ja neurokirjo: miksi "normaalin esittäminen" kuormittaa liikaa?* https://valomind.fi/neurokirjo-maskaus/, viitattu 27. toukokuuta 2026.

Vammaisfoorumi ry. 2021. Vammaisfoorumin julkaisuja. *Vammaisten ihmisten osallisuus ja syrjintäkokemukset Suomessa: Vammaisfoorumin kyselyn tuloksia.* Ei ole enää vuoden 2026 syksyllä verkosta saatavilla.

Yhdenvertaisuus.fi. *Mitä yhdenvertaisuus on?.* https://yhdenvertaisuus.fi/mita-yhdenvertaisuus-on, viitattu 27. toukokuuta 2026.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. 2026. *Seksuaalivähemmistöt ja normit yhteiskunnassa.* https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/seksuaalivahemmistot, viitattu 27. toukokuuta 2026.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. *Kohtuulliset mukautukset edistävät yhdenvertaisuutta.* https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/vammaisten-henkiloiden-oikeudet#kohtuulliset-mukautukset, viitattu 27. toukokuuta 2026.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. *Positiivinen erityiskohtelu.* https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/positiivinen-erityiskohtelu, viitattu 27. toukokuuta 2026.

Yhdenvertaisuus.fi. *Lainsäädäntö ja yhdenvertaisuus*. https://yhdenvertaisuus.fi/lainsaadanto, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Yhdenvertaisuus.fi. *Mitä on yhdenvertaisuus?.* https://yhdenvertaisuus.fi/mita-yhdenvertaisuus-on, viitattu 27. toukokuuta 2026.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. *Positiivinen erityiskohtelu.* https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/positiivinen-erityiskohtelu, viitattu 20. maaliskuuta 2025.

Österlund, M. 2024. YouTube-tallenne. *Saavutettavuus on suunnittelua. Jakso 63. Oivallusten muotoilijat -podcast Saavutettavuus on suunnittelua.* https://music.youtube.com/podcast/39ZSJ1fliQ0, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Sensitiivisyys ja kieli moninaisuuden huomioimisessa

American Alliance of Museums 2018. PDF. *Insights from the American Alliance of Museums' Diversity, Equity, Accessibility, and Inclusion Working Group.* https://hcommons.org/app/uploads/sites/1000580/2018/09/AAM-DEAI-Working-Group-Full-Report-2018.pdf, viitattu 21. lokakuuta 2026

American Alliance of Museums. *Diversity, Equity, Accessibility, Inclusion (DEAI), & Anti-racism.* https://www.aam-us.org/topic/diversity-equity-accessibility-inclusion-anti-racism/, viitattu 21. lokakuuta 2026

Balzer, H. 2024. *Understanding cultural sensitivity in communication practices.* https://www.hilarispublisher.com/open-access/understanding-cultural-sensitivity-in-communication-practices.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

B Lab Global. *Justice, Diversity, Equity and Inclusion (JEDI).* https://www.bcorporation.net/en-us/movement/justice-equity-diversity-inclusion/, viitattu 21. lokakuuta 2026.

Britannica. *Diversity, equity, and inclusion programs.* https://www.britannica.com/topic/diversity-equity-and-inclusion-programs, viitattu 30. lokakuuta 2026.

Center for Urban and Racial Equity. *DEI timeline: The evolution of DEI efforts.* https://urbanandracialequity.org/deitimeline/, viitattu 30. lokakuuta 2026.

EHYT ry. *Kulttuurisensitiivinen ehkäisevä työ,* https://ehyt.fi/paihde-peli-info/mita-on-ehkaiseva-paihdetyo/kulttuurisensitiivinen-ehkaiseva-tyo/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Kaihlanen, A.-M., Hietapakka, L., Aalto, A.-M., Lehtoaro, S., & Heponiemi, T. 2019. *Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kulttuurinen kompetenssi ja siihen yhteydessä olevat tekijät.* https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/5eeb3edd-471b-4560-8458-7a20dda9d21d/content, viitattu 23. lokakuuta 2026.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) 2022. *Vuorovaikutus ja sensitiivisyys.* https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/vuorovaikutus-ja-sensitiivisyys/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

MIELI ry. *Eri kieli- ja kulttuuritaustaisten kanssa työskenteleminen.* https://mieli.fi/materiaalit-ja-koulutukset/tietoa-mielenterveyden-vahvistamisesta/maahanmuuttaneet/eri-kieli-ja-kulttuuritaustaisten-kanssa-tyoskenteleminen/, viitattu 27. toukokuuta 2022.

Monikulttuuriset opintopolut. 2025. Blogi. *Miten viestiä inklusiivisemmin?*. https://monikulttuurisetopintopolut.fi/miten-viestia-inklusiivisemmin/, julkaistu 14. huhtikuuta 2025, viitattu 27. toukokuuta 2026.

Muistiliitto. *Tietoa ammattilaisille, jotka työskentelevät eri kieli- ja kulttuuritaustaisten kanssa.* https://muistiliitto.fi/tietoa-ammattilaisille-jotka-tyoskentelevat-eri-kieli-ja-kulttuuritaustaisten-kanssa/, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Northwest Area Foundation. *What do we mean by justice, equity, diversity and inclusion?* https://www.nwaf.org, viitattu 30. lokakuuta 2026.

Paju, C./ Laurea-ammattikorkeakoulu. 2023. Laurea-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. PDF. *Näkökulmia kulttuurisensitiiviseen työskentelyyn aikuisten parissa. Kuvaileva kirjallisuus katsaus.* https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/815543/Paju_Carita.pdf?sequence=2&isAllowed=y, viitattu 29. toukokuuta 2026

Rastor-instituutti 2026. *DEI työelämässä -verkkokurssin materiaali.* Kurssista: https://rastor.fi/koulutus/dei-tyoelamassa-verkkokurssi/.

Seta ry 2025. *Sateenkaarisanasto*. https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

Setlementtiliitto 2025. *Kulttuurisensitiivisyys setlementtiliikkeessä.* https://setlementti.fi/wp-content/uploads/2025/06/Kulttuurisensitiivisyys_setlementtiliike2025.pdf, viitattu 20. toukokuuta 2026.

SPEK, Maahanmuuttajien turvallisuuskouluttajakoulutus. *2.1 Keskeisiä käsitteitä. Käsitteiden ymmärtäminen on osa kulttuurisensitiivisyyttä.* https://www.mmturvallisuuskoulutus.com/2-monikulttuurisuuden-huomioiminen-koulutuksessa/2-1-keskeisi%C3%A4-k%C3%A4sitteit%C3%A4, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). *Kulttuurisen moninaisuuden huomiointi mielenterveyden tukemisessa.* https://thl.fi/ohjeita-ammattilaisille/kulttuurisen-moninaisuuden-huomiointi-mielenterveyden-tukemisessa#kulttuurinen-moninaisuus-suomessa ,päivitetty 21. toukokuuta 2026, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Truong, K. A., & Martinez, K. *From DEI to JEDI. The EDU Ledger*. https://www.theeduledger.com/opinion/article/15109001/from-dei-to-jedi, julkaistu 9. huhtikuuta 2021, viitattu 30. lokakuuta 2026.

Umma-hanke 2024. *Kulttuurisensitiivisyys*. https://umma.fi/ammattilaiset/sensitiivisyys/kulttuurisensitiivisyys/, viitattu 20. toukokuuta 2026.

UNESCO 2024. *Bridging cultures: Moving towards new perspectives in museums.* https://articles.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2 024/05/Bridging%20Cultures_Concept%20note_EN.pdf, viitattu 15. lokakuuta 2026.

Vainikainen, E. 2022. PDF. *Syrjimätön kieli: Opas inklusiiviseen kielenkäyttöön ja viestintään.* KSL-opintokeskus. https://www.ksl.fi/app/uploads/2022/03/KSL_Syrjimaton_kieli_saavutettava.pdf, viitattu 29. toukokuuta 2026.

Vital Communities. *Justice, equity, diversity and inclusion (JEDI)*. https://vitalcommunities.org/jedi/, viitattu 30. lokakuuta 2026.

TAKO